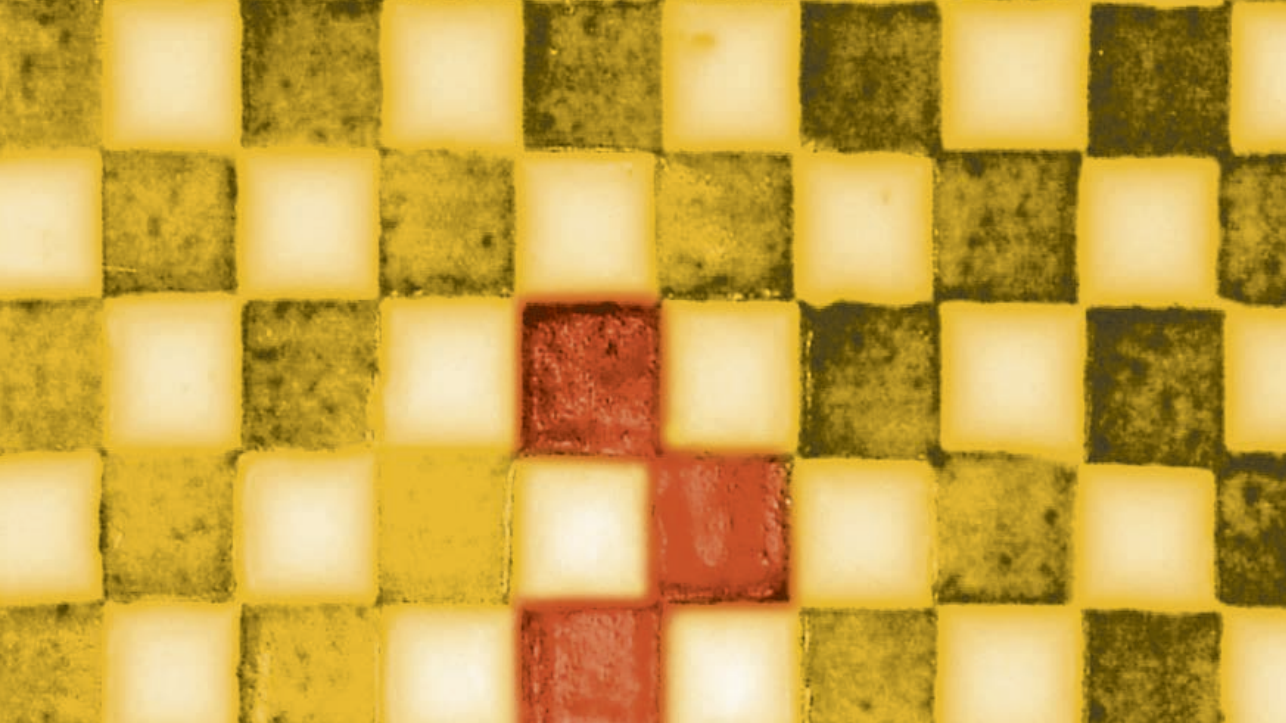

Col·lecció Ciutadania i Immigració - núm. 6

RECERCA I IMMIGRACIÓ III

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

Recerca i immigració III

En col·laboració amb:

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Economia
i Coneixement**

Agència
de Gestió
d'Ajuts
Universitaris
i de Recerca

Recerca i immigració III

Col·lecció «Ciutadania i Immigració»
núm. 6

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

Jornada de Recerca i Immigració (4a : 2009 : Barcelona, Catalunya)

Recerca i immigració III. – (Col·lecció Ciutadania i immigració ; 6)

Recull dels treballs de recerca que obtingueren l'ajut ARAFI-2007 presentats a la 4a Jornada de Recerca i Immigració, que tingué lloc a Barcelona el dia 30 de juny de 2009.

– Bibliografia. – Text en català, resum en castellà, anglès i francès

ISBN 9788439387718

I. Catalunya. Departament de Benestar Social i Família II. Títol III. Col·lecció: Ciutadania i immigració ; 6

1. Immigrants – Catalunya – Condicions socials – Congressos 2. Immigrants – Educació – Catalunya – Congressos 3. Immigrants – Política governamental – Catalunya – Congressos 4. Integració social – Catalunya – Congressos
325.14(467.1)(061.3)

Aquesta publicació és fruit de la convocatòria d'ajuts per a incentivar la recerca aplicada i la formació universitària en matèria d'immigració a Catalunya 2007 (ARAFI), cofinançada per la Direcció General per a la Immigració i la Secretaria d'Universitats i Recerca i gestionada per l'Agència de Gestió de Beques i Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR)

Comitè científic: Victòria Miquel (AGAUR), Gemma Nadal (Fundació Jaume Bofill), Magda Garcia i Meritxell Benedí (Direcció General per a la Immigració).

© Departament de Benestar Social i Família, 2011
Direcció General per a la Immigració
www.gencat.cat/benestarsocialifamilia/immigracio

1a edició: novembre de 2011

Avis legal: aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-No Comercial-Sense Obres Derivades 3.0 de Creative Commons.

Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autor o autors i l'editor, i no es faci un ús comercial de l'obra original ni se'n creïn obres derivades.

La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.ca>

ISBN: 978-84-393-8771-8

Maquetació: gama, s.l.

Salutació

L'impuls a les polítiques socials per millorar la capacitat de resposta davant les necessitats específiques de les persones és un dels principals objectius del Departament de Benestar Social i Família.

En aquest sentit, considerem indispensable elaborar recursos per a professionals de l'Administració pública i de les entitats del teixit associatiu que permetin potenciar la cohesió social de la nostra comunitat. Aquest nou volum *Recerca i Immigració III*, de la col·lecció «Ciutadania i Immigració» de la Direcció General per a la Immigració n'és un. Un recurs que es fonamenta en l'anàlisi de temàtiques específiques duta a terme per grups d'universitats catalanes mitjançant recerques aplicades avalades pel Departament de Benestar Social i Família a través de la convocatòria d'ajuts a la recerca ARAFI-2007.

Els resultats i les propostes d'intervenció que se'n deriven contribueixen a la reflexió i a la ulterior implementació de polítiques socials. Unes polítiques socials estretament vinculades a les persones, amb la igualtat d'oportunitats i de drets i deures com a eix vertebrador.

Desitgem que els continguts vehiculats en aquesta nova publicació de la col·lecció «Ciutadania i Immigració» siguin d'interès per als professionals de la diversitat i de la interculturalitat, i que, amb els resultats vinculats a les recerques, siguem capaços entre tots de generar noves iniciatives, noves propostes i noves intervencions fonamentades en llur aplicabilitat.

JOSEP LLUÍS CLERIES
Conseller de Benestar Social i Família

Presentació

Els nous reptes socials marcats pel fenomen de la immigració i de l'aportació de persones procedents d'altres cultures a la nostra estructura socioeconòmica són objecte, en aquest llibre, d'un treball de recerca científic. El coneixement generat per la tasca dels nostres investigadors i investigadores en l'àmbit de la immigració afavoreix la futura cohesió social de la societat catalana i la gestió de la seva complexitat, tot generant, simultàniament, oportunitats per als nouvinguts i nous nínxols d'activitat econòmica en general.

L'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) és l'entitat mitjançant la qual la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement executa les polítiques i els programes del Govern de Catalunya en matèria de foment de la recerca. La convocatòria d'ajuts per incentivar la recerca aplicada i la formació universitària en matèria d'immigració a Catalunya (ARAFI) és un d'aquests programes –dels quals aquesta publicació que teniu a les mans és fruit– que hem gestionat tradicionalment des de l'AGAUR.

Durant les darreres edicions de la convocatòria ARAFI s'han presentat 372 propostes de projectes de recerca, fet que demostra la capacitat d'investigació científica existent actualment en matèria d'immigració a Catalunya. En aquest llibre es presenten els resultats de projectes finançats l'any 2007, seleccionats després d'una avaluació científica realitzada per personal expert en aquest àmbit i fent èmfasi en criteris cada cop més estratègics per a la nostra recerca, com són, especialment, l'impacte social o la internacionalització dels resultats.

Els 18 projectes finançats, atorgats a equips de 8 universitats i centres de recerca de Catalunya, van plantejar l'anàlisi de necessitats i d'oportunitats en aquest camp d'estudi des de diferents perspectives: la salut, l'educació i la infància, el gènere o la sociolingüística, principalment. Ara és moment, com fem mitjançant aquesta publicació, de fer arribar de forma efectiva els resultats de la recerca finançada amb recursos públics de la Generalitat de Catalunya a la societat catalana. És l'hora de transferir-los a les institucions i, a la vegada, aprofitar la interdisciplinari-

tat que caracteritza la recerca en immigració per plantejar noves propostes d'investigació que responguin correctament a la multitud de reptes socials plantejats per aquest fenomen.

ANTONI CASTELLA
Secretari d'Universitats i Recerca

Presentació

Aquesta nova publicació *Recerca i Immigració III* ha estat possible gràcies a la col·laboració dels grups de recerca beneficiaris de la convocatòria d'ajuts a la recerca aplicada en l'àmbit de la immigració (ARAFI-2007).

Del coneixement generat gràcies a les 18 recerques finançades –els resultats de les quals es van presentar a l'Institut d'Estudis Catalans en la IV Jornada de Recerca i Immigració el dia 30 de juny de 2009–, n'hem seleccionat els articles que ens han semblat més significatius.

Seguint els eixos del Pacte Nacional per a la Immigració, aquests articles s'estructuren al voltant de dues temàtiques: (1) les dinàmiques i les estratègies migratòries i (2) l'adaptació dels serveis públics a una societat diversa, específicament en l'àmbit educatiu.

El primer eix inclou articles sobre l'alumnat estranger i llur incidència sociodemogràfica, els menors migrants no acompanyats i la vessant lingüística. El segon eix ens endinsa, d'una banda, en la valoració de les famílies estrangeres respecte a l'educació preescolar dels seus fills i, d'altra banda, en els referents identitaris dels joves d'origen immigrant. A més, el lector trobarà també un resum de cadascuna de les recerques finançades, la qual cosa permetrà copsar-ne les temàtiques i els elements analitzats.

Desitgem que el contingut d'aquest nou llibre contribueixi, a banda de transferir coneixement, a aprofundir en nous aspectes i noves dimensions de la nostra societat, diversa i heterogènia.

XAVIER BOSCH

Director general per a la Immigració

Índex

Dinàmiques i estratègies migratòries

Immigració internacional i educació a la demarcació de Girona: anàlisi sociodemogràfica	15
Els menors migrants no acompanyats a Catalunya. Present i futur del fenomen	45
Bilingüisme i mobilitat intergeneracional de la població d'origen immigrant a Catalunya	73
Canvi de representacions lingüístiques de parlants al·loglots per contacte amb la situació lingüística catalana	93

Adaptació dels serveis públics a una societat diversa: l'àmbit educatiu

Com valoren les famílies estrangeres l'educació preescolar? El paper de l'educació preescolar en l'increment de les oportunitats educatives per als fills i les famílies d'origen immigrant	113
Identificacions múltiples, grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents dels fills i filles de persones immigrades a Catalunya	135

Resums de recerques finançades dins la convocatòria ARAFI-2007

1. Joves d'origen immigrant i associacions de la seva comunitat de procedència: un procés cap a la interculturalitat o cap a l'exclusió	179
--	-----

2. Estratègies d'integració de la població immigrant mitjançant el treball en àrees rurals de Catalunya: relació amb els fons estructurals europeus i amb polítiques d'acolliment i habitatges a les zones rurals de Catalunya.	182
3. Les xarxes socials dels immigrants búlgars a Catalunya: els casos de Roses i Barcelona	185
4. Benestar psicosocial en el pacient immigrant hospitalitzat	187
5. Anàlisi de les diferències en la despesa farmacèutica i en la utilització de fàrmacs entre la població immigrant i autòctona de la Regió Sanitària de Lleida	190
6. Aproximació social al perfil alimentari dels immigrants bolivians amb la malaltia de Chagas	193
7. Aplicacions pràctiques per a la comunicació amb persones nouvingudes en un centre sanitari públic i en una institució d'acollida no governamental	197
8. Del desconeixement a la participació: grup de dones migrants com a promotores de salut de la seva comunitat	200
9. Ètica i convivència amb l'alumnat magribí. Guia per a professorat de secundària	203
10. Ensenyar matemàtiques als alumnes immigrants: què en pensen les estudiants de magisteri?	205
11. Esport escolar i immigració. Estratègies d'intervenció per a la participació de nens i joves immigrants en l'esport escolar	208

Dinàmiques i estratègies migratòries

Immigració internacional i educació a la demarcació de Girona: anàlisi sociodemogràfica¹

Andreu Domingo i Valls (1), Diana López-Falcón (2) i Jordi Bayona i Carrasco (3)

(1) Sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics i cap de la línia del Grup d'Estudis Demogràfics i de les Migracions (GEDEM), reconegut com a grup de recerca consolidat pel Departament d'Universitat, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya (2009SGR00858).

(2) Economista, investigadora en formació del CED i membre del GEDEM.

(3) Investigador del Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona, en el marc del programa Juan de la Cierva, cofinançat pel Fons Social Europeu, i forma part del Grup de Recerca Població, Territori i Ciutadania.

Resum

En aquest article es presenta una anàlisi de les dades sobre alumnat segons la nacionalitat per al període comprès entre els cursos acadèmics 2000/2001 i 2006/2007 per al total del Principat, i amb més detall, per al curs 2007/2008 a la Delegació Territorial de Girona lliurades pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Entre els principals resultats, destaquem l'increment d'alumnes a causa de l'augment de la fecunditat, creixement que es concentra en els primers cicles educatius, així com de la immigració, que n'és conseqüència directa. S'ha apuntat també com la permanència en el cicle formatiu és preocupantment diferencial per nacionalitats. D'altra banda, s'ha vist clarament com la titularitat del centre té un paper fonamental en la segregació de la població per nacionalitat, però, al mateix temps, com la

1. Aquesta recerca ha rebut un ajut de la Direcció General de la Immigració i la Direcció General de Recerca dins la convocatòria ARAFI-2007 (2007ARAFI00013). A més, s'inscriu dins del projecte d'I+D «Comportaments demogràfics diferencials de la població immigrada i de llur descendència a Espanya» (CSO2008-04778/SOCI), dirigit pel doctor Andreu Domingo i finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació, mitjançant el Plan Nacional de I+D+I 2008-2011 i del projecte «La sostenibilidad social según las formas urbanas: movilidad residencial, espacios de vida y uso del tiempo en las regiones metropolitanas (2007-2010)», (SEJ2007-67948) finançat pel Plan Nacional de I+D del Ministerio de Ciencia e Innovación, dirigit per la doctora Anna Alabart.

planificació en aquesta matèria pot corregir aquest fet, amb independència del nombre d'immigrants estrangers residents al municipi.

Paraules clau: educació, segregació, població estrangera, demografia.

1. Presentació

Aquest treball parteix de la disponibilitat de les dades lliurades pel Servei d'Indicadors i Estadística del Departament d'Educació,² en particular les de la Delegació Territorial de Girona corresponents al curs 2007/2008. Dades que, si bé ens permeten una primera aproximació a fets tan importants com l'evolució de la població escolar immigrada i la concentració i segregació d'aquest alumnat per al curs referenciat, no ens deixen fer, en canvi, la recerca que originalment ens proposàvem: analitzar les característiques dels fluxos sobre la composició de l'alumnat a cada curs, especialment la incidència de la reagrupació familiar, o establir l'evolució del mapa escolar segons les característiques sociodemogràfiques de l'alumnat, on es tingués en compte la nacionalitat i el lloc d'origen. Tot això, amb la finalitat de preveure l'impacte futur en la composició de l'alumnat per nacionalitat.

En primer lloc, es presenta l'apartat metodològic, que conté una descripció de les dades utilitzades, així com una primera aproximació longitudinal de les dades per a la demarcació de Girona en els cursos 2000/2001-2007/2008. En tercer lloc, es fa una anàlisi transversal de l'escola i la població estrangera en el curs 2007/2008 per a aquesta Delegació Territorial, per, posteriorment, abordar l'estudi de la segregació escolar. Finalment, s'exposaran les conclusions i les referències bibliogràfiques utilitzades en la recerca.

2. Antecedents i estat de la qüestió

En la literatura internacional, l'activitat, la instrucció i l'escolarització han estat freqüentment examinades sota l'òptica de la centralitat del capital humà com a element clau per explicar la persistència o disminució de les desigualtats entre migrants, els seus descendents i els nadius d'un país determinat. D'aquesta manera, la teoria de la migració que es desenvolupa a partir dels models de capital humà preveu que, davant un mateix nivell de capital humà,³ individus d'òrgens diversos tenen oportunitats relativament similars de tenir èxit. Les versions més clàssiques de la teoria sug-

2. Volem agrair la disponibilitat del senyor Joan Oliart i Bermejo, cap del Servei d'Indicadors i Estadística del Departament d'Educació.

3. Entès en el sentit de Becker (1964) com l'acumulació de coneixements i habilitats que posteriorment influeixen en els ingressos dels agents.

gereixen que la sobrerrepresentació d'immigrants en els estrats més baixos de l'economia és una conseqüència de la seva educació limitada i de la baixa qualificació professional (Borjas, 1985; Hirshman i Wong, 1986).

Malgrat que l'estudi de la incorporació dels fills i filles dels immigrants a les escoles no és nou,⁴ la nacionalitat que pràcticament havia centrat l'atenció del fenomen era la marroquina (Aparicio, 2001). En el cas català, fins fa relativament poc, aquesta temàtica no havia pres un pes considerable i s'havia tractat com a part d'estudis per al conjunt espanyol. No obstant això, a hores d'ara ja es compta amb treballs i trajectòries reconegudes.

L'estudi de l'accés al sistema educatiu dels nens i joves d'origen estranger a partir d'enquestes ad hoc a causa de la mancança de dades oficials ha estat tractat per diferents autors, entre els quals destaquen el Colectivo Ioé (1996), Cuesta Azofra (2000), García Fernández i Moreno Herrero (2001), el Defensor del Pueblo (2003), Aparicio i Tornos (2006) i Alegre (2005 i 2006). En particular, Aparicio i Tornos (2006) analitzen com la *segona generació* d'immigrants d'origen marroquí, dominicà i peruà accedeixen a l'escola i al mercat, fent enquestes específiques a joves d'entre catorze i vint-i-cinc anys o que hagin arribat a Espanya abans dels nou anys per conèixer de primera mà si hi ha mobilitat social intergeneracional o no. A diferència d'altres referències, aquest estudi no confirma que els fills dels immigrants abandonin l'escola prematurament. Alegre (2005 i 2006) i Martín Rojo (2003) analitzen el procés d'acollida dels alumnes d'origen estranger a les aules. En els estudis d'Alegre (2005 i 2006) s'analitza la situació de l'alumnat estranger a Catalunya des del punt de vista dels professors i dels membres del consell educatiu, a més del dels alumnes i de les famílies estrangeres afectades per aquesta mesura, tenint en compte l'alumnat d'origen estranger amb necessitats educatives específiques per raons d'incorporació tardana al cicle escolar. Per la seva banda, Martín Rojo (dir.) (2003) fa una valoració del procés d'integració de l'alumnat d'origen estranger des de l'òptica del multilingüisme i la multiculturalitat experimentada en la Comunitat de Madrid, fent especial incidència en l'avaluació de polítiques i programes duts a terme amb aquesta finalitat, els quals han obtingut resultats ambivalents. L'anàlisi dels diferents programes d'integració a l'escola ha estat tractada per Martínez Álvarez (coord.) (2002) i Siques Jofre (2008); aquest últim referent específicament a les aules d'acollida d'educació primària a Catalunya.

El tractament de les expectatives futures mitjançant l'ús d'enquestes específiques respecte a la integració dels col·lectius marroquí i dominicà al mercat laboral o la seva permanència en el sistema educatiu, ha rebut el suport del Colectivo Ioé (1996 i 1996b). D'altra banda, en l'estudi del Síndic de Greuges (2008) s'han analitzat la distribució i la integració dels alumnes d'origen estranger. Aquest treball –específic per a Catalunya– aborda en profunditat l'anàlisi de la segregació escolar des

4. Els projectes de recerca pioners daten de 1991, any en què s'experimenta una pujada en les dades d'immigració i es distingeix la presència d'estrangers a les aules.

del punt de vista territorial tenint en compte no sols les polítiques per combatre aquest fenomen, sinó també les evidències proporcionades per les queixes presentades al Síndic.

3. Metodologia

■ 3.1. Descripció de les dades

S'ha disposat de les dades de l'estadística d'ensenyaments no universitaris del Servei d'Indicadors i Estadística del Departament d'Educació, per als cursos acadèmics 2000/2001 fins al 2006/2007 a tot el Principat, i amb més detall, per al curs 2007/2008⁵ a la Delegació Territorial de Girona, equivalent a la demarcació sencera menys els municipis d'Espinelves, Vidrà i Viladrau. La base de dades comprèn tots els ensenyaments del sistema educatiu a excepció de l'universitari, per la qual cosa no sols hi estan integrades les dades dels ensenyaments obligatoris, com ara l'educació primària i la secundària, sinó també l'educació infantil, els cicles formatius, el batxillerat i els programes de garantia social, entre d'altres.

Les dades estan organitzades per centre educatiu –3.142 centres per al total del Principat, dels quals 345 pertanyen a la Delegació Territorial de Girona– i fan referència al sexe, l'edat, la nacionalitat i el lloc d'origen de l'alumnat. Cal dir que, per al període comprès entre els cursos 2000/2001 i 2006/2007, no comptem amb les dades creuades, raó per la qual no podem fer un estudi amb més detall. Específicament, per a aquest període, les úniques característiques sociodemogràfiques que tenim en una mateixa explotació són l'edat i el sexe, però no les podem traslladar a la resta de taules sobre nacionalitat o país de naixement, per la qual cosa no és possible anslitzar més profundament les dades, com ens hauria agradat. D'altra banda, l'organització per centres educatius introdueix un biaix a l'estudi, a causa de l'absència d'un identificador per a cadascun dels nivells educatius, fet que genera la inclusió d'ensenyaments no obligatoris a la base de dades, sense poder identificar-los correctament. Per al curs 2007/2008, i només en aquesta demarcació, podem elaborar un estudi més exhaustiu, en el sentit que serà possible analitzar les variables sexe, edat, estudis en curs i nacionalitat/lloc d'origen de manera creuada, a més de la mobilitat de l'alumnat respecte al municipi de residència i d'escolarització. És per aquestes raons i amb la finalitat de tenir una aproximació longitudinal homogènia del fenomen que analitzarem per al període que va del curs 2000/2001 al 2007/2008 tan sols les dades corresponents a aquesta demarcació.

5. Data de tall de la mostra: 2 de juny de 2008.

■ 3.2. L'evolució de les dades: cursos 2000/2001 a 2007/2008

Ateses les limitacions esmentades anteriorment, per analitzar l'evolució de l'alumnat matriculat en la Delegació Territorial de Girona per als cursos indicats i a fi d'obtenir una aproximació a les dades referents a l'escolarització obligatòria, només tindrem en compte aquells centres educatius on s'imparteixen cursos d'educació infantil, primària, secundària obligatòria, batxillerat i cicles formatius. En total, en l'últim curs hem analitzat 338 centres amb més de 100.000 alumnes.

■ 3.2.1. Estructura per sexe i edat de la població escolaritzada

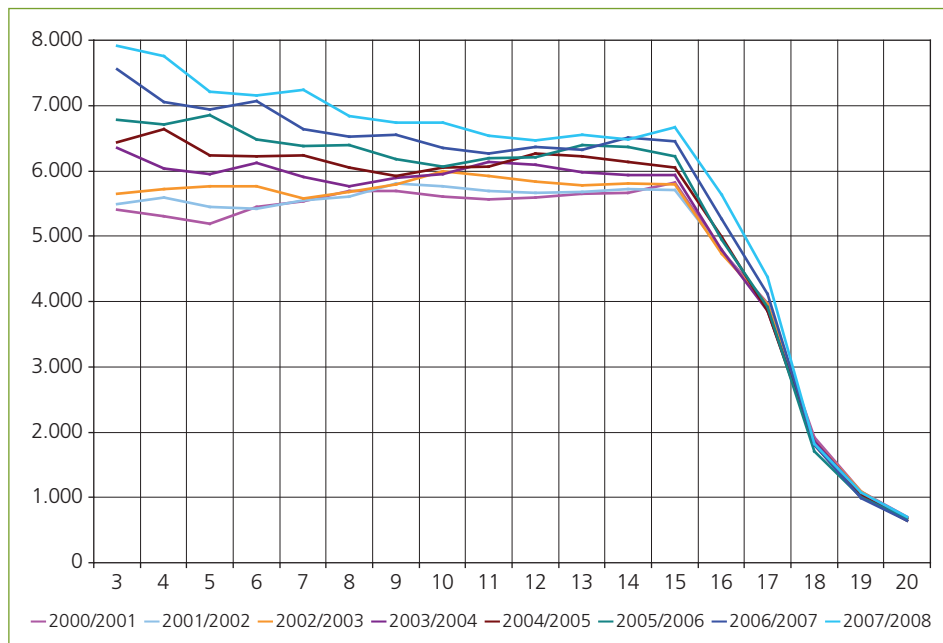
S'han seleccionat els alumnes amb edats compreses entre els tres i els vint anys, període en el qual es duen a terme els següents nivells d'ensenyament, amb les edats aproximades:

- Segon cicle d'educació infantil (3-6 anys)
- Educació primària (6-12 anys)
- Educació secundària obligatòria (12-16 anys)
- Batxillerat (a partir dels 16 anys)
- Cicles formatius (a partir dels 16 anys)

No obstant això, no podem fer una diferenciació de l'estructura per a cadascun dels nivells d'ensenyament a causa de la limitació de les dades, tal com s'ha esmentat abans. Tenint en compte que l'ensenyament obligatori arriba fins als setze anys, és en aquest interval d'edats on trobarem la major concentració d'infants i joves escolaritzats, com esperàvem a priori (gràfic 1). Durant els vuit cursos escolars considerats, l'estructura per edat i sexe no ha canviat significativament, però s'ha incrementat el pes dels nens i nenes entre tres i set anys respecte al total de la distribució, passant dels 26.890 en el curs 2000/2001 als 37.287 en el curs 2007/2008. En termes absoluts, el creixement d'aquest grup d'edat és força significatiu, ja que l'increment de 10.397 infants representa un creixement de la demanda d'educació obligatòria del 36,8%.

En el període d'anàlisi, la població escolar ha crescut, aproximadament, un 3% de mitjana anual, amb un menor augment, fins i tot negatiu, per sobre dels setze anys. La població escolaritzada entre tres i vint anys ha passat dels 84.628 alumnes del curs 2000/2001 als 103.917 del curs 2007/2008; és a dir, un ascens de 19.289 alumnes (i un 22,8% més). Els cursos 2002/2003 i 2006/2007 es poden considerar punts d'inflexió, en el primer cas, on la població escolaritzada va augmentar un 2,4% (contrastat amb el 0,8% del curs anterior); en el segon, la població creix en un 4,2% (un 5% si es considera només les edats d'escolarització obligatòria). Aquests increments poden relacionar-se a priori amb el procés de reagrupament familiar, que depèn dels processos extraordinaris de regularització (Domingo, López-Falcón i

Gràfic 1. Total de la població escolaritzada a la Delegació Territorial de Girona dels 3 als 20 anys segons l'edat. Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

Bayona, 2010), com foren els dels anys 2000, 2001 i 2005, encara que, per verificar-ho, caldria fer-ne una anàlisi més acurada amb les dades corresponents a les regularitzacions i els reagrupaments familiars de la demarcació.

■ 3.2.2. Evolució de la població escolaritzada segons la nacionalitat

Per a l'estudi de la nacionalitat dels alumnes, i ateses les limitacions de les dades disponibles, s'ha tingut en compte el total d'alumnat de la demarcació, sense diferenciar per sexe i edat (per tant, amb una mostra superior a la utilitzada en l'apartat anterior). La població d'origen estranger s'ha incrementat notablement en els darrers anys coincidint amb el boom migratori, arribant a quintuplicar-se entre els cursos 2000/2001 i 2007/2008. En xifres globals, s'ha passat dels 4.075 alumnes als 19.736 i d'un 5% dels alumnes al 18% (taula 1).

Aquest creixement no ha estat homogeni en totes les nacionalitats (taula 2). S'observa un major increment dels alumnes d'origen americà –principalment llatinoamericans– que han multiplicat per dotze la seva presència. Els europeus també ex-

perimenten un creixement important a causa de l'entrada d'europaus dels Països de l'Est. A més, i en el cas dels llatinoamericans, les xifres obtingudes poden estar esbiaixades fàcilment: 1) per l'efecte de l'adquisició de la ciutadania espanyola, que per als residents d'aquests països es pot obtenir en un període relativament curt des de la seva arribada a Espanya –en el cas dels progenitors, poden començar el tràmit després de dos anys de residència continuada–, o 2) pel no-reconeixement de la nacionalitat d'origen als fills de certes nacionalitats nascuts aquí (Álvarez, 2006). Si es té en compte el país de naixement, l'augment dels alumnes americans és major, i multiplicarien per catorze la seva presència inicial, sense poder conèixer l'efecte de la segona possibilitat apuntada, que faria que el creixement fos força superior.

Taula 1. Població escolaritzada segons nacionalitat. Delegació Territorial de Girona. Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

Nacionalitat	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Estrangera	4.075	5.382	7.344	10.156	12.224	14.923	17.180	19.536
Espanyola	81.679	81.205	81.450	81.666	82.124	82.123	83.988	86.265
Total	85.754	86.587	88.794	91.822	94.348	97.046	101.168	105.801
Estrangera	4,8%	6,2%	8,3%	11,1%	13,0%	15,4%	17,0%	18,5%

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

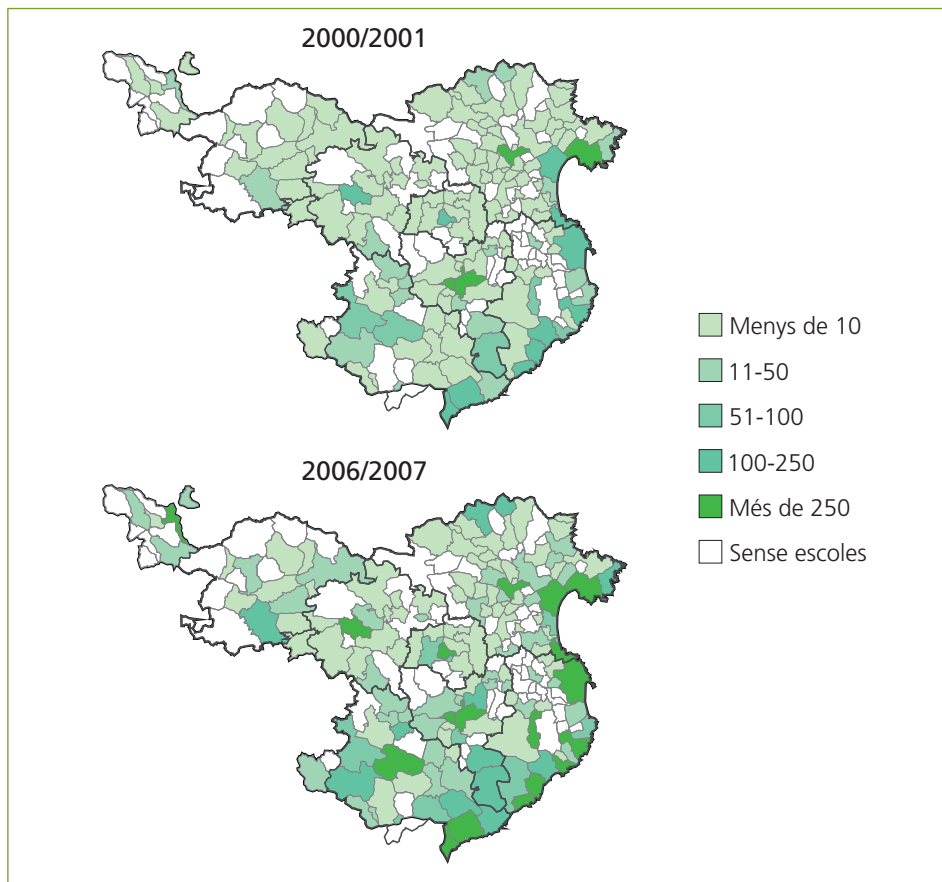
Taula 2. Població escolaritzada segons agrupació continental. Delegació Territorial de Girona. Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Àfrica	2.557	2.994	3.851	5.170	6.018	7.038	7.801	8.513
Amèrica	451	954	1.704	2.502	3.158	4.039	4.760	5.594
Europa	947	1.268	1.597	2.156	2.585	3.219	3.827	4.490
Àsia i Oceania	120	166	192	328	463	627	792	939
Espanya	81.679	81.205	81.450	81.666	82.124	82.123	83.988	86.265
Total	85.754	86.587	88.794	91.822	94.348	97.046	101.168	105.801

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

Les diferències en el nombre d'alumnes segons la nacionalitat o el país de naixement (taula 3) s'explica per l'adquisició de la nacionalitat espanyola, així com per l'entrada d'estrangers amb una nacionalitat que no es correspon amb la del lloc d'origen, però també per l'efecte de les adopcions internacionals.

Mapa 1. Població escolaritzada de nacionalitat estrangera en la Delegació Territorial de Girona. Cursos acadèmics 2000/2001 i 2006/2007 (xifres absolutes)

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

Taula 3. Evolució de la població escolaritzada d'origen estranger per nacionalitat i país de naixement.* Delegació Territorial de Girona Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006*	2006/ 2007	2007/ 2008
Nacionalitat	4.075	5.382	7.344	10.156	12.224	14.923	17.180	19.536
País naixement	2.042	3.313	5.315	8.708	10.189	12.010	13.830	15.736

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

* Per al curs escolar 2005/2006 hem fet una estimació de la població escolaritzada estrangera per país de naixement a causa d'una errada en el registre de les dades per a aquest any.

Si observem l'alumnat segons la nacionalitat (taula 4), l'alumnat marroquí (5.974 alumnes, el 5,6% del total), el gambià (1.827 alumnes i l'1,7%) i el romanès (1.309 alumnes i l'1,2%) representen els col·lectius més nombrosos de la població escolaritzada en el curs 2007/2008. Per la seva banda, l'alumnat bolivià és el que mostra el major creixement d'aquest període, passant de 7 a 700 alumnes matriculats, seguit del romanès (de 16 a 1.390). Els hondurenys i els mateixos romanesos són les nacionalitats que més han incrementat la seva representació durant l'últim curs acadèmic analitzat, amb un creixement del 40,7% i 37,5% respectivament, com a reflex de les nacionalitats amb fluxos migratoris més recents a Catalunya en el període considerat.

Taula 4. Població escolaritzada. Principals nacionalitats. Delegació Territorial de Girona. Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Marroc	2.063	4.764	2.846	3.729	4.194	4.862	5.424	5.974
Gàmbia	421	974	786	1.153	1.470	1.687	1.806	1.827
Romania	16	88	132	251	415	687	952	1.309
Argentina	83	302	351	511	595	723	780	832
Hondures	32	152	117	177	232	384	511	719
Equador	26	226	301	516	590	651	655	710
Colòmbia	69	428	359	412	460	546	613	710
Bolívia	7	64	91	182	283	409	605	700
Uruguai	15	100	100	211	333	404	469	527
Índia	49	152	88	149	203	282	355	19

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

Finalment, si ens fixem en la titularitat de l'escola, observem com els menors estrangers escolaritzats es concentren majoritàriament en les escoles públiques, que acullen el 77,4% de tot l'alumnat i el 89,4% de l'alumnat estranger el darrer curs analitzat (taula 5). La distribució dels alumnes segons la seva nacionalitat varia depenent de la titularitat del centre, públic o privat.⁶ En les escoles privades, durant l'últim curs, el 91% dels alumnes tenien la nacionalitat espanyola (21.885 alumnes), respecte al 79% de les públiques (64.380 alumnes). Aquesta distribució s'estudiarà amb més detall per al curs 2007/2008 en l'apartat següent.

6. Com a escoles privades considerem la suma d'escoles concertades i d'escoles privades. Les dades no ens permeten fer la distinció entre unes i altres. A més, per a certes escoles alguns cicles es troben concertats i d'altres són totalment privats, situacions que poden canviar entre cursos acadèmics.

Taula 5. Distribució de la població escolaritzada segons la titularitat del centre educatiu i nacionalitat. Demarcació de Girona. Cursos acadèmics 2000/2001-2007/2008

Titularitat	Nacionalitat	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Públic	Estrangera	380	705	961	1.320	1.560	1.694	1.858	2.066
	Espanyola	22.918	22.556	22.380	22.066	21.935	21.737	21.845	21.885
Privat	Estrangera	3.695	4.677	6.383	8.836	10.664	13.229	15.322	17.470
	Espanyola	58.761	58.649	59.070	59.600	60.189	60.386	62.143	64.380
Total general		85.754	86.587	88.794	91.822	94.348	97.046	101.168	105.801

Titularitat	Nacionalitat	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Públic	Estrangera	1,6%	3,0%	4,1%	5,6%	6,6%	7,2%	7,8%	8,6%
	Espanyola	98,4%	97,0%	95,9%	94,4%	93,4%	92,8%	92,2%	91,4%
Privat	Estrangera	5,9%	7,4%	9,8%	12,9%	15,1%	18,0%	19,8%	21,3%
	Espanyola	94,1%	92,6%	90,2%	87,1%	84,9%	82,0%	80,2%	78,7%

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament d'Educació.

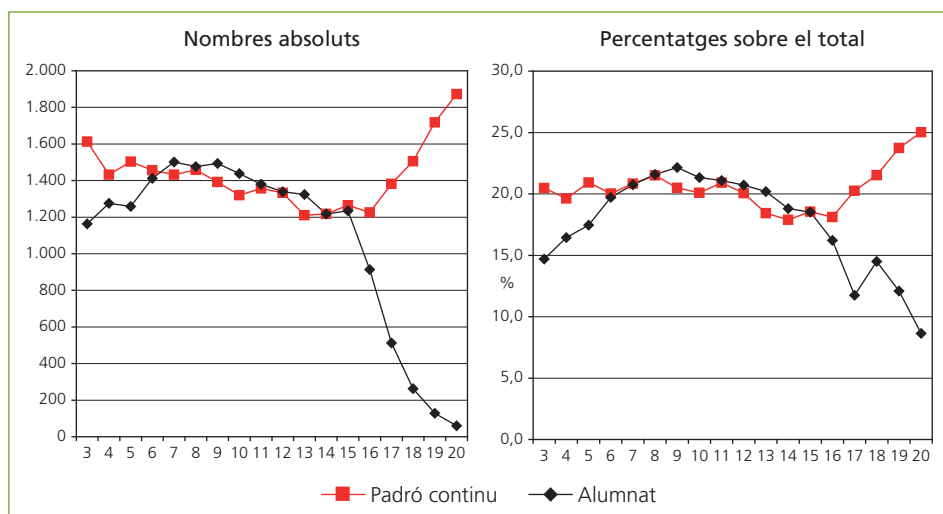
4. Escola i població estrangera en la demarcació de Girona. Curs 2007/2008

Com s'ha esmentat abans, per al curs 2007/2008 disposem de les dades creuades per nacionalitat, edat i sexe de la població escolaritzada de Girona. Aquest fet ens ha permès seleccionar una mostra recollint només l'alumnat matriculat en les edats compreses entre els tres i els vint anys. Amb aquestes dades, la proporció d'alumnes estrangers a les escoles gironines se situava en el 18,7%, amb 19.394 estudiants estrangers sobre un conjunt de 103.889 (taula 7). Aquest percentatge, segons el cicle escolar, assolía els seus màxims dins de l'educació obligatòria, amb un valor a l'educació primària del 21,4%, seguit per una proporció a l'ESO del 20,2%. En canvi, en els estudis no obligatoris, aquest percentatge és menor: 16,2% a l'educació infantil, especialment en les edats majors, 13,1% d'estrangers en els cicles formatius, i un mínim d'un 8,0% en el batxillerat.

La comparació entre els percentatges d'estrangers a les escoles i les dades del Padró continu ens informen de la menor presència d'estrangers a les edats d'escolarització no obligatòria. En aquesta comparació s'ha de tenir en compte, d'una banda, la diferent data de referència de l'edat de la població en ambdós registres, ja que el Padró de 2007, el darrer disponible en el moment de redactar aquest text amb xi-

fres oficials desagregades edat a edat, ens informa de l'edat a 1 de gener, mentre que les dades del Departament d'Educació es refereixen a inicis de curs, és a dir, aproximadament uns vuit mesos més tard. En aquest període de temps, el nombre d'estrangers pot haver experimentat variacions, ja sigui per un canvi de municipi que traspassi les fronteres provincials associat a la major mobilitat laboral dels estrangers (és a dir, dels pares dels alumnes), per l'arribada des de l'estranger en funció de nous fluxos migratoris o fruit d'un procés de reagrupament familiar.⁷ Al mateix temps, cal pensar que les dades del Departament d'Educació ens indiquen la població que estudia a la demarcació de Girona, de manera que es poden situar, en alguns casos, els municipis de residència dels menors en altres províncies (Barcelona principalment).

Gràfic 2. Comparació entre població escolaritzada estrangera i població estrangera resident en edat escolar. Demarcació de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Font: Padró de població, a 1 de gener de 2007, amb dades de l'Idescat i dades dels alumnes segons la nacionalitat del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

Tot i la possible disparitat en les dades, si comparem les xifres del Departament d'Educació amb les del Padró continu de població (gràfic 2), trobem que, entre els sis i els setze anys, el nombre d'alumnat estranger és fins i tot lleugerament superior al

7. Pel que fa a aquesta darrera circumstància, recordem que la població estrangera després d'haver renovat la seva autorització de residència inicial pot començar el procés de reagrupació, procés en què majoritàriament es reagrupen fills, però també que les entrades de menors estrangers es poden fer de manera irregular, amb la possibilitat de regularitzar la seva situació després de dos anys de permanència i escolarització a Espanya (article 94.2 del Reial decret 2393/2004), sempre que els seus pares també hagin obtingut l'autorització de residència corresponent.

que indica el Padró continu de població. Això pot explicar-se pel creixement de la població estrangera en aquestes edats en els aproximadament vuit mesos que separen ambdues fonts, com s'ha comentat anteriorment.

Per sota dels sis anys, en canvi, l'alumnat estranger matriculat és inferior a l'empadronat, la qual cosa indica una menor escolarització en les edats no obligatòries, tot i que les diferències són relativament minses, i estarien reflectint una escolarització superior al 80% i creixent amb l'edat.

En contraposició, per sobre dels setze anys descendeix abruptament el nombre d'estrangers a les escoles. Com a exemple d'aquesta situació, dels 1.235 estudiants estrangers amb quinze anys matriculats en les escoles gironines, es passa a tan sols 513 amb disset anys, quan al Padró continu de 2007 les xifres són de 1.265 i 1.382 respectivament. Entre ambdues edats, i amb dades d'alumnes escolaritzats durant el mateix any 2007/2008, mentre que l'alumnat amb nacionalitat espanyola minva en un 29% (dels 5.433 amb quinze anys als 3.854 amb disset), el percentatge de disminució entre els estrangers és del 58%. Aquest fet podria indicar que l'abandonament dels estudis per sobre de l'edat obligatòria es duplica entre l'alumnat estranger.

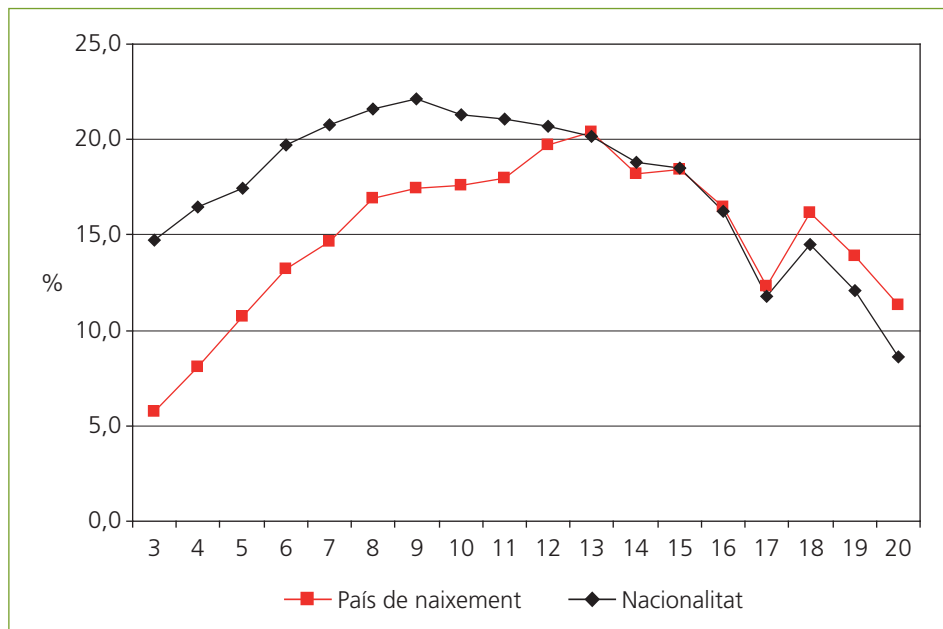
També podem considerar l'alumnat des de la perspectiva del país de naixement, tot i que no disposem de les dades creuades segons la nacionalitat. La comparació d'ambdues variables ens indica que, en les edats més joves, hi ha un alt percentatge d'estudiants estrangers nascuts a Espanya. Als tres anys, per exemple, un 5% del total d'alumnes són nascuts a l'estranger, al mateix temps que el percentatge d'alumnat estranger és del 15%. És a dir, dos de cada tres alumnes estrangers que inicien l'educació infantil no hauria estat mai un migrant internacional, amb les diferències que això pot implicar, tant en el coneixement de la llengua i de l'entorn com en el seu itinerari dins del sistema educatiu.

A partir dels tretze anys, ambdós percentatges, nacionalitat i país de naixement, s'igualen. És a dir, majoritàriament, per sobre d'aquesta edat, l'alumnat estranger ha nascut fora d'Espanya (i amb tota seguretat no s'ha incorporat al sistema educatiu des del seu inici, a causa del creixement migratori dels darrers anys).

Percentatges similars d'estudiants estrangers ens informaran de situacions pràcticament oposades, pel que fa al lloc de naixement i a l'entrada al sistema educatiu. Un exemple d'aquesta comparació segons la nacionalitat, ens indica la presència de 5.949 marroquins, dels quals 3.634 són nascuts al Marroc; o bé 1.825 gambians, amb 428 nascuts a Gàmbia. En canvi, i per la majoria de nacionalitats llatinoamericanes, consten un nombre major de nascuts a l'estranger que de nacionals del país en qüestió, fet que pot indicar l'accés a la nacionalitat espanyola d'alguns alumnes amb el pas dels anys. Finalment, en les nacionalitats amb fluxos migratoris més recents, ambdues sèries mostren valors gairebé idèntics.

Una de les característiques de la població escolar amb nacionalitat estrangera és l'alta diversitat, amb 110 nacionalitats diferents, 58 de les quals superaven els deu alumnes matriculats. Entre les nacionalitats més presents trobem la marroquina (el

Gràfic 3. Alumnat de nacionalitat estrangera i alumnat nascut a l'estranger segons l'edat. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

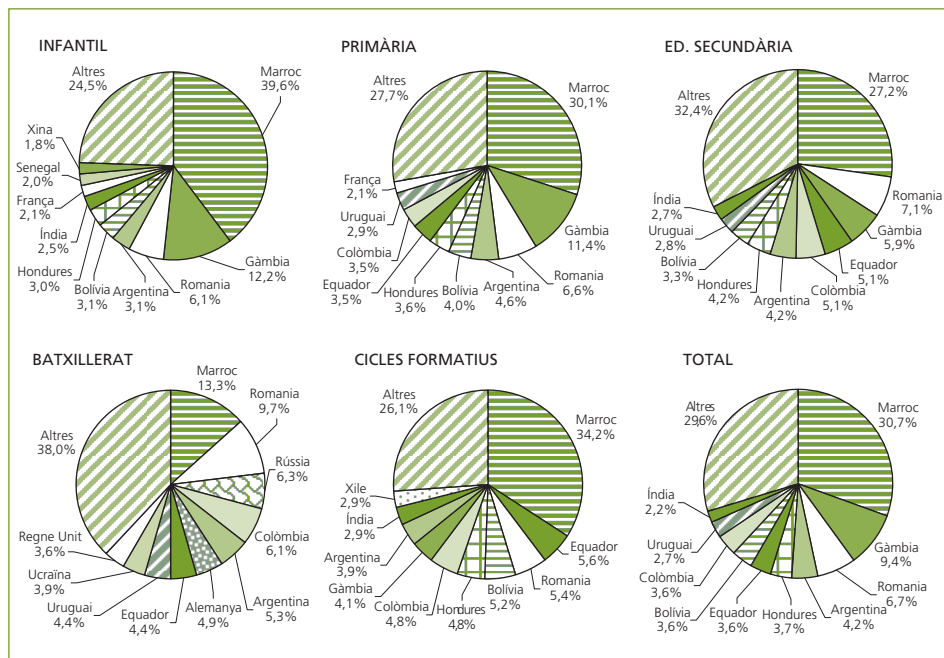
Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

30,7% de l'alumnat estranger), la gambiana (el 9,4%) i la romanesa, aquesta darre-
ra fruit d'un creixement recent i accelerat (1.300 alumnes, el 6,7%).

Independentment del tipus d'estudis (gràfic 4), els marroquins apareixen com a primera nacionalitat estrangera, amb un màxim en l'educació infantil, on assoleixen el 39,6% dels estrangers. En canvi, només representen el 13,3% de l'alumnat estranger al batxillerat, encara que segueixen essent la nacionalitat més nombrosa. L'historial migratori de cada nacionalitat, amb una periodització diversa dels fluxos migratoris i dels seus anys d'arribada, fa que presentin estructures per edats diverses, fet que pot explicar part de les diferències en la composició per nacionalitats de la població estrangera en les diverses etapes del sistema educatiu.

Més enllà de la composició per edats, i sense que puguem determinar exactament quina n'és la causa, l'abandonament dels estudis per sobre dels setze anys o el grau d'escolarització per sota dels sis serà el que acabarà explicant el que succeeix en les etapes no obligatòries. D'aquesta manera, el pes de l'alumnat gambià se situa per sobre del 10% en l'educació infantil i primària, representa el 5,9% dels alumnes estrangers a secundària i desapareix d'entre les deu primeres nacionalitats al batxillerat. Els romanesos, tercera nacionalitat al conjunt de cicles, són més visibles al batxi-

Gràfic 4. Alumnat estranger segons el cicle educatiu i la nacionalitat.
Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

lletat, on representen gairebé un de cada deu alumnes estrangers. En la resta de casos destaca, per exemple, l'absència entre les nacionalitats més importants al cicle infantil dels equatorians o colombians, absència que es podria relacionar amb l'adquisició de la nacionalitat espanyola dels fills de pares d'aquesta nacionalitat nascuts a Espanya, ja que la legislació dels seus països d'origen respectius no els reconeix la nacionalitat si han nascut a l'estranger, i se'ls atribueix l'espanyola per no deixar-los com a apàtrides (Álvarez, 2006). Com a resultat d'això, aquest fet invisibilitza algunes nacionalitats en comparació amb altres.

Finalment, en la distribució de les nacionalitats al batxillerat, la presència important de nacionalitats europees pot traduir diferències socioeconòmiques en l'accés a l'educació més elevada.

Pel que fa a la distribució territorial, i considerant el municipi on se situa el centre educatiu, en 141 dels 148 municipis amb escoles hi ha presència d'alumnes estrangers. En nombres absoluts destaquem Girona, Salt i Figueres (taula 6 i figura 2), tot i que, en relació amb el total de la població escolaritzada, els percentatges més elevats es produeixen en municipis petits, com Ullà (on el 80% dels 30 alumnes que estudien a la localitat són estrangers), Sant Pere Pescador (55%) o Ger (47,6%). En-

Taula 6. Alumnat segons nacionalitat. Demarcació de Girona.
Curs acadèmic 2007/2008

Municipi	Estrangers	Nacionalitat espanyola	Total	% estrangers		
				Escola	Municipi	Municipi (3-20 anys)
Girona	2.519	16.425	18.944	13,3	17,7	18,4
Figueres	1.782	6.142	7.924	22,5	23,4	27,0
Blanes	934	4.886	5.820	16,0	16,3	17,7
Olot	1.147	4.480	5.627	20,4	17,4	24,3
Lloret de Mar	1.242	3.175	4.417	28,1	36,6	33,6
Salt	1.937	2.255	4.192	46,2	34,4	41,7
Palafrugell	791	2.754	3.545	22,3	22,0	27,3
Banyoles	697	2.704	3.401	20,5	18,6	26,9
Roses	854	2.333	3.187	26,8	32,4	29,6
Sant Feliu de Guíxols	499	2.677	3.176	15,7	15,3	17,7
Demarcació de Girona	19.394	84.495	103.889	18,7	18,3	20,5

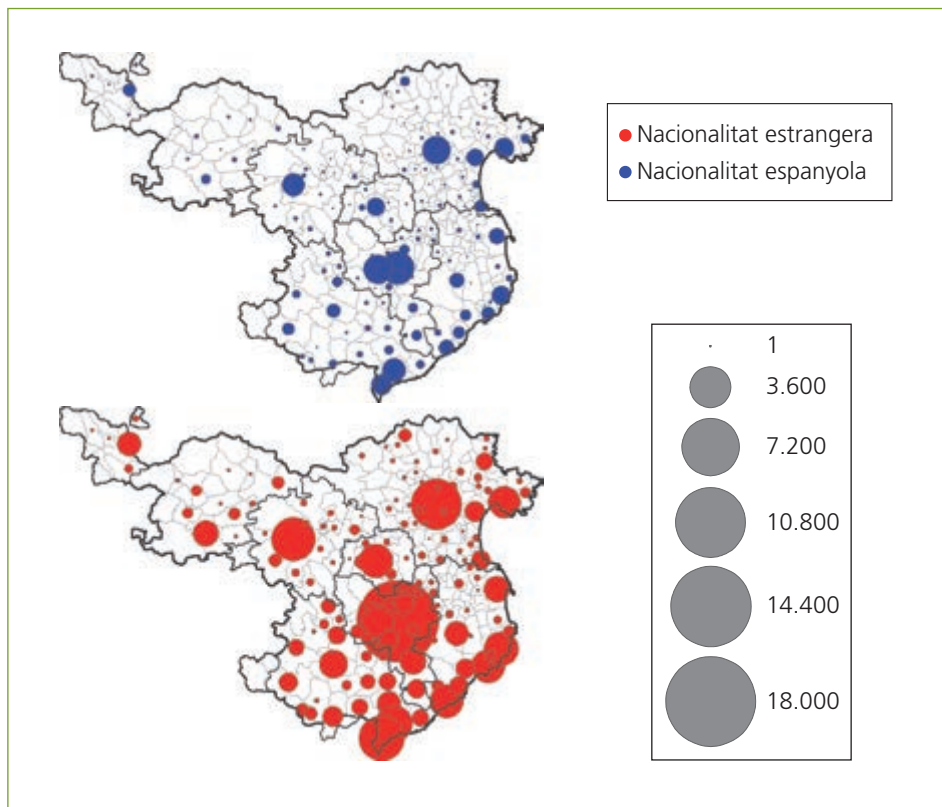
Font: Padró de població, a 1 de gener de 2007. Dades de l'Idescat i del Departament d'Educació. Elaboració pròpia.

tre els municipis més grans destaquen Salt (amb un 46% d'alumnat estranger), Castell d'Empúries (el 40%) o Lloret de Mar (el 28%).

En general, els municipis més grans acullen també estudiants d'altres municipis més petits dels seus voltants, especialment en els centres privats, i, sobretot, en l'educació secundària i posterior, ja que funcionen com a clars atractius dels municipis circumdants. Això produeix, a grans trets, que el percentatge d'estrangers generalment sigui inferior en les escoles d'aquests municipis que les dades que ofereix el Padró continu, fet que es constata a nou dels deu municipis amb major nombre d'alumnes, a excepció del cas de Salt, on la proporció augmenta significativament, i que pot ser conseqüència de la seva proximitat a Girona i de la mobilitat de l'alumnat, majoritàriament amb nacionalitat espanyola, cap a la capital.

La composició de la població estrangera mostra diferències que depenen de la comarca i de la grandària del municipi, però també de si aquest es troba a la costa o bé a l'interior (figura 3). Entre els municipis amb més alumnat estranger, el màxim percentatge d'asiàtics es troba a Olot (un 24%, majoritàriament indis i xinesos) i a Santa Coloma de Farners (un 11,5%, en bona part xinesos), els màxims d'uropeus a Lloret de Mar (44,5% amb romanesos, russos i búlgars com a nacionalitats més importants) i Cassà de la Selva (un 30,5%, sobretot romanesos), tot i que tenen una presència significativa en molts municipis petits, especialment a l'Alt Empordà. El màxim percentatge d'africans es troba a Salt (76%) i Banyoles (un 66%, la majoria

Mapa 2. Distribució de l'alumnat segons el municipi de l'escola i la nacionalitat. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

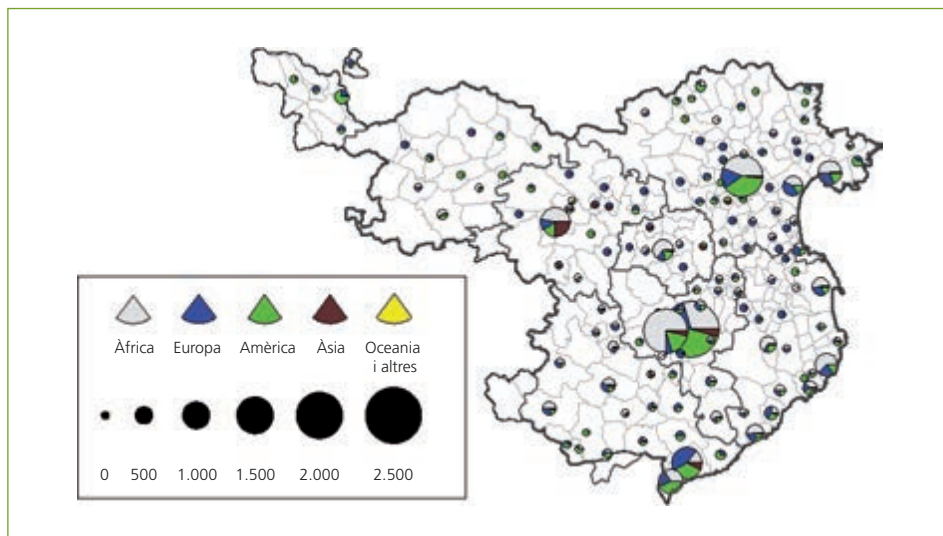
Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

gambians), i el d'americans a Girona (el 46%, on destaquen hondurenys i colombians) i Blanes (el 41 %, amb uruguaians i argentins), mostres de l'elevada diversitat existent.

5. La segregació escolar a la demarcació de Girona

La titularitat de l'escola, pública o privada, molts cops és apuntada en la base de la segregació escolar, ja que la proporció d'estrangers a l'escola pública se situa força per sobre de l'observada en la privada (Valiente, 2008). La segregació escolar es refereix a la distribució desigual de l'alumnat segons la nacionalitat en els centres educatius d'un mateix municipi. Aquesta és, en certa manera, una plasmació de la

Mapa 3. Distribució de l'alumnat estranger segons el municipi de l'escola i el continent. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

mateixa desigualtat urbana i de la segregació residencial existent, però, com comenten molts autors, la segregació escolar acostuma a mostrar uns nivells més elevats (Schindler, 2006; Gramberg, 1998), encara que sigui per una composició per edats de la població estrangera i espanyola diferent, que podria fer augmentar la segregació entre els més joves; però sobretot, i després de controlar aquesta possibilitat, per una fugida de l'alumnat autòcton, especialment quan trobem una xarxa educativa doble, pública i privada, però també entre escoles veïnes amb la mateixa titularitat (Valiente, 2008).

La segregació escolar és vista amb preocupació, en tant que obstaculitza el contacte dels alumnes estrangers amb els autòctons, dificulta processos d'aprenentatge de la llengua i, en el futur, pot actuar restringint les xarxes socials.

Pel que fa a la segregació del conjunt de la població estrangera, s'ha assenyalat que el cas de les ciutats del sud d'Europa no és comparable amb el de la resta d'Europa ni amb la dels Estats Units, que es dona amb nivells inferiors, resultat de dinàmiques urbanes i polítiques d'habitatge diferents que n'impedeixen sovint la comparació. En general, s'apunten nivells menors de segregació (Malheiros, 2002; Arbaci, 2004) que amaguen una major precarietat social en àmbits com l'habitatge, amb una exclusió residencial que no capten els indicadors clàssics de segregació. Aquesta dinàmica ha estat corroborada en ciutats d'Espanya com Barcelona (Bayona, 2007) o Madrid (Leal, 2008).

En la taula 7 es mostra la distribució per al total provincial de la població escolar en funció de la nacionalitat, el tipus d'ensenyament i la titularitat del centre. En el conjunt del servei territorial són 49 els centres privats (presentes en 22 municipis) i 289 els públics. Gairebé una quarta part de l'alumnat (un 23%) estudia en centres privats (un 10,6% dels estrangers i un 25,8% de la resta). El percentatge d'alumnes estrangers en els centres privats (del 8,6%) és notablement inferior al dels centres públics (del 21,7%). Per als cicles formatius es repeteix aquesta situació, on els percentatges d'estrangers més elevats en els centres públics es produeixen a primària, amb un 25,6%, i en els centres privats en l'ESO, amb un 11,3%.

Taula 7. Alumnat segons nacionalitat, tipus d'ensenyament i titularitat del centre. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Ensenyament	Titularitat	Estranger	Espanya	Total	Estranger	Espanya	Total	Estranger	Espanya	Total
Infantil	Privat	292	4.635	4.927	5,9	94,1	100	7,9	24,1	21,5
	Públic	3.424	14.605	18.029	19,0	81,0	100	92,1	75,9	78,5
	Total	3.716	19.240	22.956	16,2	83,8	100	100	100	100
Primària	Privat	903	9.423	10.326	8,7	91,3	100	10,1	28,7	24,7
	Públic	8.044	23.398	31.442	25,6	74,4	100	89,9	71,3	75,3
	Total	8.947	32.821	41.768	21,4	78,6	100	100	100	100
ESO	Privat	815	6.368	7.183	11,3	88,7	100	14,5	28,6	25,8
	Públic	4.812	15.898	20.710	23,2	76,8	100	85,5	71,4	74,2
	Total	5.627	22.266	27.893	20,2	79,8	100	100	100	100
Batxillerat	Privat	41	1.257	1.298	3,2	96,8	100	7,0	18,7	17,7
	Públic	546	5.475	6.021	9,1	90,9	100	93,0	81,3	82,3
	Total	587	6.732	7.319	8,0	92,0	100	100	100	100
C. formatius	Privat	12	130	142	8,5	91,5	100	2,3	3,8	3,6
	Públic	505	3.306	3.811	13,3	86,7	100	97,7	96,2	96,4
	Total	517	3.436	3.953	13,1	86,9	100	100	100	100
Total		19.394	84.495	103.889	18,7	81,3	100	---	---	---

Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

De fet, l'escola privada gironina amb el percentatge més elevat d'estrangers assoleix un 25% a primària, percentatge que en el mateix cicle és superat per una de cada tres escoles públiques. Si es considera tan sols els 22 municipis amb presència d'escoles privades, els percentatges són encara més indicatius, un 8,6% d'estrangers a la privada i un 24,7% a la pública, i si es considera només l'educació obligatòria, els percentatges són del 9,8% i del 28,2% respectivament.

Aquestes primeres dades es troben influenciades per la distribució desigual dels centres educatius segons la titularitat, tot i que la mobilitat de l'alumnat determina la composició dels centres per nacionalitat. Gairebé vuit de cada deu estudiants dels centres gironins declaren residir en el mateix municipi on es troba l'escola, amb un percentatge del 77,2% amb nacionalitat espanyola i un 90,8% dels estrangers. Fins a 21.495 nens i joves es desplacen per estudiar, 1.804 d'ells amb nacionalitat estrangera, amb una mobilitat menor per raó d'estudis entre els estrangers.

Respecte a l'anàlisi de la segregació escolar,⁸ els primers resultats ens indiquen uns índexs de segregació moderats, amb un màxim en l'educació infantil (IS=48,0), seguit per l'educació primària (IS=41,3), i amb valors menors en la resta d'ensenyaments, amb un índex de 25,8 a la secundària, per un 33,2 a batxillerat i un 20,9, el valor més baix, en els cicles formatius. La interpretació, en cada cas, ens indica el percentatge d'alumnes estrangers que haurien de canviar d'escola perquè la distribució fos homogènia en el conjunt d'escoles gironines a cada cycle escolar. Si utilitzem el mateix indicador però aquest cop amb les xifres del padró continu i amb els municipis com a unitat administrativa, els valors totals serien de 23,7 per al conjunt d'estrangers, valor idèntic si s'utilitzen les edats entre tres i vint anys. Per edats corresponents de forma aproximada als cicles educatius, els valors de segregació serien generalment menors.

La major dispersió de les escoles d'educació infantil i primària, així com el seu major nombre, expliquen els majors valors assolits, alhora que deixen entreveure més segregació a l'escola que al municipi, tot i que això s'hauria de comprovar amb més detall.⁹ Si es consideren els 22 municipis amb escoles públiques i privades, i centrant-nos només en l'educació obligatòria, a excepció dels municipis de Fornells de la Selva i Llagostera (on els alumnes estrangers són europeus comunitaris), a la resta, el percentatge d'estrangers és sempre força superior a l'escola pública.

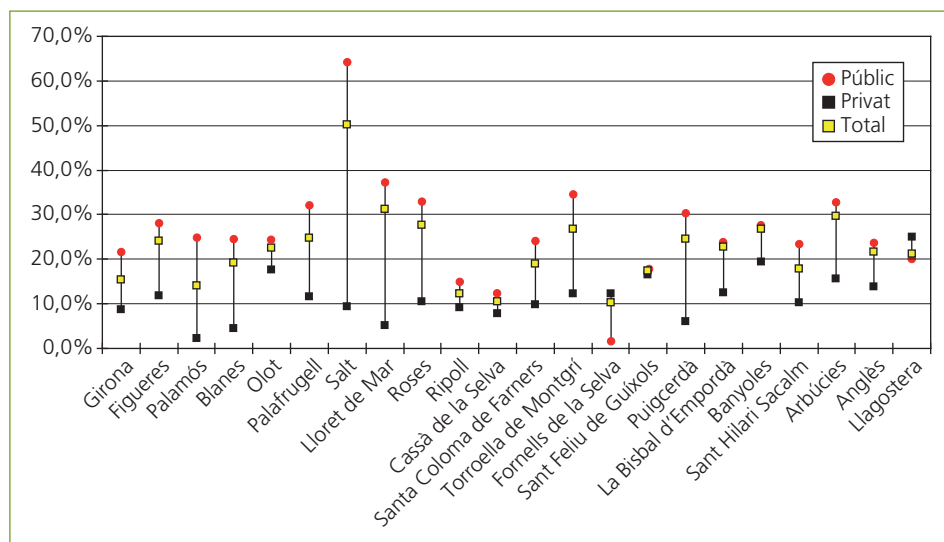
Els casos dels municipis d'Olot i de Sant Feliu de Guíxols contrasten per la poca diferenciació entre percentatges d'estrangers segons la titularitat de l'escola (gràfic 5). Olot és citat en l'informe del Síndic de Greuges (2008) com a exemple de municipi amb poca segregació escolar tot i tenir un percentatge elevat d'estrangers, de manera similar al que succeeix a escoles de Vic o Manlleu, dins la província de Barce-

8. Un dels indicadors més utilitzats a l'hora de mesurar la segregació és l'índex de segregació, que compara la distribució d'un subgrup de població amb el conjunt d'aquesta (alumnes estrangers en relació amb el conjunt d'alumnes). La seva interpretació, i en una escala entre 0 i 100, ens indicaria el percentatge de població que hauria de canviar la seva ubicació per tal que la distribució, en relació amb el total, es produeixi amb els mateixos percentatges en totes les unitats territorials (en aquest cas escoles). Un indicador molt similar és l'índex de dissimilitud, en aquesta ocasió es comparen dos subgrups entre si (per exemple, alumnes estrangers i alumnes amb nacionalitat espanyola). En aquest treball s'ha utilitzat la primera definició, i s'ha calculat en funció de la titularitat del centre educatiu i del cycle formatiu.

9. La no-correspondència entre divisions escolars i administratives dificulta aquesta comparació, que no s'ha pogut incloure en el present estudi.

lona. Figueres o la Bisbal d'Empordà són també municipis citats per una alta equitat a l'escola. Segons el mateix informe, i durant l'any 2006, Banyoles i Salt eren, en canvi, dos dels municipis amb major grau de segregació escolar, tot i que les dades de Banyoles durant l'any 2007 indicarien una millora en la situació observada anteriorment. En aquest mateix informe s'indica un fort canvi experimentat a Olot entre les dades de 2006 i 2007, exemple de la repercussió dels canvis en els criteris de les polítiques d'escolarització sobre la segregació.

Gràfic 5. Percentatge d'alumnat estranger en els ensenyaments obligatoris segons la titularitat del centre educatiu, per municipis. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

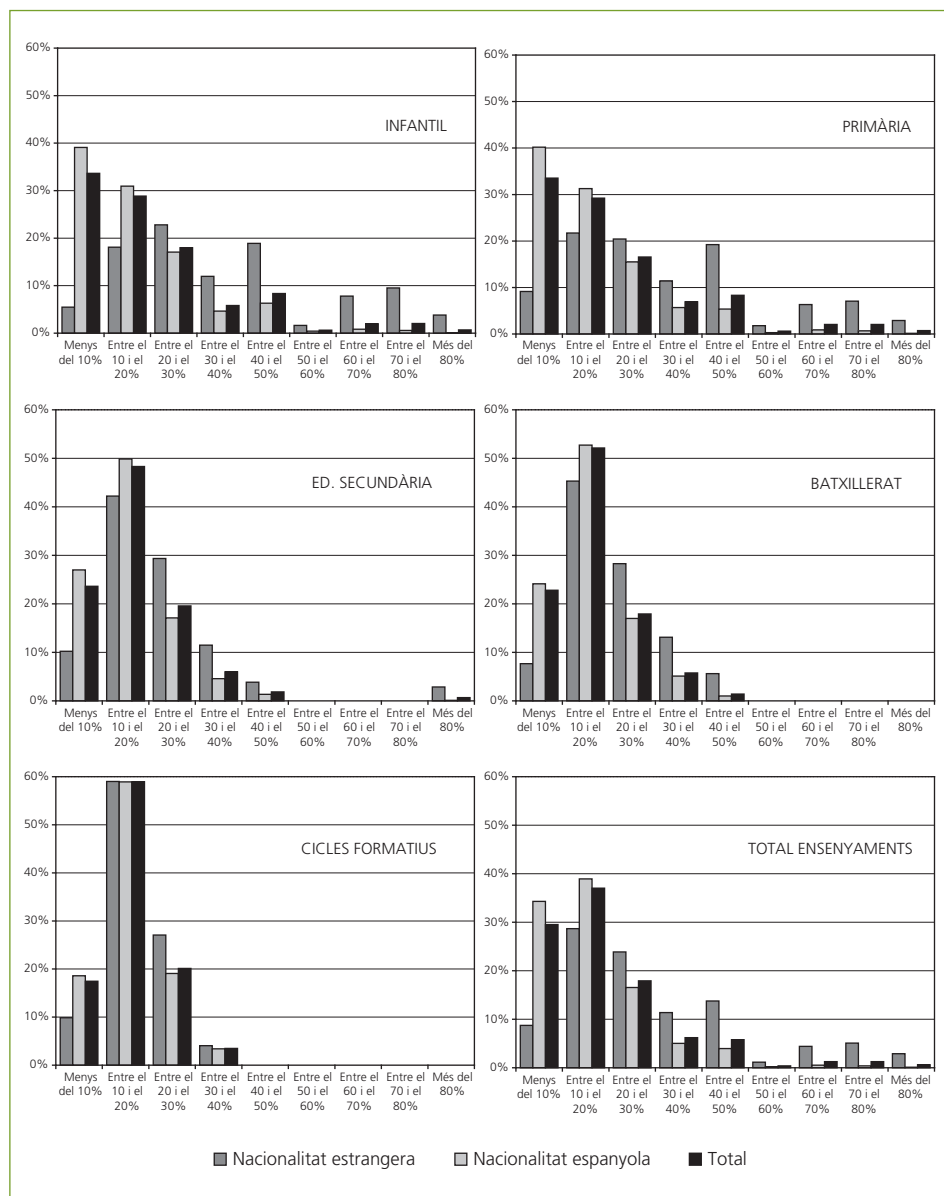
Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

Les polítiques de zonificació escolar, amb criteris que difereixen segons els municipis, són apuntades com a determinants en l'existència de la segregació (Alegre [et al.], 2008). Els municipis amb una única zonificació, on s'inclouen escoles de diferent tipologia, i amb criteris de repartició de l'alumnat similars, són, segons els mateixos autors, els que experimenten menys segregació. Canvis en els criteris de zonificació mostren un impacte important en els índexs de segregació.

■ 5.1. Alumnat segons el percentatge d'estrangers a les escoles

En aquest apartat s'analitza la distribució dels alumnes segons la nacionalitat en funció de la proporció d'alumnes estrangers a l'escola (gràfic 6). En les escoles gironines,

Gràfic 6. Distribució de l'alumnat segons la nacionalitat, el cicle educatiu i el percentatge d'estrangers a l'escola. Delegació Territorial de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Nota: l'eix de les coordenades presenta el tant per cent d'alumnes estrangers de l'escola i l'eix de les absisses presenta el % d'alumnes segons la nacionalitat que es troben en una o altra situació.

Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

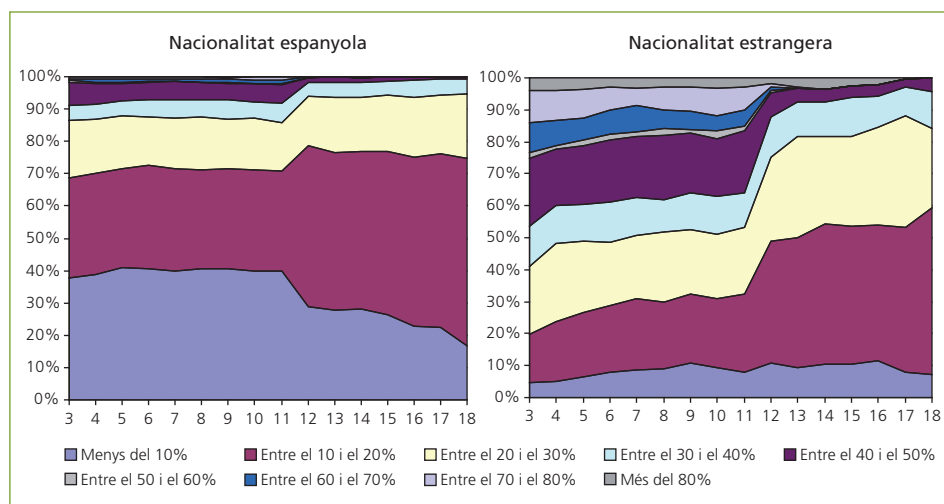
l'interval més representat és el d'escoles amb un 10-20% d'alumnes estrangers, on estudien gairebé el 40% dels alumnes autòctons i el 30% dels estrangers.

És a l'educació infantil i a la primària on hi ha una major dispersió de les dades, i per tant un major nombre d'escoles amb alts percentatges d'estrangers. A infantil, per exemple, i amb 268 escoles, en un 20% no hi trobem estrangers. En canvi, quatre centres superen el 80% (amb un total de 318 alumnes). A primària, tan sols a 15 de les 260 escoles no han matriculat estrangers, i els percentatges màxims i superiors al 80% es donen també en quatre centres, amb un total de 645 alumnes. A secundària, amb menor nombre d'escoles (88), totes tenen alumnes estrangers, i tan sols hi ha un centre amb percentatge d'alumnes estrangers de més del 80% (un únic centre situat al municipi de Salt amb 188 alumnes).

Per alguns autors, i a diferència de l'educació obligatòria, la segregació escolar a l'educació postobligatòria estaria més relacionada amb els nivells d'educació dels pares que no pas amb la segregació residencial del municipi (Gramberg, 1998), hipòtesi que no podem corroborar per la manca de dades en aquest aspecte. Al mateix temps, el nombre reduït de centres educatius amb alumnes en aquestes edats, en comparació amb els cicles precedents, apunten també cap a una major mobilitat, abastant una àrea d'influència superior. D'això en resulta una menor desigualtat en la distribució (gràfic 6).

Si observem els alumnes estrangers segons la nacionalitat, i si considerem el percentatge d'aquests que estudien en escoles amb més del 50% d'alumnat estranger,

Gràfic 7. Distribució de l'alumnat segons la nacionalitat, el cicle educatiu i el percentatge d'alumnat estranger a l'escola. Demarcació de Girona. Curs acadèmic 2007/2008

Font: dades del Departament d'Educació. Curs acadèmic 2007/2008. Elaboració pròpia.

entre els malians es donen les xifres més altes, ja que un 59,7% dels alumnes d'aquesta nacionalitat es troben en aquesta situació, amb un 24,5% de senegalesos i hondurenys i un 21,3% de gambians.

Entre els marroquins trobem el 16,6% dels alumnes, valor menor a causa de la major dispersió residencial, però força per sobre de les xifres dels romanesos (el 6,2%) o dels polonesos (2,1%). La distribució territorial de la població i l'arribada recent d'alguns col·lectius expliquen les xifres obtingudes, que, en tot cas, indiquen una alta diversitat en funció de la nacionalitat.

Segons l'edat i la nacionalitat (gràfic 7), l'alumnat amb nacionalitat espanyola, a qualsevol edat i en xifres pròximes al 60%, es troba en escoles on el percentatge d'estrangers és inferior a la mitjana provincial, i entre un 85% i un 90% en escoles amb menys del 30% d'estrangers, percentatges fins i tot més elevats en el moment que s'inicia l'educació secundària. Els alumnes estrangers, en canvi, experimenten una major variabilitat amb l'edat, i els percentatges dels que es troben en escoles amb menys del 20% d'estrangers varia entre un 20% als tres anys fins a arribar a gairebé el 50% als divuit anys.

6. Conclusions

Per als cursos observats, les oscil·lacions en el nombre d'alumnes estrangers dels diferents cicles educatius depenien majoritàriament de les entrades produïdes pels fluxos migratoris. Tot just en els cursos inicials es veia reflectida la incipient recuperació de la fecunditat a partir de l'any 1995, mentre que, en cursos posteriors, destacaven els efectes de les reagrupacions familiars, producte diferit en el temps de les regularitzacions extraordinàries. Aquesta presència és també fruit, en menor mesura i sense possibilitat de quantificar-ho, de l'entrada d'alumnes estrangers que acompanyen els seus pares en el procés migratori, de manera regular o bé a l'espera de regularitzar la seva situació després de dos anys d'escolarització, i vinculada a la regularització de la situació administrativa dels seus pares.

Durant els propers anys s'ha de preveure un creixement del nombre de menors escolaritzats en els primers anys del cicle educatiu, increment que és conseqüència de l'augment de la fecunditat i els seus efectes sobre la natalitat, en definitiva sobre el creixement de les noves promocions d'estudiants. Els naixements a Catalunya passen dels 54.221 el 1995 als 83.935 el 2007, un 25,7% dels quals són de mare estrangera. Aquesta tendència és més notable a la demarcació de Girona, on, durant el mateix període, es passa dels 4.882 naixements de 1995 als 8.430, amb un 30,5% de mares estrangeres.

Aquest increment també s'observarà per sota dels sis anys i, per un costat, caldrà recordar que en el darrer curs analitzat –2007/2008– el 80% dels menors de sis anys de nacionalitat estrangera ja estaven escolaritzats, i, per l'altre, que la incidència de l'activitat femenina en l'escolarització dels menors és determinant. Tot i que proba-

blement els fluxos migratoris en general minvaran de forma significativa durant els propers anys a causa de la crisi econòmica, no s'ha de descartar, en canvi, que el nombre absolut de menors estrangers en edat escolar augmenti, ja que el potencial de reagrupament familiar és molt elevat, considerant el recent boom migratori que ha ocupat els primers anys del segle XXI.

La no-disponibilitat de dades desagregades o per altres cursos ens ha impedit fer càlculs tant elementals com rellevants, per exemple, l'estimació de l'abandonament escolar per nacionalitats. Hem vist que entre els sis i els setze anys el nombre d'alumnes matriculats i d'estrangers empadronats coincidí a grans trets. En canvi, en no disposar de dades longitudinals, la significativa disminució d'alumnes estrangers majors de setze anys (del 29% entre els alumnes de nacionalitat espanyola i del 59% entre els estrangers), no pot interpretar-se directament com un abandonament dels estudis, ja que no ens estem referint a l'evolució d'uns mateixos alumnes al llarg dels anys.

Tampoc no es pot fer aquesta interpretació si comparem la distància entre escolaritzats i empadronats a la mateixa edat, ja que no sabem l'any d'arribada, ni tampoc, com hem assenyalat, coincideixen les dates de referència entre els alumnes matriculats (durant el curs 2007/2008) i la població empadronada (1 de gener de 2007). És a dir, part d'aquesta disminució pot traduir les diferències reals d'efectius de joves estrangers a diferents edats (si ho veiéssim en longitudinal) o diferències en l'edat a la qual varen arribar a la província, no necessàriament a l'Estat (en la perspectiva transversal en comparació amb els empadronats). El mateix pot apuntar-se sobre l'especial incidència que poden tenir en una nacionalitat o en centres educatius específics dades que serien de gran valor per a la previsió i l'avaluació de l'impacte migratori en el sistema educatiu.

Tot i la magnitud del creixement recent dels fluxos migratoris, que ens autoritza a parlar de boom migratori, cal remarcar que en el cas de Girona és especialment interessant observar el pes de certes nacionalitats que destaquen per la relativa antiguitat de les seves cadenes migratòries, i de forma associada pel seu perfil especialment familiar, en comparació amb altres territoris.

Aquest fet explicaria, d'una banda, que dos de cada tres alumnes estrangers que inicien la seva educació infantil ja siguin nascuts a l'Estat, mentre que, per sobre dels dotze anys, gairebé tots els alumnes estrangers són nascuts a l'estranger. Aquesta antiguitat es palesaria en el volum; això explicaria que, malgrat la gran diversitat d'òrgens i nacionalitats a les aules, siguin l'alumnat marroquí i el gambià els més representats (30,7% i 9,4% respectivament), però també es fa especialment evident, si considerem el lloc de naixement de l'alumne, que: el 60% dels alumnes marroquins són nascuts a Espanya, per tres de cada quatre alumnes gambians.

En sentit oposat, entre els llatinoamericans, el nombre de nascuts a l'estranger segueix essent encara més nombrós que el dels nascuts a Espanya. Aquestes dades, traduïdes en longitudinal, significarien que els africans escolaritzats a totes les edats tenen moltes més probabilitats d'haver-ho estat des de l'inici o en les primeres etapes dels cicles educatius, mentre que els llatinoamericans (i els dels països de l'Est)

no. Tot i que en el cas dels llatinoamericans haurem de tenir en compte que, atesa la discriminació positiva en l'accés a la nacionalitat espanyola: en un futur aquests desapareixeran progressivament i en gran nombre del registre, ja que seran nascuts a Espanya i, al mateix temps, obtindran la nacionalitat espanyola, mentre que els de la resta de nacionalitats romandran com a estrangers.

Pel que fa a la distribució espacial, cal destacar que la presència d'alumnes estrangers es produeix a gairebé tot el territori gironí. Encara que, com és obvi, en els municipis petits els percentatges d'alumnat estranger poden disparar-se, trobem municipis grans amb percentatges significativament elevats, com Salt o Castelló d'Empúries. La titularitat pública o privada dels centres accentua els desequilibris en la concentració en les aules de la població estrangera i, amb aquesta, la segregació per raó de nacionalitat (i del lloc de naixement dels alumnes). Així, hem vist com el 23% dels alumnes de la província estudiaven en centres privats o concertats, però que la concurrència per nacionalitat és divergent. Només el 8,6% de l'alumnat en aquestes escoles és estranger, mentre que en les de titularitat pública aquesta proporció assoleix el 22%.

La segregació dins l'escola és més evident a l'educació infantil, però aquest fet és degut a diversos factors: en primer lloc, al major nombre de centres i la seva major distribució en el territori, així com la mateixa estructura de la població menor de 15 anys entre els estrangers amb una notable sobrerrepresentació a les edats més joves. Per raons oposades, és en la secundària i en els cicles formatius on les diferències en la distribució són menors, tot i que amb el temps aquesta situació hauria de modificar-se de forma notable. Al mateix temps, la segregació escolar és superior a la dels mateixos estrangers al municipi. En aquest sentit, les polítiques educatives i la zonificació escolar hi fan un paper fonamental, més que no pas la composició per nacionalitats de l'alumnat estranger. Així, municipis amb un nombre important de menors estrangers, com Olot, apareixen amb baixa segregació o, d'altra banda, casos com el de Banyoles mostren com pot variar ràpidament la distribució desigual entre escoles públiques i privades.

7. Propostes d'actuació

- 1) Cal millorar la recollida de dades sobre l'escola, ja sigui el tipus de dada que es recull com la seva fiabilitat, acostant-se en la mesura que sigui possible als models estàndard europeus o altres països amb tradició d'immigració. En aquest sentit, s'ha d'assenyalar que la manca de dades sobre les característiques sociodemogràfiques dels pares dels alumnes, tal com se suposa que recollia el Sistema d'administració i gestió acadèmica, SAGA, per als centres públics (sota sospita tant de deficiències en la cobertura com en la fiabilitat de les dades recollides), impedeix abordar una anàlisi sistèmica de la influència de l'entorn familiar en l'escolarització. Dades com el sexe, l'edat, la nacionalitat, el lloc de naixement, el nivell d'estudis o el tipus d'activitat dels pares, o bé dades sobre l'èxit escolar dels fills.

- 2) També resulta urgent millorar la metodologia en la recollida de les dades de cara a una ulterior explotació d'aquestes. Per exemple, segons fonts del mateix Servei d'Escolarització del Departament d'Educació, no es conserva una sèrie històrica de dades tan importants com és la matrícula viva, que recull les incorporacions de nous alumnes un cop començat el curs escolar.
- 3) És imprescindible millorar els serveis informàtics del Departament d'Ensenyament per agilitzar l'explotació de dades des de dintre del mateix Servei Estadístic del Departament.
- 4) S'ha de facilitar l'accés a les microdades degudament anonimitzades a la comunitat científica.
- 5) Finalment, en la segregació, les polítiques educatives i la zonificació escolar hi fan un paper fonamental, més que no pas la composició per nacionalitats de l'alumnat estranger.

8. Bibliografia

- Alegre, M. A. *Educació i immigració: l'acollida als centres educatius*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2005.
- Alegre, M. A.; Benito, R.; González, I. *Immigrants als instituts. L'acollida vista pels seus protagonistes*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2006.
- Alegre, M. A.; Benito, R.; González, I. «Procesos de segregación y polarización escolar: la incidencia de las políticas de zonificación escolar». *Profesorado: revista de currículum y formación del profesorado*, vol. 12, núm. 2, (2008).
- Álvarez, A. *Nacionalidad de los hijos de extranjeros nacidos en España*. Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración, núm. 9. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2006.
- Aparicio, R. La literatura de investigación sobre los hijos de inmigrantes. *Migraciones*, 9 (2001), p.171-182.
- Aparicio, R.; Tornos, A. *Hijos de inmigrantes que se hacen adultos: marroquíes, dominicanos, peruanos*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración, 2006.
- Arbaci, S. Southern European Multiethnic Cities and the Enduring Housing Crisis: Framing the Urban and Residential Insertion of Immigrants. *ENHR Conference*, Cambridge (July 2004).
- Bayona, J. La segregación residencial de la población extranjera en Barcelona: ¿una segregación fragmentada? *Scripta Nova: revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 15 de març de 2007. Vol XI, núm. 235. <<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-235.htm>>.
- Becker, G. *Human capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press, 1964.
- Borjas, G. J. «Assimilation, changes in cohort quality and the earnings of immigrants». *Journal of Labor Economics* 3 (4), (1985), p. 463-489.

- Colectivo Ioé. *La educación intercultural a prueba: Hijos de inmigrantes marroquíes en la escuela*. Madrid: Centro de Investigación y Documentación Educativa-Ministerio de Educación y Ciencia, 1996.
- Colectivo Ioé. *La escolarización de hijas de familias inmigrantes*. Madrid: Centro de Investigación y Documentación Educativa-Instituto de la Mujer, 1996b.
- Colectivo Ioé. «Alumnos y alumnas de origen extranjero». *Cuadernos de Pedagogía* 326, (2003), p. 63-68.
- Cuesta Azofra, M. C. *La escolarización de los hijos de inmigrantes en España*. Madrid: Comisiones Obreras – Fundación Primero de Mayo, 2000.
- Defensor del Pueblo. *Escolarización del alumnado de origen inmigrante en España: análisis descriptivo y estudio empírico*. Madrid: Defensor del Pueblo, 2003. <<http://www.defensordelpueblo.es/documentacion/informesmonograficos/Escolarizacion.zip>>.
- Domingo, A.; López-Falcón, D.; Bayona, J. Reagrupación familiar en la provincia de Barcelona, 2004-2008. *Migraciones* núm. 27 (2010), p. 11-47, 2010.
- García Fernández, J. A.; Moreno Herrero, I. «La respuesta a las necesidades de los hijos de inmigrantes en la Comunidad de Madrid». Informe de Investigación. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2001.
- Gramberg, Peter «School Segregation: The Case of Amsterdam». *Urban Studies*, v. 35, núm. 3, (1998), p. 547-564.
- Hirshman, C.; Wong, M. G. «The extraordinary educational attainment of Asian Americans: A search for historical evidence and explanations». *Social Forces* 65(1), (1986), p. 1-27.
- Malheiros, J. «Ethnic-cities: Residential Patterns in the Northern European and Mediterranean Metropolises: Implications for Policy Design». *International Journal of Population Geography*, núm. 8, (2002), p. 107-134.
- Martín Rojo, L. (dir.) *¿Asimilar o integrar? Dilemas ante el multilingüismo en las aulas*. Madrid: CIDE-MEC, 2003.
- Martínez, A.; Leal, J. «La segregación residencial, un indicador espacial confuso en la representación de la problemática residencial de los inmigrantes económicos: el caso de la Comunidad de Madrid». *ACE, Arquitectura, ciudad y entorno*, vol III, núm. 8, (2008), p. 53-64.
- Schindler, B. «Living and Learning Separately? Ethnic Segregation of School Children in Copenhagen». *Urban Studies*, v. 44, núm. 7, (2007), p. 1329-1354.
- Síndic de Greuges. *La segregació escolar a Catalunya. Informe Extraordinari, 2008*. <www.sindic.cat>.
- Siques Jofre, C. *Les aules d'acollida d'educació primària a Catalunya: descripció i avaluació dels resultats*. Tesis doctoral de la Universitat de Girona dirigida per Ignasi Vila Mendiburu i Santiago Perera Izquierdo, 2008, 502 p.
- Valiente, O. «¿A qué juega la concertada? La segregación escolar del alumnado inmigrante en Cataluña (2001-2006)». *Profesorado: Revista de currículum y formación del profesorado*, vol. 12, núm. 2, 2008.

Resumen

Este informe presenta un análisis de la población escolarizada por nacionalidad de acuerdo con los datos proporcionados por el Departamento de Educación de la Generalitat de Cataluña para el período comprendido entre los cursos académicos 2000/2001 y 2006/2007 para el total del Principado y, con mayor detalle, para el curso 2007/2008 para la Delegación Territorial de Girona. Entre los principales resultados destacan el efecto derivado del aumento de la fecundidad sobre la población escolarizada –concentrado en los primeros ciclos educativos–, así como el referente a la inmigración. Asimismo, la permanencia en el sistema educativo muestra un claro diferencial por nacionalidades. Por otra parte, la naturaleza del centro educativo juega un papel fundamental en la segregación escolar de la población por nacionalidad, hecho que puede ser corregido con las políticas en esta materia independientemente del número de inmigrantes extranjeros residentes en el municipio.

Palabras clave: educación, segregación escolar, población extranjera, demografía.

Abstract

This paper presents an analysis of the school population by nationality based on figures from the Government of Catalonia's Ministry of Education for the period between the 2000/2001 and 2007/2008 school years for the whole of Catalonia and in greater detail for the 2007/2008 school year for Girona province. The main findings include an increase in the number of students (mostly at early educational levels) due to higher fertility rates and immigration, of which it is the direct consequence. Staying on in the educational system is also worryingly different by nationality. In addition, whether the school is state or private plays a key role in the segregation of students by nationality, although this can be corrected by planning regardless of the number of immigrants living in a town.

Keywords: education, segregation, foreigners, demography.

Résumé

Cet article présente une analyse des données pour les élèves classés par nationalités, pour la période comprise entre les années scolaires 2002-2001 et 2006-2007, pour l'ensemble de la Catalogne, et pour l'année scolaire 2007-2008, pour les données de la zone de Gérone uniquement, à partir des données fournies par le Ministère de l'Éducation du Gouvernement de la Catalogne. Parmi les principaux résultats, nous observons l'augmentation des effectifs des promotions scolaires, ce qui s'explique

par l'accroissement de la natalité et de l'immigration. Cette évolution se concentre dans les premiers cycles éducatifs. Nous observons également que la durée des études dans chaque cycle éducatif varie de façon préoccupante selon la nationalité. D'autre part, nous notons clairement que la nature du centre éducatif joue un rôle fondamental dans la ségrégation de la population par nationalité, mais qu'en même temps les politiques de prévision en cette matière peuvent corriger ce fait, indépendamment du nombre d'émigrants étrangers qui résident dans la commune.

Mots-clé : Éducation, ségrégation scolaire, population étrangère, démographie.

■ Andreu Domingo, del Centre d'Estudis Demogràfics de la UAB, durant la seva intervenció a la IV Jornada de Recerca i Immigració. / *Ivan G. Costa.*

Els menors migrants no acompanyats a Catalunya. Present i futur del fenomen¹

Violeta Quiroga, Ariadna Alonso i Montserrat Sòria

Grup de Recerca Infància i Famílies en Ambients Multiculturals
Fundació Pere Tarrés-Universitat Ramon Llull

Resum

L'article presenta una radiografia de la realitat dels menors migrants no acompanyats (MMNA) a Catalunya, tot fent una aportació molt exhaustiva de dades estadístiques i centrant-se en els canvis en els perfils dels menors, tant des de la perspectiva de les nacionalitats com dels projectes migratoris. També fa una especial incidència a l'aparició de les MMNA de sexe femení i les seves característiques, que difereixen, en molts aspectes, dels projectes migratoris dels MMNA de sexe masculí. Finalment, se centra a repassar el circuit de protecció institucional i descriu la presència de quatre perfils d'MMNA que romanen *invisibles* i que tenen dificultats en l'accés al circuit de protecció.

Paraules clau: menors migrants no acompanyats, infància en risc, joves immigrants, projectes migratoris.

1. Introducció i metodologia

La circulació de menors migrants que viatgen sense referents adults és un fenomen de dimensions globals. En el panorama europeu, el fenomen migratori conegut com el de menors migrants no acompanyats (d'ara endavant, MMNA) es visibilitza entre 1980 i 1990 a partir de la ratificació de la Convenció dels Drets de la Infància (1989). En aquests moments es produeix una modificació en els plantejaments legislatius i teòrics que fa efectiva una perspectiva proteccionista, atorgant als menors d'edat la

1. Projecte de recerca subvencionat dins la convocatòria ARAFI-2007 d'ajuts per incentivar la recerca aplicada en matèria d'immigració a Catalunya, finançada per la Secretaria d'Immigració i la Direcció de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

necessitat de ser emparats i restant sota l'atenció de les institucions que disposen de la competència de protecció als menors.

L'objectiu d'aquesta recerca ha estat estudiar l'estat actual del fenomen dels MMNA a Catalunya, centrant-se en els nous canvis que varen aparèixer a partir del període 2005-2006: en les nacionalitats, en els projectes migratoris i en la presència de noies. Aquesta investigació s'ha desenvolupat en el marc d'una recerca més global sobre migració de menors no acompanyats a l'Estat espanyol,² centrat en les comunitats autònomes més rellevants quant a la recepció i a l'acollida d'aquests menors (Comunitat de Madrid, Comunitat Valenciana i País Basc). El disseny de la investigació és bàsicament de caràcter qualitatiu, tot i que s'ha utilitzat el multimètode, incorporant-hi també tècniques quantitatives. El treball de camp és l'estratègia principal d'aquesta investigació: 32 entrevistes en profunditat a informants clau i experts de l'àmbit i 44 entrevistes a MMNA, així com l'observació participant del col·lectiu d'MMNA, i en concret, de les menors migrants no acompanyades que exerceixen la prostitució. En relació amb les tècniques de caràcter quantitatiu, s'ha dut a terme una exhaustiva recollida i explotació de dades estadístiques procedents de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de la Generalitat de Catalunya i del Ministeri de Treball i Immigració, amb l'aportació de dades que van dels anys 1998 al 2009. També s'ha fet una enquesta a 16 centres públics o delegats de menors que atenen MMNA.

Segons la variable temps, s'ha posat èmfasi en el caràcter longitudinal del fenomen, ja que s'han tingut en compte els inicis i l'evolució de l'arribada d'MMNA a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol. No obstant això, el treball de camp va ser fet entre els anys 2006 i 2008.

2. El concepte de menor migrant no acompanyat

L'estudi del fenomen de la migració de menors no acompanyats s'ha anat succeint des que se'n va iniciar la detecció. Pel que fa a Europa, cal esmentar els informes que es publiquen des del 1999 arran del programa *Separated Children in Europe* de *Save The Children*, el projecte *CON RED* de la Fundació Pere Tarrés-Universitat Ramon Llull (2005) o bé el treball de la *Plataforma de Cooperación Internacional para Inmigrantes Indocumentados*. A l'Estat espanyol, la majoria d'estudis se centren en les diferents comunitats autònomes juntament amb els informes dels defensors del menor d'aquestes comunitats, tot i que cal destacar el treball de Giménez y Suárez (2000), on es compara la situació de cinc comunitats autònomes. A Catalunya, destacarem

2. Projecte de recerca I+D «Menores migrantes no acompañados en España. Situación actual y nuevas tendencias». En aquesta recerca estatal, s'han fet 94 entrevistes en profunditat a informants clau, 154 entrevistes en profunditat a MMNA i s'han obtingut 145 enquestes de centres públics i delegats que atenen MMNA.

el treball de Capdevila i Ferrer (2003),³ la tesi doctoral de Quiroga (2003),⁴ les publicacions de la Fundació Jaume Bofill (2001 i 2005) i les memòries i els informes del Síndic de Greuges (2006), així com els treballs realitzats pel Grup IFAM.

La migració de menors no acompanyats **implica un patró migratori nou**, i s'ha consolidat com una nova estratègia d'immigració que s'ha tractat independentment del que han fet els adults, amb les seves pròpies particularitats. De la mateixa manera que aquesta migració qüestiona alguns dels supòsits bàsics de les migracions internacionals, també resulta problemàtica quant a la seva denominació. Amb l'arribada d'un gran nombre de menors sense referents adults al continent europeu, l'any 1997 el Consell de la Unió Europea els designa com a *menors no acompanyats* (MNA). El mateix any, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR) el dota de significat.⁵ Tant a Europa com a Espanya, la terminologia utilitzada majoritàriament per denominar-los és la de *menor no acompanyat* (MNA). A Catalunya trobem el concepte de *menor estranger no acompanyat* (MENA)⁶ a Barcelona i Girona, no obstant això, a Lleida s'utilitza el terme de *menor estranger desemparat* i a Tarragona fan ús del concepte *menor estranger sense referents familiars*.

El terme que utilitzarem en aquest article per referir-nos a aquest col·lectiu és el de *menor migrant no acompanyat*.⁷ El *no acompanyat* cal entendre'l des d'una visió molt àmplia, ja que s'han identificat altres situacions de no-acompanyament que difereixen de les que es detecten habitualment, com ara MMNA, que resideixen amb un familiar de primer o segon grau (de vegades en situacions d'irregularitat administrativa i/o marginació social); MMNA que resideixen amb adults amb una relació de parentiu que genera dubtes i que es dediquen a activitats il·legals, o MMNA, que resideixen amb parelles sentimentals o intermediàries d'organitzacions migratòries de caràcter criminal.

Aquests nous perfils generen múltiples interrogants i, sovint, molta confusió. En molts casos, la frontera entre menors acompanyats i *no acompanyats* és difusa i pot conduir a interpretacions errònies. Des del treball de camp realitzat s'ha pogut comprovar com des d'alguns serveis de protecció s'entén que aquests menors estan *acompanyats*, però la realitat mostra que, en moltes ocasions, aquest tipus d'acompanyament no és adequat i condueix a una situació de desemparament.

3. *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats* (MEINA), del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

4. *Els petits Harraga. Menors immigrants no acompanyats d'origen marroquí a Catalunya*, llegida a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

5. Vegeu la definició a ACNUR.

6. En anys anteriors, la nomenclatura utilitzada era la de MEINA, menor estranger indocumentat no acompanyat.

7. Vegeu la definició a Quiroga, V; Alonso, A; Sòria, M. *Somnis de butxaca. Nois i noies menors migrants no acompanyats a Catalunya*. Barcelona: Col·lecció «Publicacions Digitals», Fundació Jaume Bofill, 2009.

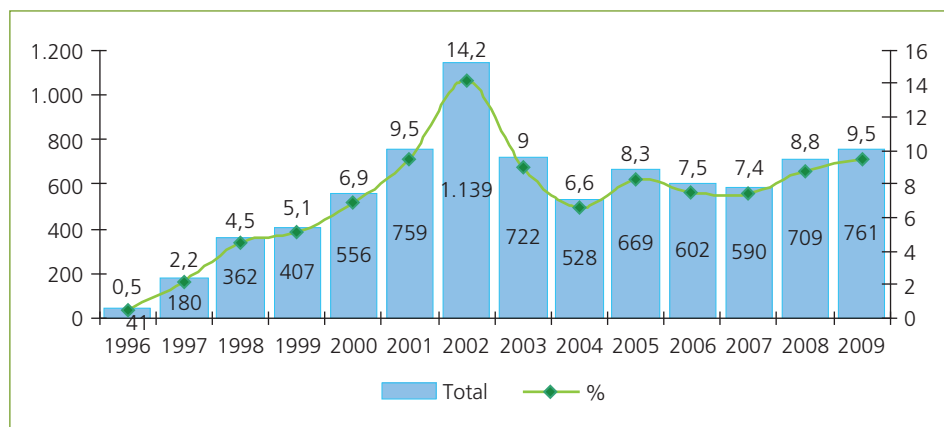
En definitiva, per a l'anàlisi de la migració de menors no acompanyats és fonamental ampliar horitzons i incorporar aquestes noves situacions que doten el concepte de més significats.

3. Característiques dels MMNA: volum, sexe i nacionalitat

Una de les constatacions de l'anàlisi de les dades estadístiques⁸ és que l'arribada dels MMNA a Catalunya en aquests últims anys ha disminuït per motius diversos. Això no vol dir que la rellevància d'aquest fenomen sigui menor. Els MMNA continuen arribant a Catalunya, la gran majoria de menors es concentren a Barcelona i a la seva àrea metropolitana.

Des de 1996 a 2009, un total de 8.025 menors migrants no acompanyats han estat atesos per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). A continuació, mostrem una gràfica amb l'evolució durant aquests anys dels MMNA acollits, que es corresponen amb els ingressos de menors durant el mateix any més els menors arribats en anys anteriors i encara es troben sota la tutela de l'administració competent.

Gràfic 1. Evolució dels menors migrants no acompanyats acollits a Catalunya. 1996-2009

Font: 1996-1997: Informes sobre «la situación de los menores extranjeros no acompañados» remits per les CA al Ministeri de Treball i Assumptes Socials per al Grup de Treball reunit el 29 de febrer del 2000. 1998-2007: Dades estadístiques de la DGAIA desembre 2006 i desembre 2007. 2008-2009: Dades sobre MMNA facilitades per la DGAIA. Elaboració pròpia.

8. Dades estadístiques facilitades per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, els seus serveis territorials, el Ministeri d'Interior i el Ministeri de Treball i Immigració.

El punt d'inflexió d'arribada dels MMNA es produeix sobretot l'any 2002, amb un màxim de 1.139 menors atesos. El 2003 i el 2004 es redueix considerablement l'arribada, i entre el 2005 i el 2007 es manté més o menys estable. **El 2007, més del 31% dels menors acollits als centres⁹ de la DGAIA eren MMNA.** Els anys 2008 i 2009 es percep un increment lleuger.

Les dades dels **menors que ingressen per primera vegada en el circuit de protecció** dels últims quatre anys ens mostren una dada interessant. El 2006 van arribar 580 menors nous; el 2007, 466; el 2008, 323, i el 2009, només se'n comptabilitzen 249. Aquesta disminució en el nombre d'ingressos és rellevant, ja que implica una descongestió en l'entrada en el sistema de protecció, i, per tant, menys necessitat de recursos i mitjans en aquesta fase del procés d'acollida i protecció i que poden desviar-se a l'atenció en els centres residencials, en recursos de transició a l'autonomia o en altres tipologies de recursos no destinats a l'acollida. La taula que es presenta a continuació mostra el volum d'ingressos per demarcacions, amb les dades més actuals que s'han pogut obtenir i explotar:

Taula 1. Ingressos de menors migrants no acompanyats per demarcacions. Període 2006-2007

	Any			
	2006		2007	
	Total	%	Total	%
Barcelona	475	81,9	386	82,8
Girona*	52	9,0	25	5,4
Tarragona	46	7,9	47	10,1
Lleida	7	1,2	8	1,7
Total	580	100	466	100

* Solament nois.

Font: dades de menors estrangers no acompanyats. Període 2006 i 2007. Serveis Territorials de Barcelona Ciutat, Girona, Lleida i Tarragona. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Elaboració pròpia.

A l'Estat, les comunitats que des de l'any 1993 fins al 2009 han rebut més MMNA són Andalusia (28%), la Comunitat Valenciana (16%), Catalunya (11%), el País Basc (10%), les Illes Canàries (10%) i la Comunitat de Madrid (4%). En el marc estatal, però, Catalunya va perdent posicions i, si l'any 2006¹⁰ se situava en el quart

9. Un total de 2.458 infants, adolescents i joves van ser atesos i acollits en centres de primera acollida, centres d'acollida, centres residencials d'acció educativa i pisos assistits (incloent-hi aquells de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats).

10. Les dades facilitades pel Ministeri de Treball i Inmigració són incompletes. La Comunitat de Madrid no ha proporcionat les dades al Ministeri de Treball i Inmigració. Per tant, es desconeix el

lloc, l'any 2007 passa a ocupar-ne el sisè lloc, posició que continua mantenint l'any 2009. Probablement, però, l'any 2007 hauria de ser la cinquena comunitat autònoma, ja que les dades referents a la Comunitat Valenciana són equívokes en la mesura que inclouen també menors migrants acompanyats.¹¹

Pels anys 2008 i 2009, les principals comunitats autònomes en nombre d'MMNA són el País Basc (19% el 2008 i 15% el 2009), la Comunitat Valenciana (16% el 2008 i 19% el 2009), Ceuta (16% el 2008 i 12% el 2009), Canàries (16% el 2008 i 10% el 2009) i Andalusia (9% el 2008 i 14% el 2009). Tant Andalusia com Canàries es consoliden com a llocs d'entrada i de pas. Els MMNA que arriben a l'Estat espanyol entren per aquestes comunitats i després s'estableixen en d'altres (si és té la possibilitat, perquè en el cas de Canàries, hi ha menors que es troben en els seus centres sense poder passar per altres comunitats). La Comunitat Valenciana és un territori d'establiment per als MMNA, però si les xifres són tan elevades és perquè en aquesta Comunitat no es diferencia entre menors migrants acompanyats i no acompanyats, com ja s'ha comentat. Per tant, s'ha de qüestionar la segona posició d'aquesta comunitat autònoma en el 2007.¹²

Catalunya, com s'ha dit, ocupa el sisè lloc l'any 2008 i 2009 amb el 6% dels ingressos a l'Estat espanyol. Tot i que és una destinació habitual d'arribada d'MMNA des dels inicis d'aquest fenomen, està sent desplaçada per altres comunitats autònomes, de la mateixa manera que Madrid. Durant els primers anys, un volum important d'MMNA arribaven a Madrid o a Catalunya, esperant tenir més oportunitats en aquests territoris. Amb el temps, la saturació dels recursos en aquestes comunitats autònomes, la política de repatriacions adoptada i la rumorologia que corria sobre el tema entre els menors han contribuït a la dispersió dels MMNA en altres comunitats autònomes (especialment el País Basc).

El nombre d'ingressos d'aquests menors permet veure el volum d'arribada d'MMNA que es produeix en un any, fet que té repercussions sobre el circuit d'acollida i sobre els sistemes de protecció de menors de l'administració protectora. Però aquests ingressos no representen la totalitat d'MMNA en territori català. En canvi, en conèixer el nombre total d'MMNA acollits (menors que acaben d'arribar en aquell any i menors que encara segueixen acollits en el circuit de protecció arribats prèviament), tindrem la quantificació de la totalitat dels MMNA dins del sistema de protecció. Com veiem, hi ha una mínima disminució dels MMNA acollits entre l'any 2006 i

nombre d'ingressos d'MMNA que es dona en aquest territori en el 2006, però s'intueix que ha de ser un volum important, segons dades estadístiques anteriors. Tampoc no hi ha dades de la comunitat foral de Navarra.

11. El 2006 és l'únic any en què es disposa de les dades tan sols de menors migrants no acompanyats (MMNA) de la Comunitat Valenciana, ja que l'equip investigador del projecte va fer un buidatge de tots els expedients dels centres de primera acollida d'aquesta comunitat autònoma.

12. Igualment, segons les entrevistes fetes als informants clau d'aquesta comunitat autònoma, s'intueix que el nombre és igualment elevat, i que la Comunitat Valenciana està en els primers llocs de comunitats autònomes amb més MMNA.

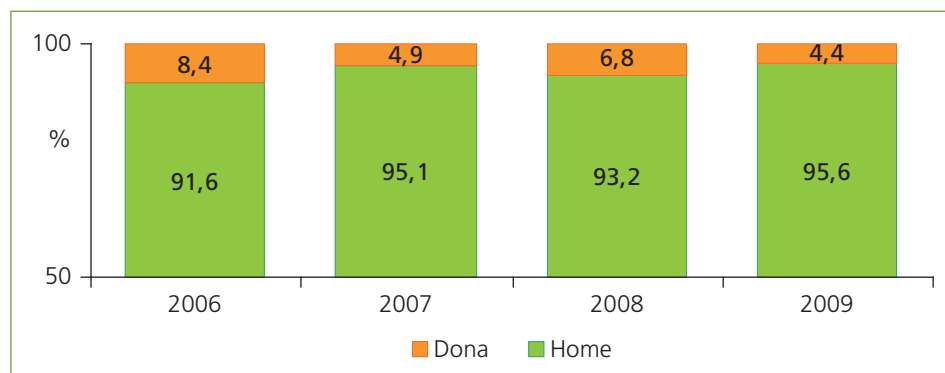
l'any 2007, a diferència dels ingressos, molt superiors. En el 2007 hi ha 12 casos menys que en el 2006. En el 2006 hi ha 602 casos i en el 2007, 590 casos. En definitiva, malgrat que el nombre d'ingressos és inferior, el sistema de protecció continua atenent un nombre similar d'MMNA, ja que no hi ha una variació important en el nombre d'acollits.

Finalment, és important conèixer les característiques sociodemogràfiques que dibuixen els MMNA, ja que aquestes aporten coneixements sobre el perfil dels MMNA i poden orientar millor la intervenció social.

Com també s'ha produït en altres països europeus, a l'Estat espanyol es comencen a percebre noves tendències en aquest tipus de migracions, principalment en el sexe, en l'edat i en la nacionalitat dels migrants. Augmenten els casos detectats de nenes i joves MMNA, l'edat d'arribada sembla disminuir i la diversitat dels països d'origen és major. Les pautes migratòries canvien i tot això afecta les societats d'acollida i, en concret, els sistemes de protecció que han d'adaptar-se a les noves realitats.

Si tenim en compte el sexe, hi ha un clar predomini de la presència de nois per sobre de les noies, amb un percentatge de menors de sexe femení que oscil·la entre el 4% i el 8%, depenent dels anys, com es mostra en aquest gràfic.

Gràfic 2. Ingressos d'MMNA segons el sexe. 2006-2009

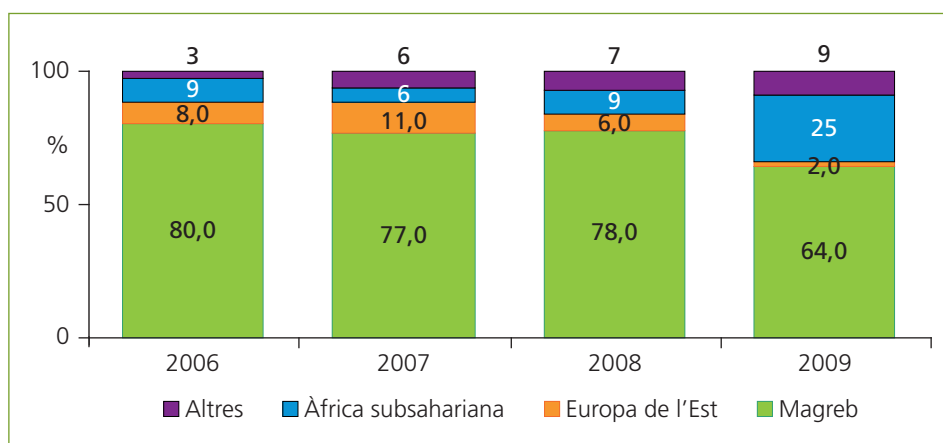
Font: dades de menors estrangers no acompanyats 2007 i 2009. Serveis Territorials de Barcelona ciutat, Girona, Lleida i Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008-2009. Elaboració pròpia.

Al llarg d'aquest període, la principal àrea geogràfica d'origen d'aquests menors ha estat el Magrib, que suposa més del 80% d'MMNA atesos,¹³ la major part procedents del Marroc, principalment en el col·lectiu de menors masculí, com veurem més endavant.

13. Mitjana des de 2002 a 2007. Font: DGAIA. Dades de menors atesos a 31 de desembre de cada any.

En les procedències dels nois MMNA s'observa una predominància estable en el temps de la presència dels menors procedents del Magrib, majoritàriament del Marroc. En el període 2006-2009, el percentatge se situa entre el 64% i el 80%, i es percep una disminució important l'any 2009, amb el 64% del total. Les altres zones són més minoritàries, però destaquen l'Àfrica subsahariana, on s'observa un increment substancial al llarg d'aquests 4 anys, passant del 9% el 2006 al 25% el 2009. El percentatge d'MMNA d'Europa de l'Est és força irregular i, malgrat que l'any 2006 representa el 8%, l'any 2009 presenta una davallada amb només el 2% del total. Tot i això, malgrat que aquestes altres zones de procedència són menys significatives que el Magrib, es perfila una diversificació de les procedències.

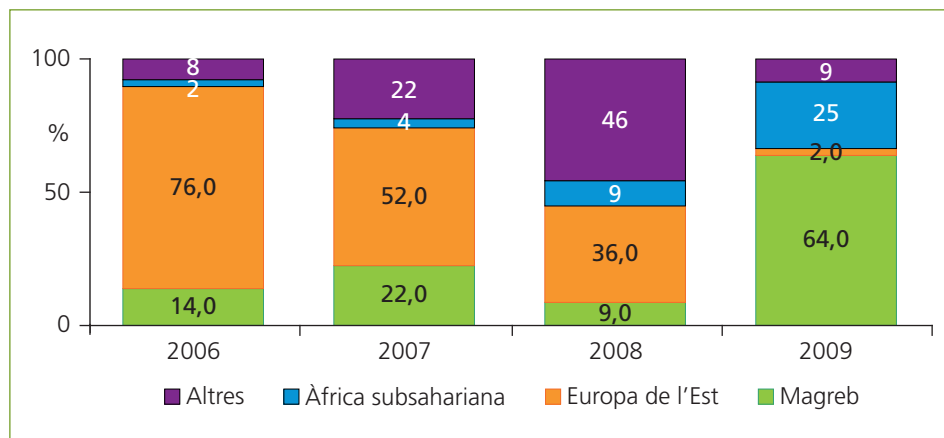
Gràfic 3. Ingressos d'MMNA de sexe masculí segons les zones de procedència. 2006-2009

Font: dades de menors estrangers no acompanyats en el 2006-2009, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Elaboració pròpia.

En el cas de les noies, la diferència primordial en comparació amb els nois és la diversificació de les procedències des dels inicis del fenomen, ja que es fa difícil establir una zona de procedència predominant, atès que es produeixen molts canvis d'un any a l'altre. Si el 2006 la procedència majoritària es corresponia amb l'Europa de l'Est (76%), el 2009 aquesta només representa el 2% del total. En canvi, hi ha un augment molt significatiu de les noies procedents del Magrib, que passen del 14% l'any 2006 al 64% el 2009. Una altra de les zones de procedència de les noies que també s'incrementa és la de l'Àfrica subsahariana, que l'any 2006 representava el 2% i el 2009 ja és el 25% del total. Cal destacar que el percentatge de menors que provenen d'altres països també s'incrementa any rere any, i el 2008, sobtadament, representa el 48% del total. Les nacionalitats principals són Romania, Marroc i Nigèria.

Gràfic 4. Ingressos d'MMNA de sexe femení segons les zones de procedència. Període 2006-2009

Font: dades de menors estrangers no acompanyats en el 2006-2009, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Elaboració pròpia.

4. Projectes migratoris. Noves motivacions

■ 4.1. Antecedents migratoris

Molts dels MMNA conviuen amb el fenomen de l'emigració molt abans de plantejar-se el seu propi trajecte. En el treball de camp s'ha detectat que un element recurrent en els relats dels menors és la referència d'amics o familiars que viuen a Europa i tot allò que aquests han aconseguit. D'una banda, els menors sovint han escoltat, directament o indirectament, els relats d'aquestes persones que han emigrat i, de l'altra, han pogut observar els beneficis econòmics i materials assolits gràcies a aquesta emigració: les remeses econòmiques que envien els emigrants a les seves famílies, les cases construïdes als seus països d'origen, els cotxes i altres béns de consum adquirits per ells o per les seves famílies, etc. D'aquesta manera, els immigrants, quan retornen al seu país, es converteixen en la viva imatge de l'èxit i de la possibilitat de millora social que ofereix Europa.

A més d'aquest contacte directe amb altres emigrants i les seves experiències, no s'han de menysprear les imatges i informacions que els arriben a través dels mitjans de comunicació i que poden alimentar el *somni europeu* (Quiroga, 2003), tant de millora econòmica com d'atracció per un món diferent del qual poden admirar certs valors, sobretot el poder adquisitiu i els nivells de consum.

«Quería salir de ahí, porque claro, al ver que hay gente que venía de fuera, de Europa (...) Porque hay mucha gente que engaña también, porque viene aquí, trabaja un año,

ahorra y se compra un coche que vale 3.000 € o 4.000 €, pero si tu, claro, viniendo de ahí, tu piensas que hay trabajo, que hay dinero, realmente todo eso es un engaño para los demás, y a veces más, pues para comer, para mantener...»

Nahim. Marroc. 10/9/2007

En molts casos, els relats dels menors ens mostren com aquests referents familiars o del seu grup d'iguals actuen com un mirall en el qual desitgen reflectir-se i són part fonamental en una decisió que, en alguns casos, comença a sorgir quan són molt joves.

Dels 44 MMNA entrevistats, el 60% té familiars de primer o segon grau que han emigrat fora del seu país d'origen. Però cal advertir que el fet que els MMNA tinguin familiars a l'Estat no vol dir que sempre els utilitzin en els seus trajectes migratoris. Alguns només es posen en contacte amb els seus familiars, amb diferents intencions i resultats, un cop ja han arribat al país de destinació o inclús mesos més tard d'aquesta arribada.

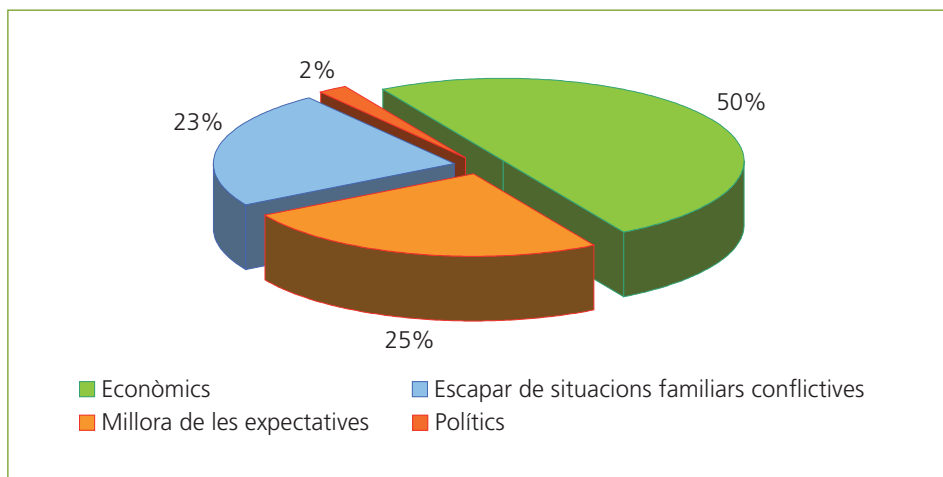
Hi ha molts menors que tenen referents migratoris en el seu grup d'amics, veïns o coneguts. El 50% dels MMNA entrevistats afirmen tenir amics o coneguts que han emigrat. La importància dels referents del grup d'iguals, germans i cosins ja ha estat estudiada en altres treballs com el de Comas i Quiroga (2005). Tots aquests referents propers poden ajudar, en moltes ocasions, a fer que els menors vinguin amb més coneixements sobre el viatge i les condicions de vida que els esperen, i advertits que aquestes no són tan idíl·liques com alguns podrien pensar simplement veient els cotxes o les millores econòmiques dels seus veïns o amics que han emigrat. En molts casos, els referents del grup d'iguals proporcionen, sobretot a aquells menors procedents de zones amb una major tradició migratòria (especialment del Marroc), informacions que els ajuden a arribar al nostre país coneixent millor els circuits i quins són els seus drets.

■ 4.2. Causes i detonants de la sortida

Els motius que impulsen els MMNA a emigrar són diversos i sovint en un mateix menor es troba una combinació de diferents causes i situacions personals que expliquen el fet que finalment emprengui el viatge, encara que acostuma a sobresortir-ne una com a principal.

L'informe del projecte CONRED (Quiroga, Alonso, Armengol, 2005) identificava tres motius principals pels quals els MMNA emigren: econòmics, millora de les expectatives socioculturals i polítics, tot i que entre aquests motius podem trobar diferents variants i concrecions. Però, a més, cal afegir un quart motiu, que afecta principalment les noies: la fugida d'una situació familiar de conflicte, sovint per alliberar-se del rol de gènere que els és assignat al seu país d'origen.

A continuació, el gràfic 5 reflecteix els percentatges de cadascun dels motius en els 44 menors de la mostra. Més endavant aprofundim en cadascun.

Gràfic 5. Motius migratoris dels MMNA. 2007

Font: elaboració pròpia a partir de les entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

1. Els motius econòmics són la causa principal manifestada per la majoria de menors entrevistats. Aquest és el motiu principal de la meitat dels menors, però també és un motiu àmpliament adduït per molts dels altres entrevistats que no l'han verbalitzat com el principal.

«Para conocer España y para trabajar, para ayudar a mi familia.»

Moussa. Senegal. 15/6/2007

Molts parlen de les dificultats econòmiques familiars i de la necessitat que senten d'ajudar les seves famílies.

«¿Por qué querías irte? -Por lo mismo que mi hermano. Pensaba en ayudar a la familia, es lo que tenía en mi cabeza. Y tener un mejor futuro.»

Hicham. Marroc. 7/5/2007.

«Ahora mal (en Marruecos), no hay dinero, ni trabajo ni nada. (...) Yo voy a trabajar aquí y ayudarlos un poco (a la familia) (...) Mi padre está buscando un trabajo, siempre está esperando alguien que le coja pero no viene ninguno, siempre se levanta pronto para trabajar y no hay trabajo.»

Karim 1. Marroc. 8/2007

A més, no són pocs els casos en els quals l'absència o la impossibilitat del pare de sostenir econòmicament la família porta aquests menors a assumir les responsabilitats pròpies del cap de família, sentint-se amb l'obligació de mantenir la família pels seus propis mitjans.

«Porque mi familia no tenía nada. Mi madre me ha dado la vida, yo puedo hacer algo por ella. Pero no trabajaba, no tenía dinero.»

Alioume. Senegal. 9/5/2007

Molts troben dificultats a l'hora de procurar-se una feina en el seu país i, sobretot, de trobar-ne en unes determinades condicions. Davant d'aquestes dificultats, molts dels MMNA miren Europa, on creuen que podran trobar una feina millor, amb millors condicions i més ben pagada.

Finalment, també trobem alguns dels menors que, davant les mancances econòmiques dominants en els seus països, desitgen guanyar diners per poder disposar d'alguns béns personals (cotxes, roba bona...) que en els seus països d'origen els seria quasi impossible aconseguir.

2. L'emigració com una estratègia de millora de les expectatives socials i culturals és un altre dels motius esgrimits per alguns dels menors. Encara que aquesta millora té molta relació amb el desig d'augmentar el nivell socioeconòmic, aquests menors no sols busquen treballar i guanyar diners, sinó que també esperen que la seva emigració els brindi la possibilitat de conèixer una altra classe de vida, viatjar, conèixer un altre món o estudiar.

«Yo no tenía edad para trabajar. Cuando yo he venido aquí... yo estudiar más, para continuar mis estudios.»

Babakar. Senegal. 15/6/2007

A vegades, l'emigració és concebuda com un mitjà per trencar amb una situació d'estancament o amb un futur que creuen massa previsible en els seus propis països en contrast amb Europa, un continent que projecta una imatge idealitzada com a terra de prosperitat i d'oportunitats.

En aquest sentit, tampoc no cal menystenir, en el desig d'emigrar, un cert afany d'aventura, de viatjar a un altre país, propi de l'etapa adolescent en què es troben.

Una variant d'aquest motiu ja apareguda en l'estudi d'MMNA al País Basc (Quiroga, Alonso, Sòria, 2010) i que torna a aparèixer en aquesta mostra, és el desig de poder guanyar-se la vida i de triomfar esportivament a Europa. Són molts els esportistes de diferents disciplines procedents d'altres països que juguen en diferents clubs europeus i que, d'alguna manera, han triomfat professionalment a Europa. Aquests esportistes, sobretot futbolistes, són autèntics ídols en els seus països d'origen i exerceixen com a referents de molts joves.

3. Un tercer motiu identificat i pel qual els menors emigren és per raons polítiques.¹⁴ Davant certes situacions de conflicte en els seus països d'origen, el menor o

14. Aquells menors que abandonen el seu país per raons ètniques, polítiques i religioses, ho fan, normalment, per por a ser perseguits i empresonats per causa de la seva ètnia, religió, nacionalitat, la seva opinió política o per pertànyer a un grup específic.

la seva família busquen la seguretat fora del país. Diversos països emissors es troben en situacions de conflicte, però no hi ha cap MMNA de la mostra de Catalunya que hagi manifestat com a motiu principal fugir d'aquesta situació. En els casos en què l'emigració no és desitjada per la menor, sinó decidida per terceres persones, la situació personal en què es troba és producte del conflicte violent en el seu país i, per tant, és una causa directa de la seva emigració.

4. En el cas de les menors, detectem un altre motiu principal: la fugida de les noies d'un rol de gènere marcat, que genera conflictes diversos, i d'unes expectatives socials que s'espera d'elles en les seves societats d'origen.

Tot i que les situacions i històries de vida de les menors marroquines i de les menors procedents de països de l'Europa de l'Est són força diferents, les circumstàncies de gènere tenen relació directa amb l'emigració d'ambdós col·lectius.

Entre les marroquines, com entre la resta d'MMNA, no hi ha una sola causa migratòria, sinó que n'hi ha diverses que s'interrelacionen entre elles. En destaca el desig de fugir d'una situació de conflicte que produeix angoixa i insatisfacció, de pares o germans que exerceixen la violència sobre les mares i, de vegades, sobre les mateixes menors, d'un alt control i pressió per part dels membres masculins o del temor a un matrimoni pactat:

«Para buscar mi vida. Para trabajar, para estudiar, para hacer lo que no puedo hacer en Marruecos.»

Amina. Marroc. 20/9/2007

«Porque allí (en Marruecos) no estaba bien, no vivía como los demás. En casa no era feliz.»

Bouchra. Marroc. 20/9/2007

En el cas de les menors de l'Europa de l'Est, el motiu principal és escapar d'una situació conflictiva i incòmoda que comporta inestabilitat emocional, bé a l'àmbit familiar (maternitat adolescent, fracàs amorós...) o bé en el social (insatisfacció amb la vida que es porta). Tanmateix, en alguna d'aquestes noies, també es dona un cert esperit d'aventura, propi de l'adolescència, sobretot en aquelles noies de famílies més benestants, que complementa el motiu principal de la sortida.

En alguns casos, aquestes noies són mares adolescents, que es plantegen l'emigració per ajudar la seva família i garantir el benestar del seu fill. En aquest cas, el naixement d'un fill es convertirà en el detonant que la durà a accelerar i materialitzar una migració ja desitjada des de feia un any, deixant els fills a càrrec de les seves mares o àvies.

«Fui a abortar pero me han dicho que tengo que firmar y mi madre también, pero mi madre no quería. (...) yo quería el niño y digo: "voy a hacer cualquier cosa pero yo quie-

ro el niño". El hijo tenía 4 meses cuando lo he dejado. Le he dicho: mamá, para quedarme siempre en casa esperando que tu vuelvas del trabajo, que me traes un helado y para esperar siempre...»

Lidia. Romania. 19/4/2007

En altres casos, és la mateixa parella qui proposa anar a Espanya a treballar. Normalment aquestes noies mantenen una relació de parella marcada per la violència sexista, i que les empeny a acceptar anar a treballar fora del seu país. També, sovint, hi ha un allunyament de la noia de la seva família, la qual no accepta la seva relació.

«Me daba miedo decirles que me iba a vivir con él. No sabía cómo decirlo a mi madre. Y bueno, me he ido tres días sin decirle nada. Mi padre fue a la policía y les dijo que me había ido con ese chico y no he vuelto a casa... Le dije a mi madre: "mira mami, este es mi novio y bueno..." . Era gitano y a mi madre no le gustan los gitanos porque siempre los gitanos son chulos.»

Gina. Romania. 10/6/2007

Les motivacions de les noies entronquen directament amb els projectes migratoris femenins marcats per la pèrdua en l'accés a la productivitat, en un estatus desvalorat o en un desacord familiar (Moore, 1996; Juliano, 1994). Aquesta relació directa dels motius migratoris d'algunes dones, en aquest cas menors d'edat, amb les seves circumstàncies de gènere, ha portat Dolores Juliano (2004) a introduir el concepte de *refugiades de gènere*: dones que busquen trobar la llibertat en aquesta emigració, dones amb estatus desvalorats en les seves societats d'origen o amb aspiracions incompatibles amb les normes socials tradicionals vigents en els seus contextos. En properes recerques caldrà veure fins a quin punt les migracions de les MMNA de sexe femení mantenen més similituds amb les migracions femenines que no pas amb les migracions de menors no acompanyats.

Aquesta heterogeneïtat de motius pels quals els MMNA emigren es troben en menors de totes les nacionalitats. En tots els casos, el motiu predominant, i que es troba implícit en menors que tenen altres motius com a principals, és l'econòmic, però s'observa que aquesta preponderància de les raons econòmiques és més gran entre els MMNA marroquins, mentre que trobem altres motius entre els MMNA subsaharians i europeus.

5. Reptes de l'atenció institucional

Elegir Catalunya com a comunitat de residència sol tenir el seu origen en els antecedents migratoris dels menors a casa nostra (parents, coneguts o compatriotes) i pel rumor que en aquesta comunitat *ajuden* els menors, ja sigui des de la perspectiva de la regularització administrativa com de les possibilitats d'inserció laboral. Aquesta informació circula a través de les persones amb les quals es troben els menors: altres

menors, adults de la seva mateixa nacionalitat o els mateixos professionals dels centres de protecció d'altres comunitats autònomes.

No tots els MMNA ingressen directament als centres del sistema de protecció de menors de Catalunya. Alguns dels menors entrevistats passen els primers dies o setmanes en altres situacions, al carrer, al domicili d'un familiar o d'un compatriota.

En canvi, els menors de països de l'Àfrica subsahariana solen tenir un menor coneixement del sistema de protecció i quan arriben a comissaria ho solen fer de la mà d'algun compatriota, d'alguna persona catalana o d'alguna institució o entitat catalana, com els ajuntaments o entitats del tercer sector.

■ 5.1. Evolució de la xarxa de recursos

La Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, estableix la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya en matèria de protecció a la infància i l'adolescència i, entre aquesta població, també s'hi inclouen els menors migrants no acompanyats.

Al voltant de l'any 1992 es detecten els primers MMNA que arriben a Catalunya. L'actual Servei Territorial de Girona recorda que els primers MMNA són detectats pels cossos policials als controls fronterers: joves marroquins que fugien d'altres països europeus, com França, Holanda i Itàlia.

En la dècada dels anys noranta el circuit de protecció es va haver de transformar ràpidament per donar resposta a l'arribada dels MMNA. De manera molt resumida, l'evolució d'aquest circuit a la demarcació de Barcelona, que és on hi ha hagut més arribades dels MMNA, ha estat la següent:

- 1a etapa. Del 1992 al 1998. Acollida en els recursos de protecció normalitzats.
- 2a etapa. Del 1998 al 2000. Obertura dels primers recursos especialitzats, principalment centres de dia i centres d'urgència.
- 3a etapa. Del 2000 al 2002. Desbordament i obertura dels centres nocturns especialitzats en la primera fase de l'acollida dels MMNA.
- 4a etapa. Del 2003 al 2004. Obertura dels recursos d'inserció sociolaboral, ben rebuts pels MMNA perquè s'aproximen a les seves expectatives.
- 5a etapa. Del 2005 al 2007. Creació d'una secció específica per a MMNA.
- 6a etapa. 2008. Reestructuració del circuit i retorn als orígens: circuit de protecció normalitzat i no especialitzat.

En resum, la xarxa de recursos de protecció per a MMNA a Barcelona presenta un doble viratge. En els primers anys d'arribada d'MMNA, es passa d'una xarxa única de recursos, compartida per menors no estrangers i per MMNA, a una d'específica, pensada i dissenyada exclusivament per als MMNA. Després de 10 anys d'experièn-

cia en l'atenció d'MMNA, el sistema de protecció es torna a orientar, com en els inicis, cap a una xarxa de recursos el mínim d'especialitzada possible, deixant de crear recursos exclusius per a aquest nou col·lectiu d'infància en risc i pensant en recursos que puguin integrar de forma genèrica els adolescents en risc.

■ 5.2. Procediment administratiu

El procediment administratiu d'atenció a un MMNA (octubre 2008) és el següent:

Taula 2. Procediment jurídic i administratiu en l'atenció a un MMNA (octubre de 2008)

Fase	Organisme	Actuació	Temps
Detecció	Mossos d'Esquadra	Identificació del menor Obertura d'una fitxa de registre	1 dia
Estudi del cas i avaluació	DGAIA Centre d'acolliment o centre de primera acollida	Identificació del menor	Entre 15 i 21 dies
Estudi del cas i avaluació	DGAIA	Declaració de la situació de desemparament	Un cop finalitzada la identificació,
Estudi del cas i avaluació	DGAIA	Tutela administrativa provisional	assumpció automàtica amb la declaració de desemparament
Estudi del cas i avaluació	DGAIA Centre d'acolliment o centre de primera acollida	Diagnòstic de la situació del menor:	3 o 4 mesos
Proposta de mesura	DGAIA	1) Repatriació/retorn voluntari 2) Acolliment institucional en recurs residencial 3) Acolliment en família extensa	Fins als 18 anys

Font: DGAIA. Elaboració pròpia.

La DGAIA divideix aquest procediment en tres fases:

I. *Detecció*. Després de la identificació i l'obertura d'un registre, si és una nova inscripció a l'Oficina d'Atenció al Menor dels Mossos d'Esquadra, el menor

ingressa en un centre de primera acollida o d'acolliment. En aquest recurs es du a terme un procés d'identificació del menor i un cop finalitzat aquest procés es fa efectiva la *declaració de la situació de desemparament* que comporta l'assumpció automàtica de la *tutela administrativa provisional*. El temps transcorregut des que es detecta el menor i es tutela és de 15 a 21 dies.

II. *Estudi del cas, avaluació i proposta de mesura*. Aquesta avaluació es du a terme en un centre d'acolliment o de primera acollida i té una duració d'entre 3 i 4 mesos. Com s'ha assenyalat a la taula 2, les propostes de mesura poden ser tres. La primera mesura que s'estudia, per defecte, és la reagrupació familiar. En el cas que aquesta proposta es descarti per no ser adequada per al cas del menor, es proposa l'acolliment en família extensa (en el cas que n'hi hagi i aquesta ho accepti) o bé l'acolliment institucional en un recurs residencial, ja que aquesta és la mesura més habitual en els MMNA. Quan la mesura és l'acolliment institucional, la DGAIA tramita la *tutela administrativa definitiva*.¹⁵

III. *Aplicació de les mesures de protecció*. Una vegada s'ha resolt la mesura que la DGAIA considera més adequada, l'aplicació d'aquesta no sempre sol ser immediata i automàtica. En el cas de les repatriacions, el procediment és molt llarg, i com veurem en l'apartat específic, aquesta mesura pot trigar mesos a ser aplicada.

Com ja s'ha assenyalat, la DGAIA ha descentralitzat les seves actuacions, la qual cosa afecta el fet que la demarcació on sigui detectat i acollit el menor marqui la forma com aquest serà atès. Si fins al 2007 els MMNA de la demarcació de Barcelona rebien un tractament diferenciat, fruit de l'existència d'un circuit més especialitzat que diferia de la resta de demarcacions, a partir del 2008 es produeix un canvi i les actuacions protectores i educatives tendeixen a homogeneïtzar-se sota un mateix circuit, tot i que la gestió i l'organització continua essent descentralitzada. L'any 2008, només el centre nocturn de primera acollida de la ciutat de Barcelona és especialitzat i té un centre de dia corresponent.

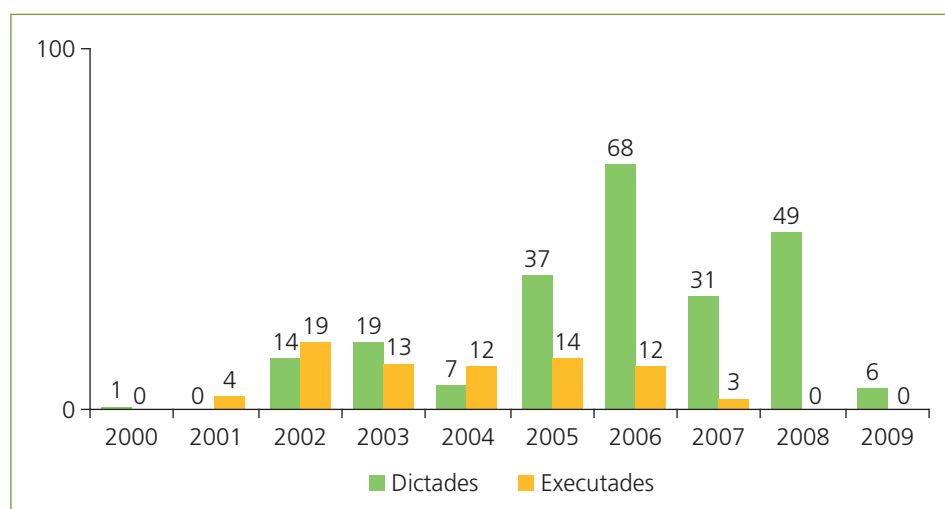
■ 5.3. Repatriacions

De la mateixa manera que a la resta de comunitats autonòmiques de l'Estat espanyol, les repatriacions dels MMNA es regeixen pel que estableix l'article 35 de la Llei d'estrangeria 8/2000, pel qual, segons el principi de reagrupació familiar del menor, l'Administració general de l'Estat, actuant a través de les delegacions i subdelegacions del Govern, resol el retorn al seu país d'origen o la seva permanència a Espanya, després d'haver escoltat el menor i previ informe dels serveis de protecció al menor.

15. Segons la Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família.

A tot això, cal sumar-li el fet que la DGAIA estableix que el *reagrupament familiar* és la mesura prioritària per sobre de qualsevol altra mesura. Entre els principis d'actuació en relació amb el procés de reagrupament familiar en el seu país d'origen dels menors estrangers sense referents familiars a Catalunya, es basen en el dret a viure i créixer en la seva pròpia família, en el compliment estricte de la legalitat i la garantia dels drets del menor en el procés de reagrupament, en l'atenció immediata que proporciona la DGAIA durant el procés d'estudi de la situació de cada menor i de la viabilitat del reagrupament, en l'assumpció de la tutela per part de la DGAIA en cas de desemparament i en la sol·licitud de l'autorització de residència del menor si el retorn al país d'origen no és possible.¹⁶ A continuació presentem un gràfic amb l'evolució de les repatriacions d'MMNA al llarg d'aquests anys:

Gràfic 6. Evolució de les repatriacions d'MMNA a Catalunya, 2000-2009

Font: dades facilitades per la Subdelegació del Govern en el 2008 i dades de menors estrangers no acompanyats en el 2009. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2009. Elaboració pròpia.

La majoria de repatriacions s'han dut a terme des de la Subdelegació del Govern de la demarcació de Barcelona, ja que és, amb diferència, la demarcació amb un volum més elevat d'MMNA. L'any en què ha estat més elevat és el 2002. Les dades de la demarcació de Barcelona ens indiquen que, entre l'any 2000 i el 2009, s'han executat 78 repatriacions.

Si tenim en compte les nacionalitats, les xifres són contundents. Totes les 78 repatriacions efectuades corresponen a menors de nacionalitat marroquina de sexe masculí, amb l'excepció d'un únic cas en què la repatriació s'ha efectuat a una noia

16. DGAIA. *Guia bàsica*. <http://www.gencat.cat/benestar/persones/infants/dgaia/infandole/guia/index.htm>.

(el 2007). De la resta de nacionalitats, Romania i Algèria, només s'ha estudiat el cas però en cap moment s'ha arribat a executar la repatriació.

La diferència entre les reagrupacions *executades* i les reagrupacions *incoades* i *dictades* rau en el temps que transcorre entre la resolució de l'expedient fins a l'execució de la reagrupació pel Cos Nacional de Policia. Aquest temps té múltiples conseqüències: cal assenyalar l'augment de les reagrupacions dictades a partir del 2005, amb la qual cosa s'arriba al 2006 a 68 reagrupacions dictades davant les 12 executades. Moltes d'aquestes reagrupacions dictades no es poden executar. En primer lloc, la majoria de menors compleixen la majoria d'edat en el període d'espera de l'execució de la repatriació. Segons les dades de la Subdelegació del Govern, el motiu principal pel qual les repatriacions *dictades* i *incoades* no es converteixen en executades no és perquè es descarti la conveniència de la repatriació, sinó perquè el menor ja ha complert els 18 anys durant el procediment. En segon lloc, alguns dels menors, un cop informats de la proposta de mesura, s'escapoleixen i es traslladen a una altra comunitat autònoma. Aquesta estratègia ha estat confirmada per altres professionals entrevistats¹⁷ i està àmpliament documentada en l'informe del País Basc.¹⁸ Malgrat que el menor canviï de comunitat, el procediment de repatriació a Catalunya continua i la Subdelegació del Govern a Catalunya pot sol·licitar a la Subdelegació del Govern d'una altra comunitat autònoma el retorn del menor.

I, en tercer i últim lloc, com que el tràmit es pot allargar molts mesos, en el moment d'executar la mesura la mateixa DGAIA pot sol·licitar una anul·lació de la repatriació a la Subdelegació del Govern, ja que el menor està consolidant un procés d'integració social amb èxit.

6. Menors invisibles: una realitat preocupant

En tots els processos d'adaptació, trobem també una cara oculta: aquells que es troben al marge del sistema. En el procediment d'acollida i d'atenció a aquests menors, n'hi ha que no encaixen en el sistema, o bé per voluntat pròpia, o bé perquè el mateix sistema els expulsa o no els detecta.

Actualment, i segons aquesta recerca, trobem quatre perfils de menors que romanen al marge de la protecció de l'Administració. Dos d'aquests ja eren detectats en anys anteriors, *nois malvivint al carrer* i *nois amb família extensa o amb xarxa social*. Els nous perfils detectats en aquesta investigació són *noies treballadores del sexe* i *noies marroquines amb família extensa o amb xarxa social*. En aquest apartat

17. Associació Catalana de Professionals de l'Estrangeria i Ajuntament de Barcelona.

18. Quiroga, V; Alonso, A; Sòria, M. *Sueños de bolsillo. Menores migrantes no acompañados en el País Vasco*. Vitoria: «Colección de investigaciones de la Dirección de Inmigración», n.º 1, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia (Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco), 2010.

anomenarem els 4 perfils però ens centrarem en profunditat en dos d'aquests perfils nous, les treballadores del sexe i les noies marroquines amb família extensa.

El perfil de *nois vivint al carrer* es detecta l'any 1998, les dades apunten que des de l'any 2004, la bossa de menors marroquins que viuen al carrer ha disminuït notòriament a la ciutat de Barcelona i a Santa Coloma de Gramenet. Tot i aquesta reducció, encara hi ha un grup reduït de menors de nacionalitat marroquina que persisteixen en dinàmiques de carrer. Aquests presenten un deteriorament físic i psicològic important com a conseqüència de les seves activitats, centrades principalment en la venda i el consum de substàncies tòxiques, el treball sexual, els furt i els robatoris.

El perfil de *nois amb família extensa o amb xarxa social* ja s'ha tractat amb anterioritat en l'apartat 2. En primer lloc, segons el criteri de nacionalitat, trobaríem els MMNA marroquins que resideixen amb la xarxa familiar (germans, tiets, cosins/es) o bé la xarxa informal. L'arribada de l'MMNA a la família sol generar conflictes, i més tenint en compte que moltes d'aquestes famílies no tenen les condicions ni els recursos necessaris per poder afrontar aquesta nova incorporació. El principal problema rau en el fet que la DGAIA sobreentén que aquest acolliment anul·la el desemparament i, en conseqüència, no activa cap mesura de protecció institucional. Així, alguns d'aquests menors acaben al carrer. Aquesta absència de regulació administrativa d'un menor no acompanyat desemboca en un buit legal, ja que se'ls permet residir a Espanya però no hi ha cap organisme que sol·liciti la seva regulació administrativa (Empez, 2008). L'altre col·lectiu està constituït pels menors de Romania, molts d'ells dedicats al furt i al robatori, que es comencen a detectar el 2003.

■ Treballadores del sexe¹⁹

No hi ha dades sobre la prostitució de menors d'edat a Catalunya. L'aportació de dades estadístiques fiables resulta molt complicada, atesa la il·legalitat de la professió, la irregularitat administrativa i l'estigmatització de les persones que treballen en la prostitució.²⁰ Malgrat que la bibliografia existent en aquest àmbit és molt poc significativa al nostre país, hi ha algunes publicacions que assenyalen la presència

19. Per a més informació, vegeu Alonso, A. *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya* (tesina de màster) Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.

20. A partir de dades de l'any 2007, segons el Cos de Policia Nacional, unes 300.000 dones adultes exerceixen la prostitució a Espanya i d'aquestes, segons la Guàrdia Civil, el 98% són estrangeres. A Catalunya, només comptem amb les dades presentades pels Mossos d'Esquadra de l'any 2003, en què el nombre de prostitutes era de 2.876, de les quals el 17% treballava a la via pública i l'altre 83% treballava en alguns dels 585 clubs existents. Amb la mostra complementària de l'entitat Àmbit Prevenció es deduïa que un 75% de les prostitutes era immigrant i d'aquestes, el 30% venia de l'Europa de l'Est, el 30% eren llatinoamericanes, el 30% de l'Àfrica subsahariana i la resta magrebines i d'altres països.

d'MMNA treballant en el sexe a l'Estat espanyol. El treball de camp realitzat amb aquestes joves i dones per a aquesta recerca en clubs i carreteres de Catalunya i de Madrid, així com les nombroses entrevistes amb professionals de l'àmbit (cossos policials, entitats socials, educadors socials, etc.),²¹ confirmen la presència de menors estrangeres que exerceixen la prostitució a Catalunya. En els últims 5 anys, s'ha experimentat un rejueniment de l'edat de les treballadores del sexe. El perfil majoritari d'MMNA de sexe femení que exerceixen la prostitució a Catalunya és una noia de nacionalitat romanesa de 17 anys, tot i que també s'han pogut registrar noies provinents d'altres nacionalitats, com Nigèria, Eslovàquia o Bulgària.

En els casos de les noies originàries de Romania, la principal zona d'emissió és la franja sud-est del país, zona que coincideix amb la zona de les treballadores del sexe adultes. Un dels trets que diferencia les pautes migratòries dels nois, és que la minoria d'edat, a l'hora de decidir el seu projecte migratori, no es considera una estratègia migratòria, sinó que és un factor circumstancial. La cultura migratòria en origen pren molta força en el foment de l'emigració. La majoria de noies tenen familiars i coneguts que han emigrat i, entre les noies romaneses, els antecedents familiars i socials migratoris a Europa occidental presenten una pauta comuna: és una migració femenina i que acaba en el treball del sexe. Entre els motius principals d'emigració, trobem, d'una banda, la fugida d'una situació conflictiva i incòmoda que comporta molta inestabilitat emocional i, de l'altra, la migració com a mecanisme per trencar amb una situació d'estancament i un cert desig d'aventura propi de l'adolescència.

La utilització d'intermediaris es dona amb molta més força entre els sectors de població que vénen a ocupar sectors laborals molt desregularitzats, com és la prostitució. Així, tant si l'opció del treball sexual és voluntària com si es tracta de situacions forçades, és molt habitual l'existència d'intermediaris que organitzen el viatge i gestionen la informació sobre el funcionament del sector del sexe a Catalunya. Les treballadores del sexe procedents de Romania són un dels col·lectius més controlats i amb més situacions d'explotació per part d'organitzacions de caràcter criminal,²² i les menors romaneses també en són un exponent. Les condicions laborals de les noies que treballen depenen, principalment, del grau de control i coacció a què estan sotmeses per aquestes organitzacions.

En general, la detecció d'aquesta població és summament difícil, atesa la invisibilitat i la clandestinitat dels circuits i l'ambivalència en les edats. Les menors treballadores del sexe desconeixen els seus drets com a infants, així com l'existència d'un sistema de protecció. A la clàssica estigmatització de ser prostituta, migrant i de tro-

21. En total, s'han dut a terme 32 entrevistes, entre les quals es troben els cossos de policia (8), els professionals de l'Administració (4), els professionals de l'atenció directa (19) i experts (1). Per a més dades, vegeu la metodologia.

22. L'engany ha estat utilitzat per aquestes organitzacions com a estratègia de captació, ja sigui en les condicions laborals o en el treball a realitzar i un dels mètodes de captació més generalitzats és aquell en què el captador demostra un interès afectiu fals vers la noia, s'inicia una relació afectiva i el noi li proposa la migració a Espanya. És la figura del *novio-xulo*.

bar-se en una situació administrativa irregular, se li ha de sumar la de ser menor d'edat, situació que les col·loca en posicions molt debilitades de maniobra i d'iniciativa. Per tant, és fonamental que les administracions amb competència en matèria de menors estiguin alerta sobre l'existència d'aquesta realitat i puguin començar a activar mecanismes que afavoreixin la detecció, i la seva posterior inserció, d'aquestes noies en risc d'exclusió social.

■ Noies marroquines²³

La poca informació disponible sobre aquesta població apunta que són del nord del Marroc, de forma similar als nois MMNA, i, en un percentatge important, de la ciutat de Tànger. Un dels trets característics que les ha impulsat a abandonar el seu país són els conflictes que viuen en el si de la família, que tenen el seu origen en la incompatibilitat d'expectatives, absolutament determinades per la posició de gènere i de generació.

Un dels aspectes que més les diferencia dels nois és la dinàmica d'acomodació que presenten: el llarg període que transcorre entre l'arribada i el moment en què és detectada. Sovint, la detecció es dona quan la menor fa més d'un any que resideix a Catalunya, i solen ser les administracions locals (serveis socials), els cossos de seguretat i les entitats sense ànim de lucre qui ho detecten.

Una vegada arriben a Catalunya, la xarxa de suport informal fa un paper primordial en la seva acollida. En destaca el rol que tenen les dones marroquines (mares de família, solteres o casades). Les trajectòries laborals es produeixen dins el sector informal, ajudant la família marroquina acollidora en el servei domèstic com a *petites bonnes*,²⁴ en el sector serveis o bé en el tèxtil.

Les expectatives de les noies marroquines són similars a les dels nois: obtenir l'autorització de residència i de treball i visitar la família de vacances. En el cas de les noies, la seva posició de gènere també orienta les seves expectatives, i algunes acaben sent mares adolescents. Així, tenir una casa i formar una família és un projecte de futur àmpliament manifestat. No cal obviar que algunes d'elles també anomenen el desig de llibertat com a propòsit de futur.

Aquests dos perfils nous tenen en comú pertànyer a col·lectius de sexe femení i que la majoria d'elles van decidir marxar del seu país d'origen com una via de sorti-

23. Per a més informació, vegeu Quiroga, V. «Les menors migrants no acompanyades marroquines: una nova tendència?» A: *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2007*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008.

24. Es denomina *petite bonne* la noia marroquina d'entre 5 i 15 anys d'àmbit rural la qual els seus pares confien a una família marroquina de la ciutat com a treballadora domèstica interna, moltes vegades, sense tenir coneixement de les seves condicions d'explotació laboral i sexual a les quals estan sotmeses. Aquesta pràctica marroquina s'ha traslladat a Europa com a resultat de les migracions marroquines.

da, utilitzant la migració com un mecanisme de resolució d'una situació de conflicte i alhora com una estratègia per fugir d'un estancament social que les incomodava. Malgrat el seu projecte migratori i la seva acomodació a Catalunya difereixen en molts aspectes, també podem trobar punts en comú, entre els quals destaquem la poca accessibilitat als circuits de protecció institucional. Una de les diferències principals és que la seva acomodació a Catalunya es desenvolupa a partir d'espais ocults i privats, fet que les aboca a viure situacions d'invisibilitat, d'exclusió social i de risc. La introducció –o més aviat, la visibilització– de les noies dins la migració de menors no acompanyats és una realitat nova que cal analitzar-la i estudiar-la amb profunditat. A més, cal tenir en compte que les pautes migratòries de les menors de sexe femení difereixen de les dels seus iguals masculins i que algunes especificitats d'aquests projectes migratoris no poden ser interpretades des de les lògiques masculines, fet que ens obliga a generar nous marcs d'anàlisi i noves teories per comprendre aquestes migracions. Cal analitzar, entre d'altres, les motivacions de les noies, l'especificitat de les seves estratègies migratòries, el desconeixement de la xarxa de protecció des dels països d'origen i la invisibilitat de la seva detecció en els països de destinació.

7. Conclusions

L'arribada al nostre país de menors d'edat que emprenen l'aventura de la immigració en solitari o *acompanyats de forma inadequada* s'ha consolidat com una nova estratègia d'immigració que ha de ser tractada independentment de la dels adults, i podem començar a pensar que els menors que emigren sols constitueixen un nou actor migratori, amb un patró específic que els distingeix d'altres actors que intervien en els fluxos: la minoria d'edat i que la migració es realitza sense referents familiars adults.

El perfil tradicional d'MMNA que arriba a Catalunya, de forma similar que a la resta d'Espanya, és el del Marroc, però els darrers anys es comencen a diversificar els perfils; als del Marroc (del nord i del sud) se li sumen els de l'Àfrica subsahariana i els de l'Europa de l'Est.

Com a pauta general, els projectes migratoris protagonitzats per les noies es caracteritzen per la seva invisibilitat, vinculada al tipus d'inserció social relacionada amb els treballs a tercers, en itineraris ocults i en circuits desregularitzats (cura de persones, treball domèstic, furt, treball sexual, etc.) i perquè l'accés d'aquestes noies al sistema de protecció és molt limitat i poc habitual.

Finalment, cal destacar que en el procés d'acollida i d'atenció a aquests menors, existeix la realitat d'uns quants que no encaixen bé en el sistema, sigui per voluntat pròpia o bé perquè el mateix sistema els expulsa o no els detecta. És el que hem denominat *els menors invisibles*, que hem retratat a partir de quatre perfils diferents, dels quals en destaquen les nenes i joves immigrants no acompanyades menors d'edat que es dediquen a la prostitució. Aquesta darrera realitat, cal estudiar-la i

analitzar-la amb molta més profunditat, i obrir noves vies de recerca en aquesta línia, com ara aproximar-se al volum de noies que es troben treballant en aquest sector, conèixer les característiques migratòries en origen i les motivacions migratòries, mesurar el pes que hi tenen les organitzacions migratòries en l'elecció de la professió, establir similituds i diferències amb la població adulta treballadora del sexe, etc.

8. Propostes d'actuació

Finalment, especificarem les principals recomanacions que s'han considerat altament rellevants a l'àmbit autonòmic, tot i que a l'estatal n'hi ha d'altres que també s'haurien de tenir en compte. Una de les premisses que rauen a aquestes recomanacions és la idea que els fluxos migratoris han d'assumir-se com un factor estructural de la globalització i l'arribada de menors migrants no acompanyats com un fet imparable.

1. **Visió de futur:** dissenyar, planificar i activar les línies d'actuació per a la gestió de l'arribada d'MMNA del Govern català per un període mínim de 2 anys, i evitar així que es puguin donar actuacions amb caràcter d'urgència. L'impuls en la creació i l'organització d'una comissió interdepartamental i interdisciplinària (administracions, entitats del tercer sector, cossos policials, experts, etc.) per gestionar i atendre els MMNA, que es reuneixi amb caràcter anual. Aquesta comissió de treball tindria com a objectiu la revisió de les línies d'actuació vigents i l'avaluació del funcionament del circuit d'atenció, així com dels procediments amb la finalitat d'introduir els canvis pertinents (nombre de places, tipologia de centres, principals problemes, sobresaturació, nous perfils de menors, etc.).
2. **Característiques de la població atesa:** necessitat urgent de sistematitzar l'obtenció de dades sobre aquesta població capitanejada pel Govern català, a partir d'un registre únic i informatitzat, amb camps específics i consensuats (edat, sexe i nacionalitat com a primordials), i diferenciant en el moment del registre la població estrangera menor d'edat *acompanyada* de la *no acompanyada*.
3. **Unificar criteris:** protocol·litzar de forma detallada tots els procediments d'atenció, acollida i integració per evitar les situacions d'*incertesa administrativa*. Treballar per garantir els seus drets i el dret a la informació de la seva situació i dels recursos a què poden tenir accés. Així mateix, s'ha de concebre assistència jurídica gratuïta des del moment que el menor accedeix al circuit de protecció.
4. **Detecció:** impulsar recursos de detecció i prevenció per garantir l'accés al sistema de protecció dels *menors invisibles* (treballadores del sexe, menors amb família extensa, menors amb xarxa social, etc.), que es caracteritzen per la seva diversitat i la seva invisibilitat, en itineraris ocults i en circuits desregularitzats.
5. **Inserció sociolaboral:** dotar de més recursos humans per afavorir acords amb empreses convencionals per aconseguir les ofertes de treball. Però mentre hi hagi tanta dificultat d'aconseguir ofertes de treball s'han de crear (Govern català) em-

preses d'integració per aconseguir l'autorització de residència, impulsant els avantatges fiscals que s'ofereixen per la contractació de població de risc (Llei 43/2006).

6. **Suport institucional:** allargar la protecció fins als 21 anys, fins a equiparar les places existents per a menors a les places per a majors d'edat a partir de la creació d'una xarxa d'acollida per a l'emancipació que allargui el període de seguiment educatiu del menor, on se li ofereixi un suport i una supervisió en l'adquisició d'habilitats socials i de la vida quotidiana enfocades a l'autonomia.
7. **Sensibilització:** necessitat de fer formació continuada dels professionals i organitzar campanyes d'informació i sensibilització a la societat, tot utilitzant la mediació comunitària per prevenir situacions de confrontació veïnal.
8. **Investigació:** promoure la investigació sobre els processos migratoris de la infància i l'adolescència estrangera, tenint en compte la diversitat de perfils, el sexe, l'edat, la nacionalitat, els motius migratoris, el paper de les administracions com a agents d'acollida, els factors de risc social i els factors protectors entre aquests menors, la figura i el rol de la família, les dinàmiques d'acomodació i inserció sociolaboral, per citar alguns dels elements rellevants.

9. Bibliografia

- Alonso, A. *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya* (tesina de màster). Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.
- Capdevila, M.; Ferrer, M. *Estudi sobre els menors estrangers que arriben sols a Catalunya*. Barcelona: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de la Generalitat de Catalunya, 2003.
- Checa, F.; Checa, J. C.; Arjona, A. (coordinadores). *Menores tras la frontera: otra inmigración que aguarda*. Barcelona: Icària, 2006.
- Jiménez, M. *Buscarse la vida*. Madrid: Fundación Santa María, 2003.
- Juliano, D. *Excluidas y marginadas*. Barcelona: Càtedra-Ediciones Feminismos, 2004.
- Morante, Ma L.; Trujillo, Ma A. «Las niñas adolescentes que emigran solas a España». A: *Actas del Coloquio Internacional La migración de menores extranjeros no acompañados*. Poitiers, 2007.
- Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. *Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere*. Barcelona: Institut Català de les Dones, Barcelona, 2007 (informe no publicat).
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Soria, M. *Sueños de bolsillo. Menores migrantes no acompañados en Euskadi*. Bilbao: Secretaría de Inmigración del Gobierno Vasco, 2010.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Soria, M. *Somnis de butxaca. Nois i noies menors migrants no acompanyats a Catalunya*. Barcelona: Col·lecció Publicacions Digitals, Fundació Jaume Bofill, 2009.

- Quiroga V.; Alonso A.; Armengol, C. *Rutas de pequeños sueños*. Barcelona: Fundació Pere Tarrés, 2005 (CD).
- Quiroga, V.; Comas, M. *Una investigació transnacional. Menors que emigren de Marroc a Barcelona*. Barcelona: Mediterrània-Fundació Jaume Bofill, 2005.
- Síndic de Greuges de Catalunya. *Informe extraordinari: la situació dels menors immigrants sols*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006.
- Síndic de Greuges de Catalunya. *Informe al Parlament*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.
- Suárez, L. «Un nuevo actor migratorio: jóvenes, rutas y ritos juveniles transnacionales». A: *Menores tras la frontera. Otra emigración que aguarda*. Barcelona: Icària, 2005, p. 17-50.

Resumen

Este artículo presenta una radiografía de la realidad de la migración de menores no acompañados en Catalunya, haciendo una aportación muy exhaustiva de datos estadísticos y centrándose en los cambios en los perfiles de los menores, desde la perspectiva de las nacionalidades como de los proyectos migratorios. También hace un especial hincapié en la aparición de las MMNA de sexo femenino y sus características, que difieren en muchos aspectos de los proyectos migratorios de los MMNA de sexo masculino. Por último, se centra en repasar el circuito de protección institucional y describe la presencia de 4 perfiles de MMNA que permanecen *invisibles* y con acceso deficiente al circuito de protección.

Palabras clave: menores migrantes no acompañados, nacionalidades, sexo, proyectos migratorios.

Abstract

This article presents a snapshot of migration by unaccompanied minors in Catalonia in Spain. It makes an exhaustive contribution in terms of statistical data and focuses on the changes in the minors' profiles with respect to nationality and migratory projects. It also places special emphasis on the appearance of female unaccompanied minors and their characteristics which differ in many respects from male unaccompanied minors. Finally, it reviews institutional protection and describes the presence of four profiles of unaccompanied minors who are 'invisible' and have inadequate access to this protection.

Keywords: unaccompanied migrant minors, children at risk, young migrants, migratory projects.

Résumé

Cet article présente une radiographie de la réalité de l'immigration des mineurs non accompagnés (MMNA) en Catalogne (Espagne), faisant un apport très exhaustif de données statistiques et centré sur les changements des profils des mineurs, depuis la perspective des nationalités comme des projets migratoires. Il met également en valeur l'apparition des MMNA de sexe féminin et leurs caractéristiques qui diffèrent dans beaucoup d'aspects des projets migratoires des MMNA de sexe masculin. Finalement, il vise à décrire le circuit de protection institutionnelle et présente 4 profils de MMNA qui restent *invisibles* et avec un accès déficient au circuit de protection.

Mots-clé : Mineurs isolés, mineurs migrants non accompagnés (MMNA), enfance en risque, jeune migrant, projets migratoires.

- Violeta Quiroga (a l'esquerra), del Grup de Recerca Infància i Famílies en Ambients Multi-culturals de la URL, durant la seva ponència a la IV Jornada de Recerca i Immigració, el 30 de juny de 2009. / Ivan G. Costa.

Bilingüisme i mobilitat intergeneracional de la població d'origen immigrant a Catalunya¹

Amado Alarcón

Grup de Recerca Anàlisi Social i Organitzativa
Universitat Rovira i Virgili

Resum

Aquest article tracta el paper del bilingüisme en la mobilitat social dels descendents d'immigrants extracomunitaris a Catalunya. El coneixement i ús de la llengua catalana té una relació positiva amb la mobilitat social ascendent que s'explica en el marc d'una societat bilingüe, on ambdues llengües poden acomplir igualment la funció instrumental comunicativa, pel valor simbòlic diferent de cadascuna en les escales locals de prestigi. Conèixer i emprar les llengües locals i adherir-s'hi depèn de les oportunitats de mobilitat social que ofereix la societat receptora alhora que es qüestiona, per tant, la direcció de la relació causal entre llengües i rendes que pronostica la teoria del capital humà.

Paraules clau: bilingüisme, mobilitat social, immigració.

1. Introducció²

Aquest article aborda la relació entre bilingüisme en català i castellà a Catalunya i la mobilitat intergeneracional en famílies d'origen immigrant extracomunitari. Les situacions de bilingüisme en les societats receptores generen un espai d'anàlisi interessant a causa del fet que és freqüent la diglòssia estesa,³ de manera que coexisteixen dues llengües amb prestigi i funcions diferenciats en relació amb els parells estatus/

1. Projecte finançat per la Generalitat de Catalunya a través de l'Agència de Gestió d'Ajuts, Universitats i Recerca. Convocatòria ARAFI 2007. Número de projecte 00021.

2. En la recerca i en l'elaboració de l'informe de resultats d'aquesta recerca van participar-hi Luís Garzón, Aitor Hernández i Iskra Pávez.

3. Fishman, 1967.

solidaritat,⁴ pragmàtica/identitària⁵ o instrumental/simbòlica (Coulmas, 2005). La incorporació de la immigració exterior i dels seus descendents a comunitats diglòssiques planteja la qüestió de saber sobre quina llengua o llengües es produeix l'assimilació lingüística en la societat receptora. En relació amb aquest fet, què fa que els nouvinguts i els seus descendents converteixin en llengua habitual i pròpia el català en detriment de la llengua materna o del castellà? Tanmateix, en quina mesura l'ús i les preferències per una o altra llengua estan relacionades amb desitjos i estratègies de mobilitat social ascendent?

Tot i que la relació entre llengua i mobilitat social a Catalunya no és un tema nou, aquesta relació està relativament poc investigada. En el cas de les migracions de caràcter interior es va posar de manifest que la llengua castellana a Catalunya complia la funció de llengua de primera integració dels immigrants, mentre que el català constituïa, malgrat existir un règim polític advers en l'Estat, una llengua de prestigi, símbol d'estatus i promoció.⁶ D'altra banda, en diverses investigacions fetes durant les dues últimes dècades, s'observa que aquelles persones que coneixen la llengua catalana tenen més facilitat de trobar una feina⁷ i promocionar-se laboralment.⁸ La qüestió d'actualitat és, fent servir terminologia d'Alejandro Portes,⁹ fins a quin punt els immigrants i els seus descendents s'assimilen preferentment en un hipotètic segment lingüístic català, castellà o de la llengua d'origen, o indistintament en qualsevol de les combinacions possibles, i quines conseqüències té cada tipus d'assimilació lingüística en la seva tipologia d'integració laboral i econòmica.

A partir d'aquestes qüestions inicials, els objectius de la recerca han estat: 1) observar els processos principals d'adquisició de competències lingüístiques en les llengües oficials dels immigrants i dels seus descendents, 2) identificar l'ús i el valor instrumental i simbòlic de cada llengua en els àmbits educatiu, residencial i laboral, 3) conèixer les preferències sobre castellà i català i 4) establir les relacions entre comportaments i actituds lingüístics i mobilitat social.

Així, en el segon epígraf fem una revisió de la teoria del capital humà, atès el seu protagonisme en la investigació sobre assimilació lingüística i estatus ocupacional en les ciències socials. En el tercer epígraf es contextualitza el cas de Catalunya, abordant la situació migratòria i lingüística. En el quart es descriu la metodologia. En el cinquè apartat analitzem els resultats obtinguts. El sisè proposa recomanacions i conclou la recerca.

4. Woolard, 1985.

5. Siguan i Mackey, 1986.

6. En aquell context, els *nous catalans* atorgaven prestigi social a la llengua catalana «pel fet de ser parlada per capes superiors a les que ocupen els immigrants» (Badia i Margarit, 1964:98). També Badia i Margarit (1966: 95) indica «El català, llengua de promoció, és la primera aspiració dels qui volen ascendir». Vegeu-ne també Solé, (1981) i Woolard (1985).

7. Rendon, 2007.

8. Solé, 1981; CIS, 1997; Solé [et al.] 2001.

9. Portes (1996).

2. Llengua, mobilitat i rendes. Dues paradoxes

Una de les línies de treball més conreades des de les ciències socials, especialment en el món anglosaxó, prové de l'estudi de la relació entre llengua i rendes del treball segons la teoria del capital humà.¹⁰ Sota aquest enfocament, que la sociolingüística situaria en el plànol instrumental-pragmàtic-estatus, les formes de capital humà tenen en comú ser coneixements útils per als individus i són valorats en el mercat en tant que béns escassos i productius. Per aquest motiu, els empresaris estarien disposats a pagar una prima o recompensa salarial a aquells que posseeixen un determinat capital lingüístic en el mercat de treball.

Aquest enfocament s'ha aplicat tant al context català, observant-se entre els bilingües taxes més baixes d'atur,¹¹ com a altres societats amb bilingüisme oficial on es destaquen, en general, unes millors recompenses salarials per als bilingües que per als monolingües. Alguns casos, sense ànim d'exhaustivitat, són Suïssa,¹² Gal·les,¹³ Canadà¹⁴ o Finlàndia.¹⁵

Tot i el potencial de la teoria del capital humà per explicar l'efecte de les competències lingüístiques, els seus resultats s'enfronten almenys a dues paradoxes. En primer lloc, la llengua oficial de la societat receptora és més valuosa en aquelles àrees on és més abundant (on hi ha major presència d'autòctons), de forma contrària al principi econòmic de l'escassetat. En el cas dels Estats Units, que és el que més literatura científica ha produït des d'aquesta perspectiva, si bé les investigacions coincideixen en el fet que, en general, el coneixement de l'anglès augmenta els ingressos dels immigrants i de les segones generacions s'observa una elevada heterogeneïtat de resultats segons les característiques ètniques de cada àrea metropolitana. Els rendiments del coneixement de la llengua oficial són més alts en les àrees on no hi ha

10. Carliner, 1981; Chiswick, 1991.

11. Segons Rendon (2007: 770) «Catalan increases the probability of being employed by between 2 and 6 percentage points. (...) Beyond this economic reward, I find that (...) externalities, such as living in a community where people know Catalan and are Catalan-born, increase the probability that an individual knows Catalan».

12. En el cas suís no s'observen diferències significatives entre parlants de francès i d'alemany, però sí entre els anteriors i els parlants masculins d'italià (Cattaneo i Winkelmann, 2005; Grin, 1997).

13. Els parlants de gal·lès experimenten menors taxes d'atur en relació amb els monolingües en anglès. (Drinkwater i O'Leary, 1997).

14. En general, l'evidència mostra que els homes francòfons bilingües guanyen més que els francòfons unilingües, entre el 7 i el 16% el 1991 (Vaillancourt, 1997). Albouy (2006) indica que les diferències salarials s'han reduït en un 6% entre 1970 i 2000, a causa, possiblement, d'una reducció en la demanda de coneixement d'anglès en el mercat de treball del Quebec. En tots els casos, les diferències en el cas de les dones són menys significatives.

15. Saarela i Finnäs (2004) troben que la minoria sueca, en el cas dels homes, té un salari un 17% superior que la majoria parlant de finès. Dos terços d'aquestes diferències poden atribuir-se a diferències característiques com l'edat i el nivell educatiu. En el cas de les dones, la diferència és molt petita i poc significativa.

concentració d'immigrants i on una majoria d'individus coneix aquell idioma.¹⁶ D'acord amb les mateixes investigacions, viure en localitzacions amb altes concentracions d'immigrants redueix tant les taxes de competència lingüística com els rendiments d'aprendre anglès. En aquest context, doncs, és l'abundància relativa, el que confereix valor a la llengua, i no l'escassetat.

Una segona paradoxa, més *sorprenent*, resulta el fet que el bilingüisme dels immigrants en les societats de destinació genera sovint uns rendiments relativament baixos i fins i tot negatius:¹⁷

«What is surprising (...) is that in the U.S. and Australia, among native-born adult men, those who report they speak another language at home but speak English «very well» (the highest proficiency category) earn about 4 percent less than otherwise statistically similar men who are monolingual English speakers» (Chiswick, 2008: 22).

Cortina, Pinto i De la Garza titulen un article relatiu a la relació entre bilingüisme dels immigrants hispanoparlants i salaris als Estats Units amb un il·lustratiu *No entenc* en el qual mostren de forma molt interessant els resultats següents:

«Although the aggregate effect of bilingualism in the whole sample is positive, albeit small, we find evidence that suggests that bilingualism is penalized in some segments of the labor market. In manufacturing, for instance, we find a positive correlation between bilingualism and income among non-supervisory laborers; yet the correlation becomes negative among those in managerial positions» (Cortina, Pinto i De la Garza, 2008: 1).

D'acord amb aquests autors, ser bilingüe està sancionat negativament en les categories professionals més altes. És a dir, no sembla operar en la mobilitat ascendent (o és contraproductiu), tot i que actui favorablement en la inclusió laboral (accedir a una ocupació). Quan una majoria d'immigrants o dels seus descendents incorpora la llengua de la societat de destinació al seu repertori, aquesta llengua pot operar per a una millor inclusió laboral respecte a aquella minoria nouvinguda amb poques competències lingüístiques. Però, en la segona generació, atès que ja no és un bé escàs, no tindria efectes en termes de promoció laboral o per millorar la renda. D'altra banda, no podem saber si realment la qualitat de les competències en espanyol són les adequades per als empresaris. La principal base de dades que s'ha utilitzat per analitzar la relació entre llengua i rendes del treball (IPUMS, als Estats Units) no considera el grau de coneixement de la llengua d'origen.¹⁸ Poca atenció, per tant, s'ha acordat a la qualitat de la llengua dels immigrants com a factor productiu.

16. Chiswick i Miller, 2008.

17. Shin i Alba, 2009.

18. L'indicador de coneixement de la llengua materna es limita al valor dicotòmic sí/no a la pregunta «Does this person speak a language other than English at home? (Qüestió 11a del U. S. Census Bureau, Census 2000 questionnaire)».

Davant la conceptualització de la llengua com a instrument de comunicació, la dimensió simbòlica de les llengües es fa més evident quan, a causa del procés d'aprenentatge d'una llengua franca (l'anglès als Estats Units o el castellà a Espanya), els problemes instrumentals (la capacitat de comunicació) han desaparegut. Així, en situacions de bilingüisme social i individual, l'elecció d'una llengua entre llengües alternatives no pot explicar-se estrictament per necessitats comunicatives. Es planteja llavors la qüestió que no exigeix el coneixement d'una llengua, sinó el seu ús social, els seus usos legítims¹⁹ i les actituds cap als valors i grups que representa, així com la motivació d'integració, diferent de la motivació instrumental.²⁰

La bilingüització de la població pot suposar la fi de les recompenses salarials pel coneixement d'una llengua, però pot implicar també l'inici de les recompenses a l'accent, a l'ús de les varietats legítimes i a les adhesions simbòliques. Així, les desigualtats salarials entre població unilingüe en llengua de destinació i bilingüe ens condueix a plantejar no ja la diglòssia estesa entre diferents llengües, sinó la diglòssia entre varietats d'una mateixa llengua,²¹ on petits canvis dialectals, canvis en la pronunciació o l'accent entre diferents grups etnolingüístics poden operar en la mobilitat i fins i tot en la segregació social.

3. Migracions i llengua a Catalunya

El procés de restitució formal de la llengua catalana a Catalunya iniciat amb la transició a la democràcia ha donat lloc a una de les experiències de gestió lingüística de llengües minoritzades amb major èxit al món (Fishman, 1991). Tot i que encara queden sectors de la societat on l'ús de la llengua catalana és minoritari, de ser una llengua perseguida políticament ha passat a estendre's el seu coneixement a una majoria de la població.

Hem de considerar l'extensió social del català en relació amb les dues etapes migratòries principals en la història recent de Catalunya. La primera etapa es refereix a l'arribada d'immigració procedent de l'àmbit rural espanyol durant les dècades centrals del segle xx. Segons els censos oficials de població, entre 1950 i 1970 van arribar prop d'1,4 milions de nous habitants a Catalunya. El 1971, el 42,9% dels habitants de Catalunya havia nascut a altres zones de l'Estat espanyol. Aquestes migracions interiors es componien de població castellanoparlant, destinada a ocupar llocs de treball poc qualificats en la creixent activitat econòmica catalana, implicant un fort increment en l'ús social del castellà entre els sectors populars de la societat.²² Després de la remissió dels fluxos migratoris interiors durant els anys vuitanta i els de

19. Bourdieu, 1985.

20. Lambert, 1977.

21. Ferguson, 1959.

22. Solé, 1981.

la primeria dels noranta, una segona etapa migratòria va fer que Catalunya passés de 6,1 milions d'habitants el 1998 a 7,3 milions el 2008 (IDESCAT, 2009). Els principals elements per descriure els integrants de la migració exterior a Catalunya són: a) diversitat d'òrgens i b) intensitat de les migracions en un període relativament curt de temps.

Tal com mostren les enquestes d'usos lingüístics a Catalunya de 2003 i 2008 (IDESCAT, 2009), aquí hi ha dos grans grups lingüístics segons la llengua materna o inicial, formats per la comunitat castellanoparlant i catanoparlant (55% i 31,6% respectivament, entre la població de més de 15 anys d'edat, així com un 2,8% de la població que indicava el 2008 tenir ambdues llengües inicials), a més d'un heterogeni grup format per altres llengües i per diferents combinacions de llengües (9,3%). Els nascuts a l'estranger representen el 17% de la població en aquest rang d'edat. D'aquests, el 49% té com a llengua materna el castellà (població d'origen llatinoamericana, principalment), l'1,5% el català (retornats) i el 49,5% té com a llengua materna altres llengües estrangeres, on la primera és l'àrab, amb el 15,3% dels casos. Només el 25,2% de la població nascuda a l'estranger sap escriure català, davant del 85% dels autòctons nascuts a Catalunya (IDESCAT, 2009).

Un fet molt significatiu de la situació de bilingüisme a Catalunya ha estat la capacitat de la llengua catalana per generar adhesions entre els immigrants i els seus descendents. Els nascuts a Catalunya amb llengua materna castellana (descendents d'immigrants interiors), representen el 41,3% de la mostra, però només el 29,2% consideren que aquesta és la seva única llengua principal. Segons l'IDESCAT (2009) més d'un terç dels fills de la immigració interior canvia la seva llengua inicial (castellà) pel català o adopta ambdues llengües com a llengües d'identificació. Així, hi ha una tendència, almenys en el cas de les migracions interiors, cap a una transmissió intergeneracional favorable a la llengua catalana.

4. Metodologia

Ens centrem en les trajectòries biogràfiques de la primera i segona generació de famílies immigrades des de l'estranger. Partir de la família i de les dues generacions és perquè l'estudi de la mobilitat social necessita un punt d'origen (posició social dels pares) i un punt d'arribada (posició social dels fills). A fi de situar aquestes posicions, la nostra mostra es va seleccionar a partir de famílies on els fills complien les condicions següents: 1) ser majors d'edat, 2) néixer a Catalunya o haver arribat abans dels 10 anys, 3) estar escolaritzats a Catalunya i 4) haver-se emancipat residencialment dels seus pares. Les unitats d'observació són els pares, les mares i els fills i filles de 15 famílies arribades a Catalunya majoritàriament entre els anys setanta i vuitanta i procedents dels països amb tradició migratòria a Catalunya: Marroc, Colòmbia i Argentina. Tot i que aquest col·lectiu va ser poc nombrós en el moment d'arribada i les seves condicions d'assentament diferents de les actuals, vam considerar que el seu cas

permetria avançar en l'anàlisi de les futures segones generacions, anticipant alguns dels principals reptes relatius a la seva mobilitat social.

En total, es va fer una mitjana de 3 entrevistes biogràfiques per família (45 en total, 19 de primera generació i 26 de segona generació). El guió d'entrevista inclou tres apartats que reflecteixen les dimensions centrals en els processos de mobilitat social: a) les trajectòries educatives, b) les residencials i c) les laborals. S'aprofundeix en el paper de la llengua en cadascuna d'aquestes trajectòries. També es van fer entrevistes a 15 informants privilegiats d'institucions públiques relacionades amb la inserció laboral, formació lingüística i amb responsables d'entitats o d'associacions d'immigrants. El treball de camp es va fer en els àmbits de Barcelona i Tarragona, en àrees amb un important impacte dels processos de migració interior i de la nova migració extracomunitària.

5. Llengua i mobilitat en famílies argentines, colombianes i marroquines

■ 5.1. Llengua i mobilitat. Els progenitors

El context d'arribada dels membres de la primera generació participant a la recerca se situa majoritàriament en els anys setanta i vuitanta. En aquesta època, les taxes d'estrangers se situaven per sota de l'1% i encara el grup dominant en aquest percentatge eren europeus. La seva arribada coincideix amb un període d'estancament de les migracions interiors i és prèvia al boom migratori dels anys noranta i primera dècada del segle XXI. Tal com relaten els entrevistats, en molts casos aquestes famílies eren les úniques de la seva nacionalitat en el seu barri o escola. Atès el moment d'arribada, viuen en primera persona el procés de recuperació i institucionalització de la llengua catalana. No obstant això, el món laboral i educatiu operaven majoritàriament en castellà:

«Yo entré a trabajar en diciembre del 77. Acababa de morir Franco y la escuela dependía del Ministerio de Educación, todo era en castellano, el catalán lo hablaba de pasillo prácticamente (...) cuando yo llegué incluso aquel concepto de migrante no se escuchaba sino como la extranjera, yo era la extranjera. El proceso empezó a llegar más adelante cuando ya se introdujo la asignatura de catalán en la escuela y ya empezó en claustro a votarse si la lengua de la escuela debía ser el catalán como lengua vehicular (...) los profesores que van entrando a las escuelas necesitan como requisito indispensable el nivel C [certificat oficial de coneixement de català], el bilingüismo. Pero los que ya estábamos dentro sin tener el catalán ya éramos funcionarios ¿no?, no nos podían dar una patada. Poco a poco van quitando horas de otras asignaturas hasta llegar a conseguir tres horas de catalán. Y ya va cogiendo la fuerza y la dignificación del estatus que alcanza la lengua catalana dentro de la educación».

Evelyn, Colòmbia, 56 anys, va arribar el 1976, mestra

Els membres de la primera generació dels tres grups analitzats presenten notables diferències en l'origen social i en el projecte migratori. Especialment entre el grup d'origen marroquí i en els dos grups d'origen hispanoparlant (argentí i colombià). Els marroquins, majoritàriament, procedeixen d'una modesta classe treballadora de zones urbanes i rurals. La seva migració obeeix a motius principalment econòmics. En canvi, els colombians i argentins de la mostra tenen un origen de classe mitjana, amb professionals liberals acomodats, en el cas dels argentins, freqüentment amb estudis superiors. Aquests al·ludeixen a factors de tipus polític i de seguretat en els països d'origen com a motiu de l'emigració.

Malgrat les diferències en els tres grups, en la majoria de casos es reproduïx la situació de classe en el país d'origen sense que s'observi un paper clau del coneixement de la llengua catalana en els processos d'inserció i promoció professional. En el cas dels marroquins, la reproducció de classe és ràpida, passant de treballs manuals en el seu país d'origen a formar part de la classe obrera catalana. En canvi, en el cas dels colombians i argentins, la transició és més llarga. En aquests dos grups, la primera incorporació al mercat de treball a Catalunya es produeix en treballs on es troben sobrequalificats. Amb el temps, aquesta situació acabar revertint-se, obtenint treballs de major qualificació i estabilitat, i en el cas dels argentins, buscant una major realització en el treball i autonomia (artistes, propietaris de negocis). En aquells casos d'immigrants marroquins amb estudis superiors, també s'observa aquesta evolució fins a obtenir treballs que corresponen al seu nivell d'estudis.

Després de la transició a la democràcia, comencen a percebre el català com una eina útil per promocionar-se cap a ocupacions qualificades, a les quals aspiren a causa de les seves credencials formatives. L'aprenentatge del català comença a ser considerat com a necessari per obtenir una mobilitat social ascendent; en les seves ocupacions adquireixen habilitats mínimes per realitzar el treball i per relacionar-se en català. No obstant això, valoren més la dimensió simbòlica de la llengua catalana que la seva utilitat en el desenvolupament pràctic de les seves funcions laborals. L'aprenentatge de la llengua catalana a través de mecanismes informals es fa difícil, atès la tendència al canvi de codi dels autòctons a favor del castellà. Com va indicar Woolard en el context de les migracions interiors (1985: 744): «Catalans prefer to hear Catalans speaking Catalan»:

«El catalán también, lo hablo muy mal, pero lo hablo. Cuando la gente me habla en catalán, yo les contesto en catalán, pero se cansan porque como les hablo con acento sudamericano, no les gusta. Entonces yo contesto en catalán y ellos me cambian al castellano.»

Patricia, Colòmbia, 60 anys, va arribar el 1971, treballa a una llibreria

En el cas dels marroquins, el contacte amb el català és posterior a la relació amb el castellà. Alguns ja havien experimentat una adquisició bàsica de competències en castellà en altres regions d'Espanya i en alguns casos havien tingut un primer contac-

te amb aquesta llengua en el Rif (antic protectorat espanyol en el Nord del Marroc). Perceben que l'aprenentatge de la llengua castellana es fa de forma poc institucionalitzada, en el carrer, a través de relacions informals i laborals. Això els fa considerar el castellà una llengua més flexible i que s'adapta millor a les seves necessitats comunicatives immediates, tot i que aquest tipus d'aprenentatge és una barrera en l'accés a llocs de treball amb requeriments de competències escrites i amb registres cultes.

L'acomodació en barris amb una majoria procedent de la immigració interior implica contacte essencialment amb castellanoparlants i amb la classe treballadora autòctona i immigrada. A més, en l'àmbit laboral, la inserció inicial en els nivells inferiors de l'estructura ocupacional, on també és més freqüent que els companys de treball i els seus superiors directes siguin procedents d'altres regions d'Espanya, reprodueix la situació anterior de major contacte amb la població castellanoparlant:

«La mayoría de los compañeros míos de la petroquímica eran de Castilla (...) Yo no aprendí a hablar el catalán porque me pasé 25 años casi enteramente en la fábrica.»

Carlos, Argentina, 64 anys, va arribar el 1979, instal·lacions industrials

En el cas dels marroquins, les trajectòries laborals dels homes, de peons a oficials o caps de colla, en treballs fonamentalment manuals, donen poc valor a la llengua catalana en el seu entorn laboral. En canvi, en el cas de les dones d'origen llatinoamericà, el català es fa molt més necessari per accedir a ocupacions administratives i de comerç al detall. Aquests són els treballs que poden suposar una mobilitat laboral ascendent des de la fàbrica a l'oficina o des del treball domèstic al mercat de treball. Són precisament les dones d'origen castellanoparlant les que demanden una major oferta de formació en català (CPNL, 2007):

«...me encanta hablar el catalán, aunque lo hablo pésimo, (...). No pasé el último curso que estaba haciendo, que era de nivel C. Sí, es una barrera. Es una barrera porque muchísimos empleos que me interesarían ponen como requisito el catalán hablado y escrito.»

Beatriz, Colòmbia, 50 anys, va arribar l'any 2000, dependent

Aquests exemples mostren el paper desigual de la llengua catalana i de la llengua castellana. El castellà opera com a llengua franca entre immigrants i com a llengua de primera integració: evita l'exclusió social mentre permet el primer accés al mercat de treball, encara que no necessàriament als treballs més qualificats, i l'accés a la informació i als serveis públics. La possibilitat d'obtenir accés als serveis públics a través del castellà reforça la seva percepció de llengua pràctica en l'accés als recursos. Pel que fa a la llengua catalana, la identifiquen com una llengua amb un alt valor simbòlic per als autòctons i com la llengua de promoció social a Catalunya. A més, aquesta llengua és un criteri necessari en l'accés a la funció pública. Perceben que aquesta barrera per accedir a l'ocupació pública no s'imposa exclusivament

als treballadors estrangers, sinó també als espanyols arribats des d'altres regions d'Espanya:

«Yo entré a trabajar en diciembre del 77 (...) Entonces, durante los primeros años, y los primeros años bien largos, quiero decir, casi 10 años, todo el sistema educativo era en castellano (...) con votaciones con muchas peleas, el 50 y el 50 y hasta que se votó se oficializó el catalán como lengua vehicular (...) como que aquel círculo se va cerrando, que es el proceso que yo voy viviendo, solamente entra al círculo de la educación las personas que tienen el catalán, luego llega el tener el nivel C, el bilingüismo (...) cualquier profesor que quiera venir de Valencia, de Murcia, de Málaga y tal, pues al no tener el catalán [le] cierran el círculo...»

Evelyn, Colòmbia, 56 anys, va arribar el 1976, mestra

Malgrat els avantatges que s'observen en el coneixement i l'ús de la llengua catalana, majoritàriament no s'arriba a produir mai un ús actiu del català (parlar i escriure), tot i que amb freqüència s'indica tenir competències passives (entendre i llegir). Són aquells immigrants amb titulació universitària qui més clarament observen la necessitat de fer aquesta inversió, i tot i això l'adquisició de competències actives en català és molt baixa. No obstant això, aquesta situació no ha estat un problema perquè les seves expectatives laborals a Catalunya s'assolissin per dos motius principals: o bé perquè han contingut les seves expectatives laborals en el marc de *feines silencioses* per a les quals les competències lingüístiques tenen poca rellevància (construcció, tasques domèstiques, operaris de fàbriques...); o bé perquè es tractava de professionals qualificats que van poder consolidar la seva posició laboral de forma prèvia a la restitució de la llengua catalana.²³

■ 5.2. Transmissió intergeneracional de la llengua materna

Al llarg de les entrevistes, s'observa que la classe és fonamental per conservar i transmetre la cultura i la identitat nacional del país d'origen. Aquesta transmissió s'entén en el marc d'estratègies familiars i, en ocasions, especialment en el cas de les classes mitjanes i altes d'origen castellanoparlant, pot implicar conseqüències no intencionades en la reproducció d'estatus. En el cas dels progenitors castellanoparlants, la llengua d'origen es considera com a llengua de prestigi internacional. El català, per contra, es considera com una llengua rellevant només en l'àmbit local. No obstant això, a Catalunya perceben que el castellà és una llengua associada a la immigració (tant interior com exterior) i a un estatus sociocultural baix. A Catalunya, els pares van trobar dificultats per finançar una educació privada per als seus fills com la que van tenir ells en els seus països d'origen. Quan es produeix fracàs escolar, en alguns casos els

23. A més, també observem casos d'autoocupació entre els més qualificats.

pares ho atribueixen al model educatiu català, i en part al fet que la llengua catalana no és la llengua materna dels seus fills. No consideren la pèrdua de capital nacional i social que va comportar l'emigració i el fet d'integrar-se inicialment en escoles de contextos obrers, on el fracàs escolar és més elevat que en zones més acomodades:

«Bueno, yo he visto que mis hijos han fracasado los tres, los tres prácticamente han fracasado. No es porque sean mis hijos, pero son inteligentes. He visto que les han quitado las ganas de estudiar, no se estudia bien, los profesores; a mi hija, el primer día de clase, el profesor le dijo, de ustedes, de los 30 que hay aquí, solamente van a salir adelante no sé, ocho, es decir, le dio un panorama muy desalentador.»

Daniel, Argentina, 55 anys, va arribar el 1978, propietari d'un negoci de fira

«Dentro de esa actividad de defensa de los derechos de los alumnos de la escuela pública, defendí el derecho de que a los niños de padres catalanes se les empezara a enseñar la lengua materna (...). A la vuelta de dos años eso me cambia, cambian las circunstancias políticas de Cataluña y aparece el tema de la inmersión en catalán, y yo retomo el tema del derecho de los niños a ser enseñados en la lengua materna. Pero en este caso, la de los niños que provenían de hogares castellano hablantes, bueno y ahí tuve roces y fui mal mirado por alguna gente (...) no porque sea pro catalán o anticatalán sino porque pedagógicamente una criatura te dicen que es preferible que los primeros años de enseñanza los haga en la lengua materna, por afirmación, por un montón de cosas psicológicas».

Carlos, Argentina, 64 anys, va arribar el 1979, instal·lacions industrials

Entre els procedents de la classe treballadora, en particular marroquins, el capital social en el país d'origen i de destinació acostumen a tenir una composició molt semblant. Abandonen l'entorn rural o urbà del país d'origen per instal·lar-se en àrees on hi ha altres connacionals que alhora són els provisors dels contactes per accedir a l'habitatge o al mercat de treball. Les referències culturals estan relacionades amb la cultura popular, més que amb l'alta cultura. Així, doncs, és freqüent que els seus fills tinguin només una transmissió oral, a través de pares i familiars, de la cultura popular i de la llengua dels països d'origen. No s'esperen en aquests casos rendiments econòmics ni increments en el capital social suficients per decidir fer inversions en el manteniment del capital cultural dels fills. Els pares valoren molt positivament que els seus fills hagin après castellà i català. Atesa la baixa situació educativa de partida dels pares, estan satisfets amb el nivell d'estudis assolits pels seus fills. Consideren que les llengües maternes, tant l'àrab com l'amazic, estan devaluats a Catalunya. La manca de prestigi de les llengües d'origen afavoreix el procés d'aculturació lingüística (pèrdua de la llengua materna) fins i tot en contextos d'alta densitat migratòria²⁴ en paral·lel a l'assimilació de les llengües de la societat receptora (adquisició de les llengües oficials).

24. Vegeu Gomàriz (2008).

Tot i això, els fills de marroquins amb més estudis consideren els avantatges de fer una major inversió en el manteniment de la llengua materna, tant per motius de comerç internacional com per al desenvolupament de tasques de mediació amb la població marroquina immigrada. Les iniciatives públiques orientades a revertir el procés d'aculturació lingüística són incipients (s'inicien el 2004) i d'abast molt limitat. En el curs 2007-2008, 1.902 alumnes de Catalunya feien algun curs de llengua materna com a activitat extraescolar en els seus centres docents. Aquesta xifra contrasta amb el fet que només del Magrib procedien, en el curs 2007-2008, 16.085 alumnes. En resum, menys d'un 6% dels no-castellanoparlants està aprenent la llengua materna a través del sistema educatiu.

■ 5.3. Llengua i mobilitat. Els descendents

Els descendents d'immigrants participants en la investigació es van escolaritzar en un context de taxes de fills d'estrangers reduïdes en el sistema escolar. Els participants a la mostra són bilingües en castellà i català, encara que l'ús del català i la seva confiança a l'hora d'utilitzar aquest idioma són variables. El seu bilingüisme és fruit del model lingüístic escolar que entre els anys vuitanta i noranta es va instaurar a Catalunya, denominat de *conjunció escolar*, i basat en l'escolarització conjunta de l'alumnat i amb l'adopció de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament. Aquest model ha garantit la bilingüització d'aquells qui han estat escolaritzats des de la infància durant els últims 15 anys, tot i que, en general, i llevat d'aquelles escoles on hi ha una majoria catalanoparlant molt destacada (més del 70%) hi ha més tendència a l'ús del castellà entre companys (Galindo i Vila, 2009; Galindo i Vila, 2008; Vila, 2006).

Iniciem l'exposició de resultats obtinguts amb aquells que no tenen cap de les llengües oficials com a llengua materna: els descendents de marroquins. Mostren una major neutralitat davant el castellà i el català que no pas els seus homòlegs hispanoamericans. La socialització en barris castellanoparlants els fa identificar una llengua formal, *de l'aula*, enfront d'una llengua del *pati* i del carrer:

«Ningú no parlava català, en aquella escola, si parlaves català, et fotien d'hòsties... (...) Recordo que els primers dies, al pati hi havia una noia de Sant Climent que ens parlava en català i és clar, jo em girava i deia: però si no hi ha el profe! ¡Qué hace hablando en catalán! Jo no sabia que la gent parlava en català al carrer, em pensava que el català era la llengua de l'escola i de la tele!».

Latyya, origen marroquí, 26 anys, nascuda a Catalunya,
dependent, estudis superiors

El fet de ser una llengua adquirida no sols a l'aula sinó també en contextos no institucionals els fa tenir una percepció d'informalitat i menys normativisme que el

català après en el col·legi, com que contribueix sovint a fer que l'assumeixin com a *autèntica*, enfront d'una llengua *anònima* o oficial (Gal i Woolard, 2001). Perceben l'existència de segregació residencial i social entre barris castellanoparlants i catalanoparlants, cosa que resulta clau en les seves valoracions sobre el valor instrumental i simbòlic d'ambdues llengües. En la citació següent es produeix un canvi de zona de residència i escola que suposa una visualització de l'estatus social superior de la llengua catalana. Enfront de l'esquema de la teoria del capital humà segons el qual la llengua és la variable independent, aquí el seu major coneixement i ús és dependent d'una millora en l'estatus residencial dels pares. Destaca particularment el discurs sobre el domini de la competència legítima de la llengua catalana. No existeix un problema de comunicació de tipus instrumental entre persones bilingües, sinó que la qüestió central del discurs es refereix al valor simbòlic en l'aspecte integrador i de prestigi en la societat receptora:

«Vaig canviar d'escola i va ser un canvi radical (...) Vaig veure una diferència entre la gent que parlava català i la que parlava castellà. I vaig decidir... semblar catalana, una mica, saps? –Diferència en quin sentit? –Que la gent que parlava castellà no sabia parlar bé el català. No era només que el parlessin perquè era la seva llengua, quan parlaven el català el parlaven fatal. Llavors sí que es veia aquesta diferència, no parles el català perquè no el saps, jo sí que sé el català, doncs... i si no el sé perfectament m'he d'esforçar per saber-lo, saps? Per aprendre no? I vaig decidir... doncs, no sé, aprendre el català.»

Ikram, origen marroquí, 25 anys, nascuda a Catalunya,
dependent, estudis superiors

Associen el coneixement de la llengua catalana a estatus cultural i a signe d'integració sociocultural. A partir d'aquesta associació, els joves marroquins amb major èxit acadèmic i majors aspiracions laborals de la mostra tracten de trencar amb la discriminació cap al seu col·lectiu a través d'un major ús de la llengua catalana amb els autòctons, especialment en l'accés a l'habitatge i a l'ocupació:

«Jo et dic que el més important és l'idioma. Tu domines l'idioma perfectament i canvia la cosa, però molt! És una clau per a tot. Si busques un pis i parles en català, per exemple, a qui l'està llogant, no és el mateix que si li parles en castellà i a sobre malament, fas una impressió... Però si li parles en català és com si t'apropessis molt més a ell.»

Gebran, origen marroquí, 21 anys, nascut a Catalunya,
dependent, estudis superiors

«Mi marido y yo estamos pensando en montar un negocio y él siempre me dice que si lo hacemos, la cara del negocio tengo que ser yo, porque te abre muchas puertas el catalán, la gente se fía más, si les hablas en catalán (...) sí, te da más oportunidades.»

Ikram, origen marroquí, 25 anys, nascuda a Catalunya,
dependent, estudis superiors

Segons els joves descendents de marroquins, els autòctons no han assumit el procés de bilingüïtzació de la segona generació de marroquins, identificant com diferents els que parlen català, quan el sistema educatiu hauria normalitzat aquesta situació en la segona generació. Per tant, el component dialògic de la identitat resulta afectat, amb la manca de reconeixement de catalanitat:

«...como cuando te dicen: '¡pues que bien lo hablas!' Y dices 'es que he nacido aquí'. Y ellos 'no, no, pero muy bien'. 'Pero es que he nacido aquí, ¡no tiene nada que ver!'»

Latyya, origen marroquí, 26 anys, nascuda a Catalunya,
dependent, estudis superiors

«A mi em feia molta ràbia perquè arribaven a la caixa parlant en català i quan veien el meu nom al pin canviaven radicalment al castellà.»

Ikram, origen marroquí, 25 anys, nascuda a Catalunya,
dependent, estudis superiors

Respecte a la segona generació castellanoparlant, en primer lloc, en els casos de reagrupació familiar, és freqüent que no s'hagi arribat a una completa competència en català malgrat haver estat escolaritzats durant més de 6 anys en el sistema educatiu local, tal com s'observa en la citació següent d'una jove arribada a Catalunya als 9 anys. L'escàs ús de la llengua catalana fora de la institució escolar comporta casos de baix nivell de comprensió i capacitat expressiva en aquesta llengua:

«Yo estuve trabajando como operadora, en una empresa, y claro, cuando me hablaban en catalán yo no era capaz, les cambiaba el idioma. Sabe mal porque se te dirigen en catalán y cuando les contestas en castellano es como de mala educación, ¡pero es que no me sale!».

Nora, origen colombià, 19 anys, va arribar amb 9 anys,
hostaleria, estudis secundaris

Tal com s'observa en el jovent d'origen marroquí, els castellanoparlants són conscients del paper de la llengua catalana com a afavoridora en l'accés als recursos laborals i residencials. Destaca també en aquest accés la necessitat de la competència legítima *si parles català bé i correcte*:²⁵

25. La necessitat de dominar l'accent legítim no és nova. D'acord amb Woolard «adolescents in Barcelona similarly reported to me that Castilian speakers ridicule their peers who attempt to speak Catalan. Just as there is strong pressure to use only the right language or to keep silent in formal situations, so effective negative sanctions are in force in these nonstandard domains. In these dominated markets, it is equally important to use only the right language; there is nothing «relaxed» about them» (1985: 744).

«La verdad, sí, porque hay, por ejemplo, personas como las que yo trabajo, sobre todo la gente mayor que son muy catalanes, ganas muchos puntos si hablas catalán bien y correcto porque se sienten más cercanos».

Tomás, origen colombià, 30 anys, nascut a Catalunya,
empresa de serveis, estudis secundaris

Encara que es produeixi un baix ús de la llengua catalana, s'interioritza que per desenvolupar una vida laboral reeixida és necessari el coneixement i l'ús d'aquesta llengua. Consideren que el català és un requisit en els treballs qualificats, encara que això no signifiqui necessàriament que l'acompliment de les funcions laborals impliqui l'ús d'aquesta llengua. Per això, pel que fa a reclutament en les empreses en alguns casos, acaba prevalent el nivell tècnic dels candidats sobre el lingüístic:

«Empecé a trabajar en el Corte Inglés para pagarme los estudios, y como Sabadell es muy de inmigración, con los clientes en general la conversación era en castellano. (...) después trabajé en RACC donde se requiere un catalán y el idioma interno de la empresa básicamente es el catalán, pero yo me incorporé por mi perfil, yo trabajo en Internet y el alcance es nacional, no generamos documentación en catalán».

Juan, origen colombià, 33 anys, va arribar amb 4 anys,
informàtic, estudis superiors

En relació amb la mobilitat intergeneracional, no s'observa una millora substancial de caire individual respecte a la situació dels seus pares, sinó més aviat una reproducció de l'estatus dels pares en un marc de mobilitat estructural del conjunt de posicions laborals en la societat receptora, especialment per als joves. Respecte a aquestes condicions de mobilitat estructural, en primer lloc, molts reconeixen dificultats creixents a causa de la temporalitat i la precarietat en l'ocupació. Això suposa un problema important per assolir mobilitat social ascendent, particularment en aquells casos en què les famílies de classe mitjana-alta tenen més mancances de capital social que les del país d'origen i enregistren casos de fracàs escolar. Així, la mobilitat descendent més notòria entre la situació dels pares i la dels fills és el cas del col·lectiu argentí.

En segon lloc, l'emancipació residencial continua donant-se en els mateixos barris dels seus pares, la majoria castellanoparlants. Identifiquen sovint que aquests barris s'han degradat i aquells que s'ho poden permetre els han abandonat, donant lloc a una mobilitat residencial a la baixa, de caràcter estructural. En tercer lloc, en el cas de les noies d'origen magrebí, es produeix una situació d'inconsistència d'estatus en els descendents. Tot i que indiquen tenir estudis superiors, en molts casos s'insereixen en treballs on la qualificació requerida és inferior. En aquests casos és freqüent la percepció que el col·lectiu marroquí es troba discriminat en el mercat de treball per raó d'origen, tractant de combatre-la adoptant els valors més simbòlics de la cultura catalana, especialment la llengua:

«El català és molt important, en el sentit que la gent d'alguna manera t'accepta i els fas veure que t'has adaptat, que t'has... t'has incorporat d'una manera que diguem que has pogut encaixar en el conjunt. Molta gent et diu: aquest ha vingut d'Andalusia fa 40 anys i no en sap, i jo crec que parlant-los en català és una manera de dir-los: guaita, jo he fet el meu esforç!»

Fatida, origen marroquí, 29 anys, va arribar amb 8 anys, infermera, estudis superiors

Podem considerar la possibilitat que moltes de les trajectòries puguin abocar-se a una assimilació il·lusòria o anòmica, on no hi ha correspondència entre la seva bona assimilació lingüística, cultural i d'èxit educatiu (en el cas de les noies marroquines), i les condicions de precarietat en la seva trajectòria laboral. També poden accentuar-se els casos d'assimilació a la baixa (fills d'argentins) que no han pogut assolir a Catalunya l'estatus professional dels seus pares.

6. Conclusions i recomanacions

La doble funció de la llengua com a capital humà i com a capital simbòlic repercuteix en el fet que el domini de les llengües oficials actuï simultàniament sobre la integració socioeconòmica, d'una banda, i sobre l'assimilació cultural i l'acceptació d'una altra pels autòctons. Contràriament a l'esquema de la teoria del capital humà, on la llengua és la variable independent, hem observat com els processos de mobilitat social incideixen sobre el coneixement i ús de la llengua catalana. En aquest sentit, les oportunitats de mobilitat social ascendent que ofereix la societat receptora esdevenen factors explicatius de l'adhesió a la llengua catalana.

Les tendències d'assimilació sociocultural i socioeconòmica són variables entre els primers membres de la segona generació. En alguns casos, especialment les joves d'origen marroquí amb estudis superiors, hem observat la voluntat de fer desaparèixer l'accent d'origen per aconseguir la integració econòmica. Però, en molts altres casos, l'ús de la llengua catalana és conscient i fins i tot voluntàriament feble, la qual cosa limita la capacitat expressiva en llengua catalana, malgrat que el sistema escolar ha garantit el seu coneixement. Això mostra que entre aquests joves es produeix una acceptació d'una posició sociocultural subordinada.

Catalunya s'ha sentit orgullosa del seu *ascensor social*,²⁶ és a dir, la capacitat per generar mobilitat social ascendent entre els fills de la immigració possible, entre d'altres, a través de la igualtat lingüística que ha proporcionat el sistema educatiu. No obstant això, el grau d'equiparació social entre la segona generació de la immigració interior i els seus homònims de pares catalans s'ha analitzat molt poc, potser

26. Jordi Pujol, expresident de la Generalitat de Catalunya, al diari *La Vanguardia* (22 de febrer de 2006).

com a sinònim d'una integració social no problemàtica. Les diferències en el procés de mobilitat es presumeixen notables i cal interrogar-se sobre quins seran els factors que faran que els fills de la migració exterior segueixin pautes similars en la seva integració als fills de la migració interior. La diferent nacionalitat dels pares, la incorporació de variables fenotípiques als processos de discriminació, la precarietat en l'ocupació o les noves pautes de distribució residencial són alguns dels factors que ens han de recordar que la igualtat real no es troba garantida per l'homogeneïtat lingüística.

En relació amb les recomanacions que es deriven d'aquest treball, segons el Pla de ciutadania i immigració 2005-2008 (pàgina 69 i següents), la igualtat lingüística forma part de l'objectiu tàcit de millora de la capacitació individual. En el cas dels membres de la segona generació estudiada detectem igualtat en termes lingüístics instrumentals entre autòctons i descendents d'immigrants de la mateixa cohort, a causa, principalment, del procés d'escolarització complet a Catalunya. Considerem pertinents les accions orientades al paper que les segones generacions prèvies poden desenvolupar en la formació de les noves segones generacions, especialment per a les que arriben tardanament. Hem observat com els fills de pares marroquins han desenvolupat una valoració positiva del coneixement de la llengua catalana en la integració social i laboral. Això fa que els seus discursos sobre la utilitat de la llengua catalana puguin tenir una racionalitat sincera, propera i fàcil de transmetre als nous fills i filles d'immigrants. La seva participació en aules d'acollida, on transmeten la seva experiència i valors, pot ser molt beneficiosa per als infants i joves nouvinguts.

En relació amb els descendents de les migracions exteriors, hem d'emfasitzar la desigualtat que suposa respecte als autòctons la pèrdua de la seva llengua materna. Atès l'origen social, la inversió privada en el manteniment de les competències en llengua materna és molt baixa. Els fills i filles d'origen marroquí indiquen actualment que un millor coneixement d'aquesta llengua els facilitaria notablement el treball com a intermediadors culturals. Considerem molt interessant que aquests joves puguin trobar una oferta lingüística en la seva llengua materna dintre dels mòduls o mestratges de mediació intercultural. També cal augmentar la formació en llengua materna en educació infantil i primària, que avui dia no arriba al 6% dels que tenen llengua materna diferent del castellà i el català. Aquesta formació es fa especialment necessària en un món globalitzat i resulta molt beneficiosa per a les empreses i per a l'economia catalana.

Respecte a l'acomodació lingüística, en la primera generació de persones immigrades, la decisió de migrar, sempre que sigui lliure i informada, implica tenir el consentiment de les institucions i uns drets propis de la societat d'acollida, així com renunciar a certs drets, incloent-hi els lingüístics, i assumir els costos de l'acte migratori a canvi d'una vida millor. És a dir, l'acte migratori implica el consentiment d'una *raonable* parcialitat dels membres de la societat d'acollida. Però aquest tipus d'argumentació no és vàlida per als fills i filles d'immigrants, en tant que no han triat lliurement renunciar a l'ús de la seva llengua materna en l'espai públic i, per tant,

podrien, en el pla normatiu, reivindicar aquest dret lingüístic. Tot i això, hi predomina entre els descendents no castellanoparlants l'acceptació de la subordinació de les llengües no oficials del territori.

7. Bibliografia

- Albouy, D. «The Earnings Gap between Francophones and Anglophones: A: *Canadian Perspective*, 1970 to 2000.» Mimeo. Berkeley, University of California, 2006.
- Badía i Margarit, A. M. *La llengua dels barcelonins*. Barcelona: Edicions 62, 1966.
- Badía i Margarit, A. M. *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- Bourdieu, P. *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal, 1985.
- Carliner, G. «Wage Difference by Language Group and the Market for Language Skills in Canada.» *The Journal of Human Resource*, 16(3), (1981), p. 384-99.
- Cattaneo A.; Winkleman, Rainier (2005). «Earnings differentials between German and French speakers in Switzerland». *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 2 (2005), p. 191–212.
- Chiswick, B. R. «Speaking, reading and earnings among low-skilled immigrants». *Journal of Labor Economics* 9(2), (1991), p. 149-170.
- Chiswick, B. R. «The Economics of Language: An Introduction and Overview» *IZA Discussion Paper* N. 3568 (2008).
- Christofides, L. N.; Swidinsky, R. «The Economic Returns to a Second Official Language: English in Quebec and French in the Rest-of-Canada,» *IZA Discussion Papers* 3551, Institute for the Study of Labor (IZA), (2008).
- CIS [Centro de Investigaciones Sociológicas]. *Mi tierra, mi lengua. Datos de opinión. Boletín del Centro de Investigaciones Sociológicas. Estudio 2228*. Madrid, 1997.
- Cortina, J.; Pinto, P.; De la Garza, R. «No Entiendo: The Effects of Bilingualism on Hispanic Earnings». *ISERP Columbia University Working Paper* 2008-6, (2008).
- Coulmas, F. «Changing language regimes in globalizing environments» *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 175/176, (2005), p. 3-15.
- CPNL. «Memòria d'activitats». Barcelona: CPNL, 2007.
- Drinkwater, S. J.; O'Leary, N. C. «Unemployment in Wales: does language matter?» *Regional Studies*, 31, (1997), p. 581–591.
- Ferguson, Ch. A. (1959). «Diglossia». *Word*, 15, (1959), p. 325-340.
- Fishman, J. A. «Bilingualism with and without Diglossia; Diglossia with and without Bilingualism». *Journal of Social Issues*, 2, (1967), p. 29-38.
- Fishman, J. A. *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters. 1991.
- Gal, S.; Woolard, K. A. «Constructing languages and publics: authority and representation». A: Gal, S./Woolard, K. (ed.): *Languages and Publics: The Making of Authority*. Manchester: St. Jerome, 2001, p. 1-12.

- Galindo, M.; Vila i Moreno, F. X. «Usos lingüístics a les hores del pati de les escoles catalanes». A: Galindo (ed.). *Les llengües en joc, el joc entre llengües. L'ús interpersonal del català entre els infants i joves de Catalunya*. Lleida: Pagès Editors, 2008, p. 61-120.
- Galindo, M.; Vila i Moreno, F. X. «Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament». *Noves SL*, 2009.
- Gomàriz i Auró, E. «Els usos lingüístics interpersonals dins i fora de la llar de l'alumnat autòcton i immigrant de sisè d'educació primària de Vic.» Treball de DEA, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Barcelona. 2008.
- Grin, François. *Langue et différentials de statut socio-economique en Suisse*. Bern: Bundesamt für Statistik, 1997.
- INE. *Encuesta Nacional de Inmigrantes*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística. 2007.
- IDESCAT. *Enquesta d'usos lingüístics a Catalunya 2008*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 2009.
- Lambert, W. E. «The Effects of Bilingualism on the Individual: Cognitive and Socio-cultural Consequences.» A: *Bilingualism Psychological, Social, and Educational Implications*, (ed.) Peter A. Hornby, p. New York: Academic Press, Inc. 1977, p. 15-27.
- Portes, A. *The New Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation, 1996.
- Rendon, S. «The Catalan premium: language and employment in Catalonia», *Journal of Population Economics*, Springer, 20(3), (2007), p. 669-686.
- Saarela, J.; Finnäs, F. «Interethnic wage variation in the Helsinki area», *Finnish Economic Papers* 17(1), (2004), 35-58.
- Shin, H.; A. R. «The Economic Value of Bilingualism for Asians and Hispanics», *Sociological Forum*, 2(1), (2009), p. 254-275.
- Siguán, M.; Mackey, W. F. *Educación y bilingüismo*. Madrid: Santillana/Unesco, 1986.
- Solé, C. *La integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1981.
- Solé, C.; Alarcón, A. *Llengua i economia a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001.
- Vila i Moreno, F. X. «Una, dues... moltes? Llengües inicials i transmissió lingüística a Catalunya.» A: *Seminari: la multiculturalitat i les llengües*. Centre Ernest Lluch -CUIMP, 10 d'octubre 2006. Barcelona: Centre Ernest Lluch - Universitat Internacional Menéndez y Pelayo.
- Woolard, K. A. «Language Variation and Cultural Hegemony: Toward an Integration of Sociolinguistic and Social Theory.» *American Ethnologist* 12(4), (1985), p. 738-748.

Resumen

Este artículo trata el papel del bilingüismo en la movilidad social de los descendientes de la inmigración extracomunitaria en Cataluña. El conocimiento y uso de la lengua catalana tiene una relación positiva con la movilidad social ascendente que se explica en el marco de una sociedad bilingüe, donde las dos lenguas oficiales pueden cumplir igualmente la función instrumental comunicativa, por el diferenciado valor simbólico de cada lengua en las escalas locales de prestigio. Conocimiento, uso y adhesión a las lenguas locales están afectados por las oportunidades de movilidad social que ofrece la sociedad receptora, cuestionándose, por tanto, la dirección de la relación causal entre lengua y rentas que pronostica la teoría del capital humano.

Palabras clave: bilingüismo, movilidad social, inmigración.

Abstract

This paper examines the role of bilingualism in the social mobility of the descendants of non-EU immigrants in Catalonia. Catalan language skills and use are positively related to upward social mobility which can be explained, in the context of a bilingual society where both official languages can equally fulfil the instrumental communication function, by the differential symbolic value of each language in local prestige scales. Knowing, using and engaging with local languages are affected by the social mobility opportunities offered by the host society and consequently the direction of the causal relationship between language and incomes predicted by human capital theory can be called into question.

Keywords: bilingualism, social mobility, immigration.

Résumé

Cet article examine le rôle du bilinguisme dans la mobilité sociale des descendants des immigrants en Catalogne, nés en dehors de l'U.E. La connaissance et l'usage de la langue catalane sont positivement liés à la mobilité sociale ascendante. Cette relation positive (dans le contexte d'une société bilingue, où les deux langues officielles jouent également un rôle déterminant de communication) s'explique par la valeur symbolique différente de chaque langue dans les échelles locales de prestige. La connaissance, l'utilisation et l'adhésion aux langues locales sont frappées par les possibilités de mobilité sociale offertes par la société d'accueil. Cette conclusion remet alors en question la relation de causalité entre la langue et les revenus prédite par la théorie du capital humain.

Mots-clé : Bilinguisme, mobilité sociale, migration.

Canvi de representacions lingüístiques de parlants al·loglots per contacte amb la situació lingüística catalana¹

*Ma Carme Junyent, Eva Monrós, Mònica Fidalgo,
Montserrat Cortès, Pere Comellas i Mònica Barriera*

Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades Universitat de Barcelona

*A la memòria del nostre company
Michael Prosser van der Riet*

Resum

Mitjançant una metodologia qualitativa basada en entrevistes obertes en profunditat, l'article pretén mostrar exemples de projecció de representacions lingüístiques de parlants provinents d'altres àrees lingüístiques sobre la situació sociolingüística del català. S'observen diferents aspectes d'aquestes representacions i es constata que hi ha nombrosos fenòmens de reinterpretació de la pròpia llengua i de la situació sociolingüística d'origen a partir de l'experiència amb el català. Així mateix, es veu com les llengües com el català, amb capacitat identitària, es constitueixen en elements clau tant d'integració en una nova comunitat com de valoració de la pròpia herència cultural i lingüística, especialment en els casos de llengües minoritzades.

Paraules clau: representacions lingüístiques, ideologia lingüística, reconeixement, diversitat.

1. Introducció

La importància de les migracions en el món contemporani ha provocat l'aparició de nombrosos estudis al voltant del multilingüisme i la multiculturalitat en les darreres

1. Aquest article és fruit del projecte de recerca «Canvi de representacions lingüístiques de parlants al·loglots per contacte amb la situació sociolingüística catalana», finançat per la Direcció General per a la Immigració i la Direcció General de Recerca de la Generalitat (AGAUR) dins de la convocatòria ARAFI-2007.

dècades. Diversos autors han abordat aquests aspectes en relació amb les identitats i els models d'integració; des d'aquesta perspectiva s'ha estudiat l'estatus i l'ús de les llengües d'immigració en les societats d'acollida (Skutnabb-Kangas 2000, Extra i Yagmur 2004, Block 2006). La nostra recerca se situa en aquest marc general, i es concreta en l'estudi de les ideologies lingüístiques en un context multilingüe. D'altra banda, es pot inscriure també en la reflexió acadèmica sobre les interaccions entre nacions minoritàries i immigració (Carens 2000, Kymlicka 2001, Zapata-Barrero 2006).

Es tracta d'un estudi qualitatiu basat en entrevistes obertes i en profunditat, fetes a partir d'un guió de referència, amb persones d'origen estranger establertes al nostre país. Els subjectes entrevistats, 13 persones, procedien de diversos estats i eren parlants de llengües diverses: Bulgària (L1 búlgar), Catalunya (L1 català i fanti; pares procedents de Guinea Equatorial), Iraq (L1 arameu), Kazakhstan (L1 rus; mare ucraïnesa, pare kazakh), Marroc (L1 amazic, L2 àrab), Perú (L1 espanyol), Perú (L1 quítxua, L2 espanyol), Polònia (L1 polonès), Rússia (L1 rus, L2 tàrtar), Senegal (L1 wòlof), Senegal (L1 ful, L2 wòlof), Veneçuela (L1 espanyol), Xile (L1 espanyol, L2 maputxe/mapudungun), Xina (L1 xinès xangainès, L2 xinès mandarí).

2. Les llengües de la immigració

Quan el Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades va iniciar l'inventari de llengües que es parlen a Catalunya, vam treballar amb persones que, a part de parlar llengües molt diferents, també eren membres de comunitats lingüístiques de característiques molt diferents: des de llengües amb molts parlants però subordinades en els llocs d'origen –amazic, quítxua, kurd– a llengües sense reconeixement oficial però amb un alt índex de lleialtat lingüística entre els seus parlants –tzeltal, bambara– o d'altres de poc reconegudes i amb un índex de lleialtat lingüística baix –àzeri, panjabi– i altres tipologies sociolingüístiques prou variades. A fi d'aproximar-nos a aquesta realitat, l'any 2005 vam fer una projecció de les dades estadístiques que indicava que, en aquell moment, un 8% de catalans no tenia com a primera llengua ni el català ni el castellà i la meitat d'aquests, un 4% del total, eren parlants de llengües molt maltractades en els seus llocs d'origen.

Del treball amb aquestes persones va anar apareixent un tret que ens semblava especialment rellevant a l'hora de proposar models de convivència sense renunciar a la diversitat: sovint manifestaven, de manera més o menys explícita, haver descobert la seva llengua a Catalunya, és a dir, en haver topat amb una situació percebuda com a simètrica amb la del lloc d'origen (llengua dominant/llengua subordinada). El fet que a Catalunya la llengua que ells identificaven amb la pròpia –el català– tingués visibilitat, un estatus reconegut, presència a l'escola, etc., els feia adonar que aquest reconeixement no tenia per què limitar-se a les llengües oficials i/o colonials. Junta-ment amb aquest *redescobriment* de la pròpia llengua, vam detectar també que, en molts casos, el coneixement del català havia afavorit la seva inserció en la societat

catalana i els havia fet adoptar, al seu torn, una actitud favorable cap al català que a vegades s'havia convertit en militància per la llengua. Inevitablement, juntament amb la descoberta de la pròpia llengua i l'arreglament amb el català, apareixien reflexions sobre les actituds cap a la llengua dels seus compatriotes, o el coneixement previ de la situació a Catalunya i altres consideracions que ens van fer creure que s'havien de conèixer més a fons les implicacions d'aquest efecte d'emmirallament. Amb aquest objectiu vam començar les entrevistes amb informants que són la base de les dades per a aquest projecte.

Deia Claire Kramsch (2006) que la llengua genera subjectivitats, i hi podríem afegir intersubjectivitats, entre persones que no sols construeixen mons simbòlics, sinó també mons socioemocionals. La llengua no és un codi sinó tot un sistema de construcció de significats que defineix i identifica les persones i, per tant, és un element clau de la seva subjectivitat. Així doncs, la manera com les persones experimenten la llengua és gairebé més important que el coneixement formal que en tinguin. La llengua no és un constructe mancat de motivació, sinó una realitat cognitivament i emocionalment interioritzada. El fet que la relació entre representacions lingüístiques i actuacions no sigui gens lineal ni mecànica no vol dir que no existeixi. Precisament perquè parlem de construcció de significats, ens va semblar essencial conèixer i intentar comprendre de quina manera la confrontació amb una nova realitat altera i transforma aquestes representacions.

3. La visibilitat del català i el descobriment d'un *obstacle*

Dins del grup de persones entrevistades, n'hi ha també que, tot i identificar-se amb algun grup ètnic, tenen el castellà com a primera llengua i això pot fer que el primer contacte sigui més difícil, tal com apunta aquest informant maputxe:

«Al principio –creo que como a la gran mayoría– me costó entender esta situación, o sea, normal, porque plantea una dificultad cuando llegas aquí y sabes que podrías seguir funcionando con tu propia lengua...»

Per bé que, sovint, el desconeixement de la situació lingüística de Catalunya s'esgrimeixi com a argument, el cert és que la informació no sempre dóna una imatge real, sinó que pot tenir el biaix de la persona que ha tingut poc contacte amb la població autòctona, si més no la que parla català. Una informant amaziga en sabia alguna cosa a través dels seus germans:

«L'únic que sabien és que aquí hi ha una part de la població que parla una llengua diferent del castellà, però que per ells sembla que són molt pocs. És una llengua que no es parla gaire i en sabien algunes paraules, com *adéu*, *si us plau* i *res més*. Ni ells tenien coneixement de la realitat de Catalunya i feia uns anys que eren aquí.»

4. La norma de convergència, factor de guetització

Tot i que les persones entrevistades responen a un perfil molt més actiu i que interacciona amb la població local, és obvi que per a un sector de la població immigrada el català es manté considerablement poc visible. Aquest segment pot viure ben al marge de la vida en català. A l'hora de fer recomanacions caldria tenir en compte aquest fet, atès que l'aïllament pot acabar portant a la creació de guetos. Però en el gueto s'hi poden trobar fins i tot aquells que han après català i el parlen habitualment. Els testimonis, en aquest cas, són molt freqüents i en destaquem alguns informants que pel seu aspecte no es distingeixen de la població autòctona però que han percebut com la identificació del seu origen al·lòcton transformava immediatament el comportament lingüístic dels interlocutors.

«El meu marit és català i jo sempre he parlat en català a la família del meu marit i als nostres fills. Malgrat tot, el meu sogre sempre em va parlar en castellà, fins i tot quan em citava ho feia en castellà, encara que jo hagués dit el mateix en català. (Suïssa)»

Així, entre alguns catalanoparlants, la força de la presumpció que la llengua que adopten els *estrangers* és el castellà arriba fins al punt de *traduir-los* inconscientment. Aquesta actitud es percep sovint com a discriminadora, excloent, com si els al·lòctons no tinguessin dret a accedir al català:

«El meu marit i jo vam venir de Bulgària ja fa anys i els nostres fills han nascut aquí, nosaltres els parlem en català i normalment tothom ens parla en català. Però quan haig d'ensenyar la documentació i veuen que sóc búlgara, aleshores em parlen en castellà encara que fins a aquell moment haguem parlat en català. Això em passa sobretot al metge. El meu fill un dia em va preguntar que com era que els metges no sabien català. A mi això em fa sentir molt malament. (Búlgara)»

Fins i tot en catalanoparlants que expressen explícitament representacions molt favorables cap al fet que els al·lòctons adoptin el català es dona la resposta lingüística que dificulta l'accés i l'ús habitual del català:

«La meva sogra, per exemple, quan em presenta a les seves amigues, els diu: "Ah, mira, només fa tres anys que és aquí, fa tres anys que viu aquí i ja parla català. Mira com parla català!" Però en canvi amb mi parla castellà, no parla català. És el costum.»

Naturalment, per a una persona que no té el català com a primera llengua és molt difícil mantenir-se en el català si els seus interlocutors, manifestament catalanoparlants, no hi interactuen en aquesta llengua. Així, la resposta normal, fins i tot en al·lòctons habitualment parlants de català, és acabar convergint amb el castellà de l'interlocutor:

«Llavors li vaig donar el meu NIE i suposo –no ho sé, ho suposo– que va veure el meu cognom i va canviar d'idioma. [...] Vaig intentar seguir en català, però com que no em contestava, no volia insistir, perquè es crea una situació, si jo insisteixo parlant en català i em contesten en castellà, es crea una situació que és una mica desigual.»

Si hi afegim la circumstància que els trets físics de l'al·lòcton el delaten com a *foraster*, l'opció de viure en català és força més difícil, com explica aquest informant wòlof:

«GELA: La gent d'aquí, com se't dirigeix?

M. D.: En castellà, sempre, sempre. [...] encara que tu els contestis en català, continuaran fent-ho en castellà. (Wòlof)»

Quan es tracta de representacions, sembla que el nostre comportament no s'allunya gaire del que s'ha descrit sovint com a característic dels parlants de llengües subordinades. El recurs a la llengua no marcada o dominant com a comportament característic de minories s'ha descrit en la comunitat sami, guaraní, maori, etc., per no parlar dels amazics, quítxues o altres grups que, fora de casa, s'identifiquen amb les llengües dominants. Mohand Tilmatine, en una reunió de l'Observatori Català de la Llengua Amaziga, va descriure com, en el cas dels amazics, el fet que no se'ls reconegui la seva identitat real els porta a assimilar-se al grup dominant, en el seu cas l'àrab.

5. Projecció de representacions: reinterpretació de la pròpia situació a partir del coneixement de la realitat lingüística catalana

En qualsevol cas, l'objectiu del nostre projecte era identificar els mecanismes d'emmirallament i/o empatia que modifiquen les representacions i les actituds lingüístiques i que poden canviar també el comportament. Una informant peruana amplia aquesta interacció a molts dels seus compatriotes:

«Quan vaig arribar, una de les coses que em va sorprendre més va ser la presència de la llengua. Jo al Perú mai no m'hi havia fixat tant, però aquí, la llengua és per tot arreu, i els peruans amb qui em relaciono també tenen aquesta percepció. En certa manera, el que està passant aquí ens ha fet veure el que està passant allà, i si no fos pel contacte amb el català potser no hi hauríem pensat mai.»

Sovint, però, el primer recurs cognitiu consisteix a interpretar la situació nova –en aquest cas, la del país de destinació– amb els paràmetres apresos de la pròpia, de manera que s'avaluen les llengües segons l'esquema previ, d'origen. Parlants de varietats oficials i prestigioses que provenen d'àmbits on les ideologies monolingüis-

tes són gairebé hegemòniques, tendeixen a identificar el català amb les llengües estigmatitzades i minoritzades del seu lloc d'origen, i en conseqüència valoren negativament l'esforç per dotar d'estatus el català. És el cas, per exemple, de nombrosos parlants d'origen xinès, tal com explica una parlant de wu (xangainès), que posa de manifest la impermeabilitat de la cultura monolingüista:

«GELA: Tu creus que la gent xinesa que hi ha aquí ha fet també aquest canvi en la visió de la diversitat lingüística de la Xina?

K: Jo crec que continuen amb la percepció que tenen.»

Com se sap, la Xina presenta una situació lingüística de considerable complexitat, tot i que en general oficialment se'n dona una imatge molt homogènia. De fet, a banda de les llengües reconegudes oficialment com a tals (De Francis 1986; Comrie 1990), hi ha una considerable diversitat dins del que generalment s'anomena indistintament dialectes del xinès. Tanmateix, els diferents *dialectes* són completament intel·ligibles entre si, i, per tant, segons els criteris més habituals (encara que altament problemàtics) de classificació lingüística, es tractaria de llengües diferents. Més encara: dins d'alguns dels ja anomenats dialectes, la variació és prou gran per fer també molt difícil o impossible la intercomprensió. Així, el wu (la varietat majoritària dins la comunitat xinesa establerta als Països Catalans) constitueix, de fet, un grup de parles prou heterogeni:

«Wenshouès i qingtianès són ambdues variants de la branca oujiang o dong'ou del grup wu de llengües han o xineses. Encara que alguns parlants d'aquestes varietats afirmen que són mútuament intel·ligibles, molts altres consideren que amb prou paciència i bona voluntat, parlants d'ambdues poden entendre's de manera bàsica. [...] A València també hi ha individus de Xangai i Hangzhou que parlen variants taihu de wu (o wu del nord) que són totalment intel·ligibles amb wenzhouès i qingtianès. (Prosser 2009: 182).»

El fet que tota aquesta diversitat sigui tan poc visible i promocionada, i que únicament es consideri sota l'estatus de llengua, amb el que això implica també quant a representacions i prestigi, el xinès estàndard, ja és un símptoma d'una determinada visió de la gestió lingüística. Aquesta visió jeràrquica és fàcilment projectada, com diem, a altres situacions com la del català. El mateix fenomen s'observa sovint en parlants de llengües de tradició imperialista, com el castellà o el rus. És el cas que explica la informant tàrtara:

«Jo, quan estem els amics russos i tothom parla sempre malament –bé, no tothom, però sí que tenen dificultats amb el català–, i jo ho entenc, sempre el defenso perquè jo crec que el fet que el català i el tàrtar haguessin estat suprimits, sí que et fa respectar tot això que la gent fa aquí per mantenir la seva llengua i et canvia també la teva opinió sobre la teva i vols estudiar-la més...»

En aquest cas es manifesta una contraposició entre grups dominant/dominat i, en conseqüència, també el sorgiment d'un sentiment de solidaritat entre dominats. Atès que en alguns grups socials el discurs es desenvolupa a l'entorn de *la imposició del català*, la identificació amb el grup dominat també pot actuar com a desllorador en un procés d'anada i tornada, fins al punt que persones que havien deixat enrere una llengua familiar diferent de la dominant senten la necessitat de recuperar aquest llegat perdut i de posar en qüestió, per tant, els suposats avantatges de la substitució lingüística. En aquest sentit, les manifestacions de diferents informants són plenament significatives. Així, un informant maputxe manifesta:

«Todo este despertar del interés por el tema tiene que ver con mi venida aquí, a Cataluña. O sea, cuando ya estaba aquí comencé a entender cuál era la importancia de mantener una lengua como el catalán frente a las dificultades que genera normalmente esta interacción con el castellano y tal, y que detrás de eso hay no sólo una lengua, sino una manera de actuar, de expresarse, de sentir, de pensar. Empecé a valorar con más fuerza lo que yo había podido experimentar y vivir en Chile respecto a la cultura mapuche.»

I la informant tàrtara:

«Jo crec que vaig tenir aquest interès per la meua llengua, per estudiar –sí que tenia interès per estudiar, però aquest interès més fort– després de fer el nivell intermedi de català. [...] Com més català parlo, més tàrtar estic. Tinc aquesta sensació. Que ara he d'estudiar tàrtar.»

Aquest procés és encara més fàcil quan, tot i tractar-se de llengües fortament minoritzades i foragitades dels àmbits públics i socialment prestigiosos, continuen sent les d'ús familiar quotidià i mantenen la transmissió intergeneracional, com és el cas d'una informant amaziga, per a qui el paral·lelisme entre català i amazic porta tant a reconsiderar la pròpia realitat com a interpretar d'una determinada manera la situació lingüística catalana, interpretació que condiciona el comportament lingüístic aquí:

«Vaig descobrir sobretot les semblances que hi ha entre el català i l'amazic, i això em va ajudar a tenir clara la realitat de Catalunya i el que em cal fer respecte a aquesta realitat i l'actitud que he de tenir amb els meus fills i amb el meu entorn. [...] Una cosa reforça l'altra, per dir-ho d'alguna manera. Descobrir el fet diferencial català reforça en mi la voluntat de lluitar pel fet diferencial amazic.»

L'informant ful desenvolupa l'argument fins a qüestionar l'estatus de la seva llengua d'origen. La confrontació amb la situació catalana no sols el porta a reforçar l'autoestima lingüística, sinó que també li permet posar en qüestió la jerarquització lingüística de manera global:

«He estudiat la història de Catalunya i he pensat que el català té la mateixa problemàtica: és una llengua, una cultura, dominada, no? Nosaltres també hem viscut això molts anys, els nostres avis ho han viscut. Per això encara estem practicant el francès com una llengua d'estatus al país, no? Que no hauria de ser, perquè penso, com que he viatjat a molts països, he vist que de tots els països d'Europa cap no necessita una llengua estrangera per poder comunicar-se i fer les seves activitats. I per què nosaltres que estem allà necessitem el francès o l'anglès per tirar endavant?»

Les manifestacions d'aquests quatre informants palesen fins a quin punt l'empatia pot desencadenar moviments de reciprocitat que, sens dubte, afavoreixen la convivència. Totes són una mostra que la suma d'identitats té efectes multiplicadors en tant que afecta altres individus i, a més, no implica cap renúncia perquè cap llengua en desplaça una altra en l'individu. És prou sabut: les llengües són transmissibles i acumulables per definició. Aquestes característiques són inherents a la naturalesa del llenguatge i, per més exemples que tinguem de la negació d'aquest fet –al capdavall l'imperialisme lingüístic es basa en la premissa que només hi ha espai per a una llengua–, el cas és que, amb actituds positives i aquests trets inherents a les llengües, és possible establir vincles de reciprocitat i intercanvi amb totes les comunitats disposades a sumar i no a imposar. Tal com afirma Bernat Joan (2005: 107-108):

«La llengua, per tant, constitueix un tret d'identitat sòlid (constitueix un element d'intercomunicació, però també una eina per construir la visió del món que té la comunitat que la parla), eficaç (tothom ens identifica fonamentalment a partir de la llengua que solem usar), no exclouent (tothom pot aprendre una llengua i considerar-la també com a pròpia, al marge del fet que en pugui tenir una altra), democràtic (en el sentit que la construeix el poble per al seu intercanvi comunicacional) i obert (conèixer la llengua d'un grup humà determinat permetrà de conèixer moltes més coses del poble que la parla). De tots els elements que funcionen com a trets d'identitat col·lectiva, doncs, podem considerar que la llengua és el que presenta, de molt, més avantatges i resulta més productiu a l'hora d'integrar la població forània i a l'hora d'autoidentificar la pròpia població.»

6. De la valoració de la pròpia llengua a la valoració de totes les llengües

D'altra banda, aquest missatge alliberador també abasta llengües que no són les dels parlants, com afirma aquest informant wòlof:

«[el fet de viure aquí] ha reforçat la idea que tenia de les llengües, que no s'han de perdre, que és perdre tota una construcció cultural.»

Aquesta reflexió, el fet d'interessar-te per una llengua és alhora interessar-te per la diversitat lingüística, és un dels aspectes que al GELA hem intentat desenvolupar i

aprofundir des de sempre. L'any 1992 ja dèiem que «El futur del català no es pot deslligar del futur de totes les llengües i molt especialment de totes les amenaçades» (Junyent, 1992: 10). Si bé en aquell moment la diversitat lingüística ambiental no era ni de bon tros la que és ara, creiem que, com a principi general, és aplicable sempre, i, en qualsevol cas, no ho plantejàvem com una qüestió local, sinó com una qüestió bàsica –l'aposta és per la diversitat, i si aquesta és l'opció, cal ser coherent. I l'opció que prenguem ben segur que tindrà repercussions en tant que si hi ha una cosa de la qual podem estar segurs és que els catalans de les generacions que ens segueixen tindran, en un percentatge molt alt, llengües de tot el món en el seu passat familiar.

Si hi ha una cosa que podem aprendre dels països amb més experiència que nosaltres en la incorporació de persones immigrades a la societat és que la supressió d'identitats és molt més difícil que la suma, i generalment acaba tenint efectes inesperats. Tove Skutnabb-Kangas ha treballat força sobre les dificultats dels descendents de persones immigrades, ja siguin de segona o tercera generació:

«However it often happens that this attempt at identity shift does not work either. The child's new identity (identification with the/a dominant –majority– group and its language(s) is not accepted by everybody. This is generally expressed more openly in the years after the minority youngsters reach puberty. It is more common with youngsters who do not look like the stereotype of what a «real» German, Dutch etc. person «should» look like (and/or with youngsters whose accent does not sound «native»). The minority youngster then often hears: 'You are not one of us, you are not a real Swede/American/Dutch/German/Dane, etc., you are a Finnish devil/a Turkshit/a damn Paki, etc.' The child has then "voluntarily" disowned her original identity, but the new identity is not accepted by everyone in the dominant group either. There is a conflict between the internal and the external identification (endo-and exo-identification). The youngster is not accepted, at least not unconditionally, by the dominant group, with which she has been forced to identify (but whose language and culture she has not always been given the opportunity to learn 'fully' –see Cummins 1984). At the same time, the road back to her own group is often closed too. Not only psychologically (=she does not want to identify with the "dirty Turks" or "aggressive silent Finns"), but often also linguistically and culturally. The child no longer knows (or has never had the chance to learn) the original mother tongue well enough to be able to pass as a native or near-native speaker. Nor does she have all the other components of cultural competence in the original culture.» (Skutnabb-Kangas 2000: 114-115.)»

7. La llengua com a tercera via per superar els models assimilacionista i multicultural

La llengua, doncs, no és un instrument d'incorporació a una societat *per se*, i en general, no ho són les llengües invasives perquè són les que s'imposen sense tenir en compte cap dinàmica recíproca. En aquest sentit, és evident el fenomen de la *música*

ètnica creada per al consum occidental que, per més que s'expressi en una llengua aliena, rarament passa a formar part del corpus cultural vehiculat en aquella llengua, o la literatura colonial i postcolonial, tan aliena a la comunitat d'origen com a la comunitat de destinació. Els exemples són nombrosos, hi ha moltes comunitats, moltes persones que han abandonat la pròpia llengua per adquirir-ne una de nova, que suposadament ha estat clau per accedir a un nou grup, i han seguit sent poblacions marginades. Amb la llengua no n'hi ha prou, doncs, però determinades llengües sí que impliquen d'una manera o d'una altra la pertinença al grup. En les enquestes fetes per elaborar l'Informe UNESCO sobre les llengües del món (Amorrortu [et al.], 2005) s'hi incloua una pregunta sobre la pertinença a la comunitat lingüística sobre la qual s'informava. L'objectiu de la pregunta era distingir si l'informant era un membre *natiu* de la comunitat o un investigador. Les respostes, però, van proporcionar un nou biaix, en tant que molts lingüistes afirmaven ser membres de la comunitat pel fet de parlar la llengua, o, més ben dit, eren considerats membres de la comunitat atès que parlaven la llengua. Un exemple prou eloqüent i proper d'aquest fenomen és el cas de Lluís Mallart, tal com queda reflectit en la seva obra autobiogràfica *Sóc fill dels Evuzok* (Mallart, 1992). El mateix títol que Mallart va triar per explicar la seva experiència en la comunitat fa evident el grau d'integració que hi va aconseguir. En contraposició, tenim el cas de les persones que han après la llengua dominant i això no ha implicat ser considerat membre de la comunitat. En l'Informe UNESCO esmentat, cap lingüista que informés sobre llengües dominants va dir que fos membre de la comunitat pel fet de parlar-ne la llengua.

Hem comentat ja l'efecte d'emmirallament que es produeix en moltes persones novvingudes a Catalunya i com això repercuteix tant en l'autoestima com en la valoració de la pròpia llengua. Aquesta influència es perllonga en diversos casos en un canvi d'actitud general com en el cas d'aquest informant maputxe:

«[...] iniciativas que signifiquen poner en evidencia otras lenguas, por una parte, fortalecen la propia concepción, yo creo, del catalán como una lengua importante, interesante y tal, y a la vez ayuda también a esas otras lenguas. O sea, sería un enriquecimiento mutuo. [...] en la medida que se sepa en el mundo que en Cataluña se valora aquella lengua y aquella cultura, a su vez se va a valorar el catalán también en esos otros lugares. [...] por la ubicación estratégica, cultural, desde Cataluña se puede hacer mucho por la cultura en este caso mapuche.»

I aquestes reaccions es donen fins i tot en els casos en què són incompreses en la comunitat d'origen. Una informant polonesa que recorda el coneixement que tenia quan va arribar aquí i que no tan sols parla català habitualment, sinó que ha iniciat una recerca sobre el caixubi, afirma:

«Quan vaig venir aquí, de la situació lingüística portava el que vaig estudiar a l'escola socialista. Llavors, jo tenia una imatge que Polònia és un país d'una sola llengua, que sí

que hi havia llengües d'alguns immigrants, però *bueno*, llengües de gent que venia d'estats ja consolidats, no llengües minoritàries, d'això no en tenia cap noció.»

I la mateixa informant ara es troba amb noves resistències a conseqüència del seu canvi d'actitud:

«GELA: A Polònia, quan els expliques la recerca que fas sobre el caixubi, com ho veuen?
A. M.: Depèn de la generació i de la formació. Amb la meua família veig que em somriuen i diuen “què t'han fet aquests catalans”.»

8. La mirada externa, una contribució per a la pròpia percepció dels catalanoparlants

És clar que el focus de la nostra recerca volia ser l'efecte que podia provocar el contacte amb la situació catalana en les representacions lingüístiques de parlants de llengües minoritzades. Tanmateix, és interessant també constatar que la mirada des d'un altre univers conceptual, sovint proper però també ben diferent, ens pot ajudar a revisar les nostres pròpies concepcions sobre la situació lingüística. Així, la mirada exterior contrasta moltes vegades amb l'avaluació del present i el futur del català que en fem els seus parlants nadius. Un bon exemple n'és l'opinió d'una informant ucraïnesa, que aporta una vara de mesurar radicalment diferent de la que ens és habitual:

«[...] vosaltres no sabeu com en sou d'afortunats. Perquè si ho comparem, *bueno*, amb Rússia, crec que hi ha més de 100 idiomes i hi ha moltes comunitats que són com Catalunya, que tenen l'idioma propi i és, si no oficial, el segon idioma oficial. Però en cap d'aquestes regions el seu idioma oficial o propi és al mateix nivell que el català aquí.»

9. Conclusions

El canvi d'actituds lingüístiques que han viscut a Catalunya moltes persones parlants de llengües subordinades és una petita mostra de l'efecte alliberador que pot tenir el reconeixement del propi potencial. El català és una llengua que fins a cert punt encara proporciona identitat en tant que és una llengua triada, però al mateix temps viure l'experiència com a parlant d'una llengua subordinada o, si més no, no prou reconeguda, té un efecte catalitzador que genera canvis d'actitud i, en molts casos, de comportament. Fins i tot pot arribar a generar un fenomen que considerem profundament renovador: la substitució de l'enfrontament identitari, el xoc d'identitats suposadament habitual i els conflictes que aquest genera tant en els col·lectius immigrants com en els col·lectius ja instal·lats, per un moviment d'identificació. Així, en

comptes d'entendre la integració com a lineal en el sentit que com més a prop del model cultural d'arribada ens trobem, més lluny hem de ser necessàriament del model d'origen, tindríem un escenari en el qual com més ens identifiquem amb la cultura de destinació més a prop ens sentim de les nostres pròpies arrels. En paraules d'un informant ful que afirma haver après molt, molt, molt, amb el català, amb la seva societat, la seva cultura i la seva manera de defensar-lo; 'és un estil que aniria perfectíssimament bé per a la meua terra':

«És l'efecte que tinc en el cor, com que no sóc allí per lluitar per aquesta idea, ja que estic molt lluny d'aquí, doncs, d'aquesta manera he pensat: 'el català, si té el mateix problema que nosaltres, hi militaré com a defensor d'aquesta llengua, vull dir, no?' És com si ho estigués fent per a la meua llengua.»

Per tant, doncs, a través de les entrevistes realitzades hem pogut constatar que els parlants al·loglots de llengües minoritzades són potencialment molt sensibles al suport del català. Aquesta relació, però, no és ni automàtica ni immediata. Sembla que hi ha alguns factors necessaris per tal que la projecció que implica reconsiderar l'estatus de la pròpia llengua a partir de l'estatus del català i alhora identificar-se el català per paral·lelisme amb la pròpia varietat es posi en funcionament. En el capítol següent exposem els que hem identificat, que constitueixen, doncs, elements que cal tenir en compte a l'hora de dissenyar polítiques d'integració.

10. Recomanacions: factors que cal tenir en compte en una política d'integració

Aquests són, al nostre parer, un conjunt de factors importants per fer possible la projecció positiva de les representacions lingüístiques i trencar la dinàmica dicotòmica entre valoració de la pròpia tradició cultural i integració en la societat d'acollida. Entenem que són factors que les polítiques haurien de tenir en compte i potenciar, i, per tant, en aquest sentit, es tracta de recomanacions en possibles propostes d'intervenció:

- a) Una valoració mínima de la pròpia identitat lingüística. No és excepcional trobar parlants de varietats estigmatitzades en els quals es dona una clara interiorització de la ideologia monolingüista. En aquestes ocasions se sol produir una projecció de representacions amb un resultat ben diferent: la identificació del català amb la pròpia varietat provoca un rebuig considerable. Per tant, doncs, és important aprofitar totes les ocasions per valorar i donar visibilitat a les diverses llengües. Caldria aconseguir que tots els parlants al·loglots s'adonessin que el domini d'una varietat lingüística es percep en la societat catalana com un valor, un coneixement valuós i necessari i un bagatge que cal con-

servar. Això, que ja passa actualment amb un nombre reduït de llengües, principalment europees, s'hauria de generalitzar.

- b) Entorn de relació mínimament catalanoparlant. Sense un contacte mínim amb els usos normals del català, és molt difícil que es produeixi la revisió de representacions i la consegüent identificació. En aquest sentit, pot tenir un gran impacte negatiu la norma de convergència cap al castellà habitual entre catalanoparlants, especialment quan es dirigeixen a persones amb característiques fenotípiques interpretades com a signe d'estrangeria. És, doncs, molt recomanable aprofundir en totes les iniciatives que tenen per objectiu invertir la norma de convergència cap al castellà i reforçar les representacions que presenten el fet de parlar català amb persones immigrants com una mostra de respecte i d'estima, com un signe d'acollida i de reconeixement de pertànyer a la comunitat catalana.
- c) Percepció del valor identitari però també utilitari del català. Si el català només té funcions extremament allunyades dels usos pràctics i quotidians en tots els àmbits, especialment els relacionats amb el món professional, difícilment es produirà un canvi de representacions i en tot cas encara més difícil un canvi de comportament lingüístic. Si el català es percep com una llengua molt prestigiosa però restringida a àmbits molt cerimonials, és molt difícil integrar-la en la pròpia vida. En aquest sentit, tant o més important que la promoció de l'ús del català en l'àmbit econòmic privat, creiem que és bàsica la recomanació anterior, ja que, finalment, els usos interpersonals privats tenen un gran pes en el canvi de representacions socials (Woolard, 1992).

Ara bé, segons els nostres informants, si es donen les condicions necessàries, la singularitat d'una situació de minorització relativa com la del català pot fer viable un model d'integració que trenca la dicotomia assimilació o multiculturalitat. Davant del conflicte dels models identitaris substitutoris (o una identitat o l'altra), l'empatia provocada per la projecció de representacions lingüístiques permet un model identitari additiu: com més català, més pròxim al propi origen.

Els estudis d'ús i de transmissió indiquen que la immigració que no conserva i transmet la pròpia llengua al·loglota, majoritàriament la substitueix pel castellà, si més no de moment i en les àrees més poblades de Catalunya. Per tant, des del punt de vista de la preservació del català és convenient contribuir al manteniment de les llengües d'origen. Reforçar les altres llengües és, ara com ara, contribuir a la possibilitat de projecció de representacions lingüístiques favorables al català. Cal, doncs, multiplicar els contactes horitzontals entre catalanoparlants i al·loglots, i sobretot superar la norma de convergència cap al castellà, que invisibilitza el català, li resta percepció utilitària i fomenta sentiments d'exclusió.

La consciència de llengua en perill, en el cas català i cap a al·loglots de llengües minoritzades, creiem que no provoca efecte de desànim ni de rebuig: la situació sociolingüística catalana (la seva presència en comunicacions institucionalitzades) és

generalment molt més sòlida que la de les seves llengües, de manera que la percepció general és que el català no està amenaçat, i per tant no sembla que hi hagi perill de deserció entre els al·loglots per l'efecte »profecia autocomplerta«. Així doncs, creiem que és recomanable posar de manifest la necessitat que té el català del suport dels al·loglots, i no pas donar informacions triomfalistes sobre la situació sociolingüística (sobre la necessitat del català en l'àmbit professional, etc.) que amb la pretensió d'evitar la sensació de llengua no útil acaben sent contraproductes, ja que la realitat quotidiana els desmenteix.

Més enllà de la recerca d'aquest fenomen del canvi de representacions, creiem que la nostra responsabilitat com a investigadors és aportar coneixement útil a la societat i, en aquest moment històric en què estem construint un país inevitablement diferent, la societat ha de saber que el paternalisme o la renúncia només poden contribuir a crear societats sotmeses, mentre que la convivència que participa del bagatge que aporta tothom és el millor fonament per a una societat lliure per ser el que és i confiada per compartir allò que és. Allò que nosaltres busquem en la ciència també té el seu reflex en la creació; per això per explicar els nostres resultats recorrem a les paraules que el dramaturg Arnold Wesker va pronunciar en una conferència a Barcelona:

«Com a resposta els vaig parlar sobre una de les coses que intento inculcar als meus fills –sobretot a la meua filla–, i és el següent: no correu pel món demanant que us estimin, cridant 'mireu-me, mireu el que us puc oferir'. Atureu-vos, quedeu-vos en el lloc que trieu, arreleu-hi, nodriu les vostres arrels i florireu de tal manera que arrossegareu els altres cap a vosaltres. Creixeu forts complint amb el que esteu dotats per fer d'acord amb les vostres habilitats, i el món s'enriquirà amb els vostres dons i les vostres aptituds. La confiança en un mateix atrau, vaig dir-los.»

11. Bibliografia

- Amorrrortu, E. [et al.] *Informe sobre les llengües del món: síntesi*. Barcelona: Lingua-pax i Angle, 2005.
- Block, D. *Multilingual Identities in a Global City*. Nova York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Bucholtz, M.; Hall, K. «Language and Identity». A: *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, 2006.
- Carens, J. H. *Culture, Citizenship, and Community. A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Comrie, B. *The Major Languages of East and South-East Asia*. Londres: Routledge, 1990.
- Extra, G.; Yagmur, K. *Urban multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and school*. Clevedon: Multilingual Matters, 2004. (Multilingual Matters Series, 130).

- Francis, J. De. *The Chinese Language: Fact and Fantasy*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1986.
- Joan i Marí, B. »Enfocament Sociolingüístic«. A: Gibert, Q. (ed.) *Autoestima i Països Catalans*. Castellbisbal: La Busca, 2005.
- Junyent, M. C. *Vida i mort de les llengües*. Barcelona: Empúries, 1992.
- Kramsch, C. »The multilingual subject«. *International Journal of Applied Linguistics*, vol. 16, núm. 1, (2006), p. 97-110.
- Kroskrity, P. V. »Language Ideologies«. A: Duranti, A. (ed.). *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, 2006.
- Kymlicka, W. *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- MALLART, L. *Sóc fill dels evuzok: la vida d'un antropòleg al Camerun*. Barcelona: La Campana, 1992.
- Prosser, M. »Algunes reflexions sobre el comportament lingüístic dels xinesos de la ciutat de València«. A: Junyent, M. C. (ed.). *Llengua i acollida*. Barcelona: Horsori, 2009, p. 181-193.
- Schieffelin, B. B.; Woolard, K. A.; Kroskrity, P. V. *Language Ideologies*. Nova York: Oxford University Press, 1998.
- Skutnabb-Kangas, T. *Linguistic genocide in education, or worldwide diversity and human rights?* Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2000.
- Woolard, K. *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: La Magrana, 1992.
- Zapata-Barrero, R. *Immigració i govern en nacions minoritàries: Flandes, el Quebec i Catalunya en perspectiva*. Barcelona: Fundació Ramon Trias Fargas, 2006.

Resumen

Mediante una metodología cualitativa basada en entrevistas abiertas en profundidad, el artículo pretende mostrar ejemplos de proyección de representaciones lingüísticas de hablantes provenientes de otras áreas lingüísticas sobre la situación sociolingüística del catalán. Se observan diferentes aspectos de esas representaciones y se constata que existen numerosos fenómenos de reinterpretación de la propia lengua y de la situación sociolingüística de origen a partir de la experiencia con el catalán. Asimismo, se ve cómo las lenguas como el catalán, con capacidad de atribuir identidad, se constituyen en elementos clave tanto de integración en una nueva comunidad como de valoración de la propia herencia cultural y lingüística, especialmente cuando se trata de una lengua minorizada.

Palabras clave: representaciones lingüísticas, ideología lingüística, reconocimiento, diversidad.

Abstract

This paper uses qualitative methodology based on in-depth open interviews to present examples of how speakers from other linguistic areas project their linguistic representations onto the sociolinguistic situation of Catalan. Several aspects of these representations are examined and numerous reinterpretations of the language and sociolinguistic situation in the place of origin due to contact with Catalan have been found. Furthermore, it can be seen how languages like Catalan with their strong identity value become a key factor for integration in a new community and in appreciating linguistic and cultural heritage, especially in the case of minority languages.

Keywords: linguistic representations, linguistic ideology, recognition, diversity.

Résumé

Cet article vise à montrer des exemples sur la manière dont des personnes provenant d'autres régions linguistiques projettent leurs linguistiques sur la situation sociolinguistique catalane. Notre méthodologie est qualitative et se fonde sur des entretiens ouverts et approfondis. Nous pouvons observer les différents aspects de ces représentations et plusieurs phénomènes de réinterprétation de la langue et de la situation sociolinguistique d'origine à partir de l'expérience avec le catalan. De même, nous constatons que les langues comme le catalan, avec leur force identitaire, deviennent des éléments clef pour l'intégration dans une nouvelle communauté et pour la valorisation de l'héritage linguistique et culturel du locuteur, en particulier s'il s'agit des langues minorisées.

Mots-clé : Représentations linguistiques, idéologie linguistique, reconnaissance, diversité.

■ Pere Comellas, del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades de la UB, durant la IV Jornada de Recerca i Immigració a l'Institut d'Estudis Catalans. / *Ivan G. Costa.*

Adaptació dels serveis públics a una societat diversa: l'àmbit educatiu

Com valoren les famílies estrangeres l'educació preescolar? El paper de l'educació preescolar en l'increment de les oportunitats educatives per als fills i les famílies d'origen immigrant

Ricard Benito, Sheila González-Motos, Miquel Àngel Alegre i Xènia Chela

Institut de Govern i Polítiques Públiques de la UAB

Resum

Diversos autors han situat l'educació preescolar com una de les etapes educatives d'especial importància en l'assoliment d'una major equitat, en tant que instrument capaç d'atenuar els efectes que l'origen familiar provoca sobre el desenvolupament social i cognitiu de l'alumne. A partir d'un conjunt d'entrevistes amb famílies estrangeres amb fills escolaritzats a P4 i d'entrevistes fetes als mestres dels seus fills, l'anàlisi se centra en els valors atribuïts a l'educació preescolar com a porta d'entrada a l'educació universal, així com en les impressions expressades per les famílies sobre el pes d'aquesta etapa en les relacions família-escola i entre les mateixes famílies. Finalment, hem abordat les principals raons per les quals un nombre important de les famílies estrangeres opten per no escolaritzar els seus fills abans dels 3 anys.

Paraules clau: educació preescolar, immigració, igualtat d'oportunitats, accés a l'educació.

1. Introducció: els valors de l'educació preescolar

En les darreres dècades han adquirit rellevància aquells corrents de pensament que reclamen una intervenció socioeducativa anterior a l'etapa actualment dissenyada com a universal i gratuïta, amb la voluntat de reduir l'efecte que l'origen familiar té sobre el desenvolupament cognitiu i social de l'alumnat. És generalment acceptat que l'educació preescolar millora el rendiment cognitiu dels infants, especialment d'aquells provinents d'entorns socioeconòmicament més baixos. Barnett i Belfield

(2006) insisteixen en el valor de l'educació preescolar com a instrument per assegurar l'èxit escolar, atès que evita posteriors repeticions de curs, redueix el nombre d'abandonaments prematurs i disminueix l'absentisme escolar, que són els principals frems a la finalització de l'educació obligatòria. En aquesta mateixa línia se situen els estudis d'Esping-Andersen (2006), qui afirma que l'assistència a una llar d'infants de qualitat fa disminuir l'absentisme escolar, les conductes anormals i la delinqüència. Altres recerques centren la seva atenció sobre el desenvolupament de les habilitats lectores (Barnett, 1995; Broberg [et al.] 1998) o les habilitats matemàtiques dels infants escolaritzats prematurament (Johnson i Walker, 1991; Peisner-Feinberg [et al.] 1999).

En un segon ordre de beneficis, el primer cicle de l'educació infantil assegura una socialització primària adient, especialment per als infants de famílies amb menys recursos socioeducatius. Es tracta d'un procés socialitzador que permet desenvolupar determinades habilitats per relacionar-se amb el professor, algunes conductes que faciliten la relació amb els companys, la capacitat de controlar els impulsos i parar atenció davant l'explicació d'un adult, afavorint tot plegat una major tendència a la participació a classe i, per tant, un major èxit acadèmic (Blair, 2002; Huston [et al.] 1994; Agostin i Bain, 1997). Malakoff [et al.], 1998) afirmen que els estudiants que han estat escolaritzats prematurament presenten una major curiositat, són més proclius a seleccionar tasques que suposen reptes, treballen de forma més autònoma, persisteixen en tasques més difícils i estan més interessats en els premis simbòlics de l'escola que els alumnes que no van assistir al programa, i que aquestes també són formes de comportament que estimulen l'èxit escolar.

Un altre element d'estudi és el paper de l'educació preescolar en relació amb la conciliació laboral i familiar. Rebatent les tesis d'alguns estudis que, durant la dècada dels vuitanta, assenyalaven l'existència d'una correlació entre participació de les dones al món laboral i desavantatge formatiu per als seus fills (Krein i Beler, 1988), a partir dels anys noranta han proliferat les recerques que troben un efecte positiu de l'activitat laboral femenina sobre el rendiment acadèmic dels nens (Haveman [et al.], 1991), especialment en els casos de mares amb perfils instructius familiars més baixos. La qüestió clau rau en el tipus de serveis educatius,¹ és a dir, en la qualitat de l'atenció a l'infant en absència del referent matern (Esping-Andersen, 2005). L'opció per recursos informals (xarxes veïnals, suport familiar, ludoteques...) implica una qualitat educativa inferior a la proporcionada pels serveis de caràcter formal (escoles bressol), de forma que l'assistència a un o altre tipus d'atenció a la primera infància tindrà efectes sobre els beneficis obtinguts per l'infant durant aquesta primera etapa. En aquest sentit, el nivell d'extensió de l'oferta de places preescolars i el cost que

1. El concepte *Early Childhood Education and Childcare* (ECEC) agrupa els diferents tipus de serveis d'atenció a la petita infància –amb independència de les característiques d'aquesta atenció (OCDE, 2006)–, però és necessari tenir present que els efectes aquí comentats es limiten als serveis de qualitat de caràcter educatiu.

l'accés a aquestes places (públiques o privades) representa per a les famílies són qüestions de vital importància en el marc de la discussió que ens ocupa.

En el cas d'un nombre significatiu de famílies immigrades, als dèficits de formació s'hi sumen altres factors, com el desconeixement de la llengua del país d'acollida. Així, és d'esperar que aquestes famílies puguin beneficiar-se no tan sols dels efectes positius que el pas pel 0-3 representa per a les famílies amb menys nivell formatiu (Barnett, 1995; Haskins, 1989; Miller, [et al.] 2002; Ramey [et al.], 2000; Schwinhart [et al.], 1993; Zigler, 1987, 2006), sinó també de la preparació, principalment lingüística, que aquesta etapa proveeix de cara a incorporar-se a l'educació obligatòria (Barnett i Belfield, 2006; Feagans i Farran, 1994; McCartney, 1984; Vandell [et al.], 1988).

Diverses recerques han insistit en l'oportunitat d'integració social que per a les famílies estrangeres nouvingudes representa la seva vinculació als centres educatius, més encara en les etapes d'educació infantil (Ballestín, 2007). Aquest fet es tracta d'una oportunitat *singular*, ja que en nombroses ocasions l'escola es converteix en la primera instància de caràcter oficial amb qui entren en contacte els pares i, sobretot, les mares nouvingudes. Des d'aquest punt de vista, cal valorar l'efecte multiplicador que la relació amb les escoles bressol pot suposar per al procés de normalització de les relacions d'aquestes famílies amb el seu entorn social i institucional. En efecte, el lligam amb l'escola obre portes a la possibilitat d'ampliar el camp relacional de les famílies, aproximant-les a altres famílies autòctones i immigrades, així com a altres serveis i recursos públics i privats presents en el territori.

Basant-nos en els beneficis i valors de l'educació preescolar destacats aquí i tenint present que aquesta no és una etapa educativa ni universal ni gratuïta en el context català, hem volgut abordar aquells valors que les famílies d'origen estranger atribueixen al pas per l'escola bressol, valors que afecten tant els seus fills com les famílies mateixes. Si bé tant els efectes de l'escolarització preescolar en el terreny instrumental com les desigualtats en l'accés a aquesta etapa educativa han estat abordats en diferents recerques, no s'ha escoltat prou la veu dels protagonistes en aquest camp, particularment la d'aquells qui més beneficis en poden extreure. Aquest article pretén contribuir a omplir aquest buit.

2. Objectius, treball de camp i context de l'estudi

A través de les entrevistes fetes a 23 famílies d'origen estranger escolaritzades al P4 (2n curs de l'educació universal) i a les respectives mestres, hem volgut abordar les diferències de discurs expressades per les famílies d'origen estranger que van escolaritzar els seus fills en l'etapa preescolar i aquelles altres que van optar per l'educació a casa o per altres recursos de cura no escolar, tot centrant l'anàlisi del discurs en dos àmbits. En primer lloc, en els valors atribuïts a l'educació preescolar pel que fa a la posterior incorporació de l'infant a l'educació universal. En segon terme, en les impressions de les famílies respecte als beneficis aportats per aquesta escolarització de

cara a la relació de la família, d'una banda amb l'escola i, de l'altra, amb les altres famílies del centre. Finalment, s'ha mirat de destriar quins són els principals motius pels quals una part important de les famílies immigrades no escolaritzen els seus fills en l'etapa de 0 a 3 anys.

A fi de fer més comprensibles alguns d'aquests elements, és necessari, abans, fer una breu aproximació al sistema educatiu català, concretament al disseny de l'educació preescolar, tot centrant-nos en la participació en aquesta etapa de la població estrangera.

■ 2.1. L'educació preescolar a Catalunya

L'educació preescolar (0-6 anys) a Catalunya s'estructura en dos cicles marcadament diferents pel que fa al seu nivell de cobertura, però també a les condicions en què s'ofereix el servei. El primer cicle (0-3 anys) es planteja com una etapa no obligatòria i no universal, oferta principalment a través d'escoles bressol privades i amb una presència reduïda d'escoles bressol públiques (no gratuïtes i finançades a través del sistema de copagament per les famílies). En canvi, el segon cicle (3-6 anys), malgrat no ser obligatori, ha estat universalitzat i integrat en els centres educatius de primària, assolint una escolarització superior al 99% de la població objectiu, a través d'una xarxa d'escoles privades, escoles concertades i escoles públiques (en què l'escolarització és gratuïta).

Les dades del curs 2008/2009 mostren que dels pràcticament 250.000 infants amb edats compreses entre els 0 i els 3 anys residents a Catalunya, només un 34% es troben escolaritzats en centres educatius autoritzats, amb una distribució força equitativa entre la xarxa pública i la privada.² En canvi, pràcticament tots els infants de 3 a 5 anys (menys de 234.000) estan escolaritzats, un 67% ho està en la xarxa pública.

■ 2.2. Les famílies estrangeres i l'educació preescolar

Les variacions en els recursos socioeconòmics de què disposen els pares dels diversos grups immigrants poden ajudar a explicar les diferències sistèmiques en els models d'escolarització dels estrangers, atès que no es tracta d'una etapa gratuïta, a diferència de la resta del sistema educatiu. Cal, aquí, tenir presents els processos d'incorporació de la dona al món laboral, que varien substancialment entre els col·lectius

2. L'escassetat de places autoritzades en aquesta etapa educativa ha comportat la creació d'un nombre elevat d'escoles bressol privades no autoritzades, no recollides en aquestes estadístiques, de forma que no és possible quantificar el pes real de l'oferta privada en aquesta franja d'edat.

immigrats, essent, en alguns casos, pràcticament nul·la. Aquesta permanència de la dona a la llar té sovint per objecte la cura dels nens i evita així la necessitat de recórrer a serveis de cura externs (Brayfield i Hofferth, 1995; Leibowitz [et al.], 1988). Tot plegat allunya els fills de famílies de determinats col·lectius immigrants de l'assistència a les escoles bressol. Més específicament, dades del curs 2006-2007 mostren com l'índex de normalització en l'accés dels infants d'origen estranger a l'educació infantil a Catalunya és d'un 0,6 –significativament per sota d'1 (valor que representa el màxim nivell de correspondència entre el nivell d'escolarització dels infants estrangers i el dels infants autòctons).

Al marge d'aquestes circumstàncies, l'anàlisi de l'escolarització preescolar del col·lectiu immigrant ha de tenir en compte el pes i valor d'aquesta etapa educativa en el país d'origen. Convé, aquí, fer referència al cas d'aquelles procedències amb major pes dins el sistema educatiu català. Així, al Marroc, prèviament a l'educació obligatòria, les *maternelles* ofereixen educació preescolar dels 2 als 6 anys, però, a causa del seu caràcter principalment privat, es tracta d'una etapa restringida a col·lectius d'elevat capital econòmic. Per la seva banda, l'educació preescolar a l'Amèrica Llatina planteja cursos per a l'any anterior a l'entrada a l'educació obligatòria, però l'educació prèvia a aquesta edat té lloc en jardins d'infància, generalment de titularitat privada, motiu pel qual les taxes d'escolarització són també molt reduïdes. Trobem una tendència diferent en els sistemes educatius de l'Europa de l'Est, on l'educació preescolar està en una fase d'expansió i normalització i supera el 70% d'escolarització (Alegre, Benito i González, 2007).

■ 2.3. Mostra de l'estudi

La totalitat de famílies entrevistades (23) tenien fills escolaritzats al segon cicle d'educació infantil en el moment de fer l'entrevista. S'ha optat per seleccionar famílies que es trobessin a P4, considerant que després d'haver fet un curs sencer (P3) en un CEIP es trobaven en millor disposició d'analitzar amb perspectiva el seu pas per una escola bressol. S'han entrevistat famílies de les tres procedències amb major pes específic al sistema educatiu català: Marroc, països llatinoamericans i països de l'antiga Europa de l'Est. Cal remarcar, però, que el que s'exposa es fa des d'una perspectiva general cap a una de particular; es valoren, primer, recurrències de discurs més enllà de la procedència específica de les famílies, i després, allà on resulta necessari, es concreta en funció de cadascuna d'aquestes procedències.

La selecció de les famílies s'ha enfocat a obtenir una mostra que, des d'una perspectiva qualitativa, permetés incorporar diferents perfils de famílies immigrades, ubicades en contextos escolars i socials diferenciats. Els criteris que han orientat la selecció de les famílies a entrevistar, a banda de la procedència, han estat: el perfil sociodemogràfic del municipi, la composició social dels centres, les característiques de l'oferta educativa del municipi i l'escolarització en una escola bressol o no.

Aquestes entrevistes a famílies s'han complementat amb altres entrevistes mantingudes amb les mestres que tenen a càrrec els seus fills. S'han entrevistat, així, 5 mestres tutores de P4, fonamentalment per contrastar el discurs de les famílies amb la visió que des dels centres escolars es té sobre part de les seves disposicions i pràctiques concretes.

3. Les famílies estrangeres i els valors de l'educació preescolar

■ 3.1. Valors relatius a l'infant

■ 3.1.1. *Aprenentatge del català*

Un dels principals valors destacats pel conjunt de les famílies estrangeres entrevistades ha estat l'aprenentatge del català per part dels seus fills. Segons han apuntat una part important de les famílies que sí que han passat per l'etapa 0-3, a l'escola bressol els seus fills han començat a familiaritzar-se amb la llengua vehicular del sistema educatiu, factor que els ha facilitat una adaptació més àgil quan han accedit a l'escolarització universal (P3). Aquesta percepció ha estat especialment emfasitzada per aquelles famílies amb fills més grans que no han passat per l'escola bressol i fills més petits que sí que hi han passat. Comparant el procés d'adaptació dels diferents fills i analitzant els seus ritmes d'aprenentatge, aquestes famílies coincideixen a assenyalar que els fills que sí que han assistit a una escola bressol s'han situat des del primer dia de classe amb les mateixes competències lingüístiques que els seus companys, amb les implicacions que aquestes competències tenen sobre els seus ritmes d'aprenentatge.

«Y se nota también en lo del catalán [diferència entre els que han passat pels 0-3 i els que no ho han fet]. Que hablan mucho más. Porque si en casa no hablan nada de catalán, ni en el barrio y sólo en la guardería... Y se nota, porque entienden las cosas.»

Magreb (escola bressol)

Cal destacar que aquest és un valor de l'escolarització en l'etapa 0-3 principalment destacat per les famílies procedents de països amb una major distància idiomàtica (principalment famílies marroquines i procedents de l'Europa de l'Est). D'acord amb el testimoni de totes les famílies, l'escola bressol és l'única opció de familiarització dels seus fills amb la llengua vehicular abans d'accedir a P3, ja que ni en el seu entorn familiar ni relacional hi ha presència del català.

«Y encima yo, en casa, donde siempre hablaba en ruso, yo lo sigo hablando... con ella al principio sí les costaba, pero cuando llegó el tiempo de ir al colegio, ya entendía el catalán y el castellano.»

Europa de l'Est (escola bressol)

La gran majoria de les famílies que no han passat pel 0-3, un cop han accedit al CEIP, manifesten haver viscut amb un cert neguit el desconeixement del català per les conseqüències que això podia tenir en els seus ritmes d'aprenentatge. El fet que els alumnes hagin accedit a P3 sense competències lingüístiques no és vist com una barrera insalvable ni com un problema de llarga solució, sinó com un factor que els situa *de partida* a la cua de la classe i que genera uns ritmes d'aprenentatge (de forma temporal) un pas per darrere dels seus companys. Algunes famílies consideren que si els seus fills haguessin passat per l'escola bressol haurien iniciat l'escolarització universal en igualtat de condicions.

«La guardería les hubiese servido para entender bien el catalán, para no encontrarse con problemas, etc. Mi hijo ahora está bien, pero lo que pasa es que les faltaba un poco de idioma... lenguaje... cuando entraron en el colegio.

Magreb (no escola bressol)

■ 3.1.2. Adquisició d'hàbits escolars

Un altre dels valors més destacats per la pràctica totalitat de famílies entrevistades és l'adquisició *anticipada* d'aquell conjunt d'hàbits escolars que assoleixen els infants una vegada han accedit a l'escola. En aquest sentit, l'escola bressol es valora com un espai de familiarització amb aquelles *rutines escolars*, amb aquells marcs d'ensenyament-aprenentatge als quals l'infant haurà de fer front quan accedeixi a P3. Aquesta etapa preliminar de presa de contacte amb el marc escolar és percebuda per una part important de les famílies com un factor positiu en la mesura que permet evitar o reduir el període d'estranyament i adaptació que ha de superar qualsevol infant quan s'ha d'*enfrentar* a un espai nou –fora del marc familiar– com és l'escola.

«Creo que fue importante que mi hija pasara por la guardería. Creo que si no la hubiese llevado a la guardería, hubiese llorado cuando hubiera entrado en la escuela. Pero se había acostumbrado a quedarse sola en la guardería, y no lloró.»

Amèrica Llatina (escola bressol)

Si bé és clar que el tipus de continguts i els ritmes d'aprenentatge de l'escola bressol i del CEIP són substancialment diferents, aquestes famílies manifesten tenir la percepció que l'escola bressol ha servit d'etapa *preliminar*, d'etapa *pont* pel fet que hi detecten unes lògiques de funcionament organitzatiu i institucional similars; des de les dinàmiques relacionals professorat-alumnes fins a les dinàmiques relacionals professorat-famílies.

«Es de todo un poco. Ya es independiente. El primer año que empieza P3 ya está como inmunizado. No le extraña nada. Van más solos y saben qué se tiene que hacer. Si no, van más perdidos. Claro que se nota. Es verdad que en casa también les puedes en-

señar, pero no es de la misma manera. Se nota un año y medio en la guardería que el otro que no ha ido.»

Magreb (escola bressol)

Les famílies que no han accedit a l'etapa 0-3 també han destacat l'adquisició d'hàbits escolars com un valor important d'aquesta etapa educativa, atès que els seus fills han experimentat un procés d'adaptació a l'escola més lent que no pas alguns dels companys que sí que hi havien passat. Aquest major període d'adaptació també és percebut per algunes famílies com un factor que situa els infants, encara que en menor grau que la qüestió lingüística, en una posició d'un cert desavantatge *de partida* respecte als seus companys.

«A mi hija le costó mucho hablar. (...) Además, cuando ellos van a la guardería saben actuar... yo qué sé... saben abrir la puerta, cerrarla... Ella no. Entonces en la guardería aprenden todo eso, lo que es arriba lo que es abajo... Y a hablar también, yo creo que eso también. Ha tenido que ir a una pedagoga, y les costaba mucho relacionarse, hasta el día de hoy le cuesta. Si hubiese ido a la guardería todo hubiese sido más fácil.»

Amèrica Llatina (no escola bressol)

■ 3.1.3. Desenvolupament de la capacitat de sociabilitat

Un altre dels valors atorgats a l'escolarització en el primer cicle d'educació infantil se situa en el terreny de la sociabilitat dels infants. Una part important de les famílies entrevistades que han accedit a aquesta etapa consideren que el pas per una escola bressol ha contribuït a un major desenvolupament de la capacitat de sociabilitat dels seus fills. Aquestes famílies tendeixen a valorar positivament que els seus fills hagin compartit quotidianament espais i activitats amb altres infants des de ben petits (si més no, abans d'accedir a l'escola).

«Lo llevé a la guardería para la lengua, para tener costumbre con los niños, y pasan un ratito muy bien, y se juntan los niños... Lo pasan muy bien, los niños.»

Magreb (escola bressol)

«Lo pusimos en guardería por eso: para que tuviera el primer contacto con el habla, con otros niños... al venir de otro lugar estaba muy pegado a mi, estaba sólo conmigo. Y por eso lo pusimos al principio. Pero luego la estimulación que le dieron fue muy buena.

Amèrica Llatina (escola bressol).

Ara que els seus fills es troben cursant P4, aquestes famílies consideren que aquest contacte continuat amb altres infants previ als 3 anys ha estat un factor facilitador del procés d'adaptació al CEIP. De nou, es confereix valor a l'etapa 0-3 a poste-

riori, una vegada l'infant ja ha iniciat la seva trajectòria al CEIP i s'han constatat els beneficis del seu pas per aquesta etapa, bé comparant la seva situació amb la d'altres companys o bé amb germans grans que no hi van accedir. Aquestes famílies valoren, doncs, els beneficis del desenvolupament preescolar dels infants en un marc relacional que no es limiti només a l'entorn familiar, atès que des de ben petits aprenen a relacionar-se amb infants de la seva edat. Consideren que aquests contactes són importants perquè els dota d'unes capacitats relacionals i comunicatives de gran valor una vegada incorporats al CEIP.

«Porque aparte que yo trabajaba, para mí es mejor que empiecen a relacionarse con otros niños, porque es mejor para ella (...) para estar más bien integrada... para mi no, però para mi niña sí.»

Europa de l'Est (escola bressol)

Els tres valors repassats fins ara –aprenentatge de la llengua vehicular, adquisició d'hàbits escolars i desenvolupament de competències socials– se situen en el terreny de facilitar l'escolarització dels infants en el si d'un sistema educatiu sovint força desconegut per les famílies. En aquest sentit, les escoles bressol són percebudes com espais que doten els infants de majors recursos per accedir a l'escola i els situen en una posició de major igualtat una vegada són dins de l'escola. Més que no pas generar un avantatge competitiu respecte als seus companys, el pas per l'escola bressol és percebut com un recurs que permet apaivagar alguns dels potencials efectes negatius que puguin tenir sobre l'escolarització de l'infant la necessitat de familiaritzar-se amb una llengua (el català) que no és la materna, amb unes rutines diferents de les del marc familiar i amb uns espais de sociabilitat nous.

■ 3.2. Valors relatius a la família

■ 3.2.1. Conciliació d'horaris i responsabilitats

És compartit que les escoles bressol representen un recurs que pot afavorir la compatibilitat de la paternitat/maternitat amb l'ocupació laboral dels pares, garantint que l'infant rebi una atenció educativa mentre els pares es troben complint la seva jornada laboral. Tanmateix, les diferents percepcions que les famílies puguin tenir sobre els valors educatius de l'etapa 0-3 influeixen directament en el càlcul de costos-beneficis que les porta (o no) a sol·licitar una plaça en una escola bressol.

Un balanç general del conjunt d'entrevistes fetes permet fonamentar la hipòtesi següent. Efectivament, sembla que entre les famílies amb un capital instructiu més elevat, els efectes positius atorgats a l'escola bressol en el terreny educatiu tendeixen a motivar la realització de l'esforç econòmic que implica l'escolarització en aquesta etapa; en canvi, entre les famílies amb un capital instructiu més baix, aquest esforç

econòmic tendeix a ser assumit tan sols en aquelles situacions en les quals la situació laboral dels pares no deixa cap altra opció. Lògicament, el nivell d'ocupació dels progenitors tendeix a ser més elevat entre les famílies amb un nivell d'estudis superiors i, per tant, les necessitats de conciliació laboral entre aquestes famílies tendeixen a fer més necessari aquest recurs. Ara bé, són bastants les famílies amb un capital instructiu elevat que opten per tractar d'escolaritzar els seus fills en aquesta etapa malgrat que un dels dos progenitors no treballa.

«Si llevo a mi hijo, para mi también representa un cambio. Lo llevo a la guardería y voy a hacer cosas. Si se queda al *menjador*, voy a Barcelona a hacer encargos, todo lo que me hace falta. Y por la tarde voy a buscarlo. Y ya estás libre. Tienes más tiempo para hacer otras cosas. Y además, el crío, lo que me interesa a mi es el crío. Le ha ido de maravilla ir a la guardería.»

CEIP E. Magreb (escola bressol)

«Al principio, cuando llegamos, yo no trabajaba, pero pensamos que era muy importante para él ir a la guardería, para integrarse, para relacionarse, para entrar en contacto con el habla...

CEIP E. Amèrica Llatina (escola bressol)

D'altra banda, també és destacable el fet que algunes famílies amb menor capital instructiu prefereixin que algun dels dos pares (habitualment la mare) deixi de treballar de forma temporal per fer-se càrrec dels fills. Generalment són aquelles situacions en les quals les despeses derivades de l'escolarització en l'etapa 0-3 dels fills superen o s'aproximen a la retribució laboral d'un dels dos progenitors, sense que els valors educatius atorgats a aquesta etapa aconseguixin omplir aquest decalatge. Dins d'aquest perfil de famílies, quan la mare no treballa, o es té la possibilitat de recórrer a l'ajut d'algun familiar, molt majoritàriament es refusa l'opció de l'escola bressol.

«Si jo treballo va a la guarderia, perquè és important. (...) Aprenen coses, a posar-se la bata, a pintar i dibuixar, i a parlar. És important. Però quan jo no treballo, millor que estigui a casa, perquè jo la cuido més.

CEIP E.2. Magreb (no escola bressol)

Un ingredient central en el discurs d'aquestes famílies entronca directament amb el debat sobre els límits de la coresponsabilització educativa. Aquestes famílies acostumen a considerar que és fonamentalment l'entorn familiar que s'ha de responsabilitzar de tot un seguit de processos de socialització que no estan directament relacionats amb l'escolarització ordinària. Es refereixen principalment a tasques relacionades amb l'adquisició d'un conjunt d'hàbits i pautes de conducta bàsics, com adormir-se sols, deixar d'utilitzar els bolquers, hàbits alimentaris, higiènics, etc. Aquests pares i mares no valoren el paper de l'escola bressol com a espai de *suport* a

la tasca que a aquest nivell ells fan a casa amb els seus fills. I molt relacionat amb això, apareix en el discurs, particularment d'aquells procedents del Marroc, un ingredient addicional arrelat en la defensa de la transmissió d'uns costums propis del context d'origen, com ara l'aprenentatge de la llengua materna o el tipus d'alimentació rebuda.

«Mejor que se quede en casa con la madre, que le cuida más. Porque nosotros también tenemos nuestra cultura y así también está con su cultura, también en las comidas. Le preparo las comidas. Y el árabe. Poque mis hijas hablan en catalan, pero saben árabe. Entonces aprenden en casa. Si pueden estar en casa, mejor en casa.

CEIP F.2. Magreb (no escola bressol)

«A la guarderia aprenen coses, però també aprenen coses a casa, jo els ensenyo perquè sóc la seva mare.»

CEIP F.2 Magreb (no escola bressol)

■ 3.2.2. *Relacions família-escola*

Les tutores entrevistades coincideixen a assenyalar que l'escola ha de fer un paper important en la integració de les famílies estrangeres en el municipi i que aquesta integració té com a punt d'inici l'assoliment d'uns forts vincles relacionals amb el centre educatiu. Ara bé, alhora constaten que es tracta d'una feina complexa, ja que les famílies estrangeres es troben especialment condicionades per dos elements: d'una banda, unes condicions laborals més precàries i, de l'altra, els déficits lingüístics.

Respecte al primer factor limitador de la participació de les famílies immigrades a l'escola, les tutores fan referència a unes condicions laborals més precàries que comporten unes jornades de treball més extenses i una menor flexibilitat laboral, elements que dificulten l'assistència i la participació a les activitats per a les quals són cridades des de l'escola (entrevistes, festes escolars, col·laboracions puntuals...). Aquestes condicions objectives, limitadores de la capacitat organitzativa de les famílies, són difícilment modificables des de l'àmbit escolar, tot i que es fan alguns esforços per facilitar la conciliació escolar i familiar d'aquests col·lectius (adaptació dels horaris d'entrevistes, comunicació escrita o telefònica, etc.).

En efecte, és constant que les mares treballadores esmentin les dificultats que es troben quan les convoquen a una entrevista personal, una reunió de pares o una activitat de l'escola. Les mares amb ocupacions laborals reconeixen que estarien disposades a participar més en les activitats escolars, però que la manca de temps i les obligacions laborals els ho impedeixen.

«Yo no estoy en el AMPA, porque no tengo tiempo. Tengo horarios muy malos y me los cambian. Y luego tengo que ir hasta la Vall d'Hebron. Y tardo mucho. Y ahora me van a poner a jornada completa, cada día hasta las ocho, y no sé qué voy a hacer. Ten-

go que mirar cómo está lo de los canguros. Me gustaría participar más en la escuela, pero no puedo.

CEIP F.2 Magreb (escola bressol)

En aquest punt hi intervé un segon element: la manca d'unes xarxes familiars que serveixin de suport al paper de pares i mares com a cuidadors dels infants.

«Yo no tengo familia aquí, está en otra ciudad. Y no puedo contar con mi marido para nada... No conozco mucha gente de confianza. Y ahora, con los nuevos horarios, no sé qué voy a hacer. Porque no podré recogerlos.

CEIP F.2. Magreb (escola bressol)

Pel que fa a les problemàtiques derivades del desconeixement de la llengua, aquestes són especialment agudes en el cas de les famílies amb llengües maternes no romàniques. Les famílies provinents de l'Amèrica Llatina no plantegen dificultats lingüístiques, atès que la majoria de professors empren el castellà per comunicar-s'hi malgrat que la llengua vehicular del sistema educatiu sigui el català. En canvi, els pares procedents de l'Àsia o de l'Àfrica necessiten més temps per assolir un nivell de comprensió de la llengua catalana o castellana que els permeti mantenir una mínima comunicació amb l'escola. D'altra banda, les famílies de l'Europa de l'Est es troben en una situació intermèdia. Els col·lectius romanesos s'equiparen amb els llatinoamericans en tant que dominen una llengua romànica que els facilita la comunicació, mentre que els altres col·lectius amb llengües eslaves experimenten algunes dificultats durant els primers mesos, tot i que assoleixen ràpidament els coneixements lingüístics mínims que afavoreixen la relació amb el professorat del centre.

«Les que acaben d'arribar són més *retraídas*, és a dir, fins i tot a la porta ni et pregunten. I, normalment, busques una persona medidora, és a dir, les persones que fa més temps que estan aquí, que tenen més coneixement de l'idioma i estan adaptades més al nostre tarannà, normalment fan de *tutores*, i aquest no és un aspecte que s'estableixi en un projecte.»

Tutora de P4

Sigui com sigui, el pas per l'escola bressol mostra un efecte positiu pel que fa als coneixements lingüístics i a l'autonomia comunicativa dels pares. L'entrada en contacte de l'alumnat estranger amb la llengua catalana implica, de retruc, una major proximitat dels pares cap a aquesta llengua. Concretament, les necessitats de comunicació prèvia, principalment amb el professorat de l'escola bressol, incentiven i acceleren la immersió lingüística de determinades famílies que, més enllà de l'entorn escolar, tenen poques oportunitats de contacte amb les llengües oficials de Catalunya.

«Yo siempre voy sola, nunca he necesitado un mediador. Yo digo lo que yo entiendo, si no lo entiendo, pues pregunto. (...) Desde que los niños están en la escuela, yo en-

tiendo más el catalán. Y también veo los canales en catalán, por ejemplo, los dibujos animados.»

Magreb (escola bressol)

A més, el pas per l'escola bressol facilita a les famílies una entrada més normalitzada a l'educació universal. El contacte amb el professorat del primer cicle d'educació infantil apropa les famílies a unes lògiques escolars sovint ben diferenciades respecte a les conegudes en origen. En el cas de les mares d'origen magrebí, aquest contacte provoca que tinguin més seguretat i que es redueixin els obstacles per comunicar-se amb el professorat de P3, i, en el cas de les famílies de l'Amèrica Llatina, es relaxa la tensió inicial i s'incrementa la confiança amb el professorat responsable dels infants en els CEIP. Segons manifesten les tutores, els pares que han passat per una escola bressol han adquirit certs hàbits i pautes de comportament respecte a la institució escolar que faciliten la seva integració en el nou cicle educatiu.

Un clar exemple d'aquest fet és el relat que les mateixes famílies fan de les vies de comunicació que estableixen amb el tutor o tutora dels seus fills. Les famílies que han escolaritzat els seus fills en una escola bressol tendeixen a recórrer amb més freqüència al contacte directe, a l'entrada i la sortida dels alumnes, per comentar qualsevol qüestió a la tutora. A més d'assistir a les reunions grupals i a les entrevistes personals concertades per l'escola, aquestes famílies mantenen una relació més fluïda i de caràcter més informal amb el professorat, que es configura d'especial rellevància en l'etapa de 0 a 3 anys.

«Hacemos dos reuniones al año, primero con todos y después con cada uno. Pero, por ejemplo, si me envían una carta a través de mi hijo diciéndome que se ha peleado con fulano o algo así, yo firmo el papel, y si quiero informarme más pues paso por la mañana, dejo el niño, voy al despacho y pregunto qué ha ocurrido para entender más lo que ha pasado. Y hablo con la tutora o con el director... al que encuentre.»

Magreb (escola bressol)

Per contra, la major part de famílies que no han tingut contacte amb escoles bressol limiten la seva relació amb el professorat als canals oficials, segons el que estableix l'agenda i la concertació d'entrevistes individuals que la mateixa escola determina.

«Em criden per diversos motius. Per a les reunions, hi vaig dues vegades l'any. I si van a fora, haig de signar l'autorització... i jo de vegades pregunto "com va?", però no ho faig gaire.»

CEIP E.2. Magreb (no escola bressol)

Podem afirmar, doncs, que malgrat que les diferències en la relació entre família i escola segons les procedències dels pares són molt clares en les famílies incorporades directament als CEIP sense haver passat per una escola bressol pública o bé ha-

vent assistit a una escola bressol privada amb dinàmiques escolars poc definides, les distàncies entre les famílies estrangeres que han estat escolaritzades en escoles bressol públiques i les famílies autòctones són menors i, sovint, difícils de percebre.

■ 3.2.3. *Relacions entre famílies*

En l'emmarcament teòric de la recerca fèiem referència als potencials beneficis que comporta el pas per l'escola bressol en el terreny de la integració relacional, a l'hora d'establir lligams amb famílies autòctones i d'altres procedències en accedir a P3. El treball de camp fet, però, a diferència dels punts anteriors, no permet contrastar amb rotunditat aquesta hipòtesi. En la gran majoria de casos, no sembla haver-se produït una integració relacional diferent a la d'aquelles famílies que no han passat per l'escola bressol. Es detecten alguns obstacles estructurals que dificulten que el pas per l'escola bressol afavoreixi el contacte amb les famílies autòctones o d'altres procedències al CEIP, uns obstacles que tenen a veure amb el marc relacional tant de les escoles bressol com dels CEIP.

Pel que fa al marc relacional de les escoles bressol, moltes famílies destaquen el poc contacte que hi ha entre les famílies. La flexibilitat que hi ha en els horaris d'entrada i recollida dels nens a les escoles bressol provoca que el contacte diari entre les famílies sigui mínim, atès que no totes coincideixen a deixar o recollir els seus fills a la mateixa hora.

«Yo diría que tenía menos relación [con las familias de la guardería] que con las de aquí [CEIP]. Conocía menos a los padres, porque iba antes a dejarlas y antes a recogerlas. No veía a los otros padres.»

Europa de l'Est (escola bressol)

El contacte quotidià amb el professorat no aconsegueix revertir aquesta tendència. Alguns entrevistats han destacat l'existència de dinàmiques relacionals força segregades segons la procedència en algunes escoles. En aquest casos, tendeix a visibilitzar-se un cert distanciament entre les famílies autòctones i les immigrades –i, fins i tot, entre les famílies immigrades segons el país de procedència.

«Había unas madres catalanas que estaban en plan serias. Mira, aquí vienen los moros! o no sé. Pero ellas no saben, no conocen la gente marroquí, no han visto Marruecos para poder hablar.»

Magreb (escola bressol)

Així, malgrat que en el terreny objectiu s'hagin assolit certes competències lingüístiques fruit del contacte amb el professorat, la manca d'espais de trobada significatius amb pares autòctons a l'escola bressol pot generar dificultats relacionals en el terreny

simbòlic. Aquests dèficits existents en el terreny del contacte intercultural a l'escola bressol tendeixen a constrènyer la percepció d'oportunitats d'obertura relacional al CEIP. En efecte, en la totalitat dels CEIP visitats, acostuma a produir-se una fragmentació important de les xarxes socials en funció de la procedència de les famílies.³

El marc escolar disposa d'un gran potencial per esdevenir un espai de contacte intercultural més enllà de les lògiques d'agrupament relacional segons la procedència, que es produeixen de forma espontània i que formen part de les pròpies dinàmiques d'ajuda mútua dels processos migratoris. Ara bé, perquè aquest contacte intercultural es produeixi i es mantingui, és necessari que des de la mateixa institució escolar –tant les escoles bressol com els CEIP– es generin espais de trobada i relació de caràcter horitzontal.

4. Conclusions

Les famílies immigrades presenten, en funció del context de procedència, un tipus de valoració determinat de la primera etapa del sistema educatiu. La majoria de famílies estrangeres residents a Catalunya provenen de contextos geogràfics on l'educació preescolar és escassa i només està a l'abast de les famílies que tenen un poder adquisitiu elevat. Aquesta experiència en origen sovint propicia que l'escola bressol sigui considerada un instrument que permeti la conciliació laboral i familiar, sense un valor educatiu gaire clar. L'excepció a la norma la configuren les famílies procedents de l'est d'Europa, particularitat que respon principalment a l'existència en origen d'una xarxa preescolar potent, a la qual s'atribueix un valor educatiu elevat.

Ara bé, un punt coincident a les entrevistes ha estat la reelaboració del discurs un cop el fill ha entrat a l'educació universal (P3). Es produeix una modificació en el valor atribuït a l'etapa 0-3, atès que la major part de les famílies, independentment del valor que li conferien en un principi, consideren ara que l'escola bressol ha estat útil com a etapa preparatòria per a la incorporació al nou cicle educatiu. Són diversos els àmbits en què es fonamenta aquesta modificació de les concepcions subjectives atribuïdes al pas per l'escola bressol.

En primer lloc, una part important de les famílies que van assistir a l'etapa 0-3 coincideixen a reconèixer que el pas per l'escola bressol ha aportat als seus fills unes competències lingüístiques bàsiques, que els han facilitat el desenvolupament a l'aula, tant en la seva interacció amb el professor com amb la resta de companys. Un segon factor destacat per les famílies com a producte d'una bona escolarització prèvia a l'entrada a P3 ha estat l'adquisició d'un conjunt d'hàbits i rutines escolars que han afavorit l'adaptació de l'infant al nou context escolar. Alhora, l'increment de la capacitat de sociabilitat de l'infant, tant pel que fa a l'establiment de vincles amb el

3. Cal destacar que bona part dels centres analitzats tenen una presència destacada de famílies estrangeres.

professorat com a la interacció amb els altres nens de l'aula, es valora positivament. Aquesta capacitat de sociabilitat s'identifica, a més, com un element –tal com succeeix amb el desenvolupament lingüístic i l'adquisició d'hàbits escolars– que facilita la incorporació en la nova etapa educativa (Barnett i Belfield, 2006; Berk, 1989; Howes, 1983; Malakoff [et al.], 1988; Ruopp [et al.], 1979).

Aquestes tres observacions són especialment reiterades entre les famílies que comparen la incorporació dels fills grans que no havien assistit a l'escola bressol, amb els més petits que sí que ho van fer. Alhora, s'han detectat opinions coincidents entre les famílies que consideren que el fet de no haver escolaritzat els seus fills en escoles bressol els situa ara en una situació de cert desavantatge competitiu respecte a la resta de companys.

Un últim valor atorgat al primer cicle infantil, en aquest cas, però, només per part de les famílies que hi van escolaritzar els seus fills, és l'adquisició d'hàbits de conducta bàsics, ja que es veu l'escola bressol com un complement de la tasca educativa feta per la mateixa família.

Hem assenyalat també com les dificultats lingüístiques i/o unes condicions laborals més precàries poden dificultar la implicació de les famílies estrangeres en les activitats de l'escola. Si bé el pas per l'etapa 0-3 no pot modificar les condicions laborals dels pares estrangers, sí que ajuda a reduir les dificultats lingüístiques i, per tant, contribueix a suavitzar l'impacte que les barreres lingüístiques tenen sobre la comunicació entre les famílies estrangeres i l'escola.

L'últim element d'anàlisi ha estat les relacions establertes entre les mateixes famílies i l'intent de detectar aquelles variables que en el marc de l'educació 0-3 podien afavorir o frenar la creació de xarxes relacionals interculturals entre les famílies, potenciant d'aquesta manera la integració dels pares d'origen estranger (Berk, 1985; Howes, 1983; Ruopp [et al.], 1979). En aquest sentit, el que posa de manifest la recerca feta no és que l'etapa 0-3 no presenti un potencial destacable en aquest terreny, sinó que aquests beneficis tan sols es produeixen quan hi ha les condicions estructurals necessàries. En efecte, d'acord amb el que s'ha assenyalat més amunt, podem concloure que en alguns dels contextos escolars i socials analitzats hi ha un seguit d'obstacles estructurals que dificulten que el pas per l'escola bressol afavoreixi el contacte amb les famílies autòctones o d'altres procedències al CEIP; obstacles que tenen fonamentalment a veure amb la reproducció en el marc del CEIP de les dinàmiques de fragmentació de les xarxes socials en funció de la procedència de les famílies detectades a les escoles bressol.

5. Propostes d'actuació

- a) *Universalització de l'educació d'1 a 3 anys com a instrument compensador de les desigualtats educatives d'origen*: en la línia defensada pels experts Jorge Calero i Gosta Esping-Andersen, l'extensió de l'educació universal amb anterioritat als 3

anys d'edat pot contribuir a reduir part de les desigualtats educatives detectades a l'educació primària i secundària derivades del pes de l'origen familiar.

- b) *Universalització de l'educació d'1 a 3 anys com a instrument afavoridor de la incorporació laboral femenina*: en el model actual, els condicionants de caràcter econòmic generen una menor assistència de determinats col·lectius a l'escola bressol, la qual cosa provoca en alguns casos que part de la població femenina – especialment entre els sectors socials menys benestants– opti per fer-se càrrec dels fills, tenint en compte l'impacte negatiu que aquest fet pot produir en les seves oportunitats d'incorporació laboral. La creació d'una xarxa pública i universal d'escoles bressol contribuiria a incrementar les oportunitats d'incorporació d'aquests sectors de la població femenina en el mercat laboral.
- c) *Creació d'una única xarxa pública d'escoles bressol per potenciar la cohesió social*: la universalització de l'etapa d'1 a 3 anys no sols es veu com a element que redueix les desigualtats de partida, sinó també com a element que potencia la cohesió social, especialment assolible si s'evita crear un sistema de doble xarxa associat a diversos nivells de segregació (segons el capital instructiu familiar, la procedència, la renda familiar, etc.). En aquest sentit, és important treballar per configurar una xarxa educativa tan homogènia com sigui possible i que respongui a uns llinars de qualitat òptims i iguals entre el conjunt de centres.
- d) *Anàlisi de les necessitats educatives del municipi*: conscients de les dificultats de la universalització de l'etapa d'1 a 3 anys, considerem aconsellable fer una tasca que detecti necessitats educatives. El fet d'atribuir al primer cicle de l'educació infantil una forta capacitat reductora de les desigualtats originades en l'àmbit familiar, fa necessari que els ajuntaments portin a terme un procés per detectar les mancances educatives amb anterioritat als 3 anys i oferir una atenció de forma anticipada.
- e) *Identificació dels col·lectius amb menor tendència a demanar places en escoles bressol*: la detecció de necessitats educatives ha d'anar acompanyada d'un procés que identifiqui aquells col·lectius amb menor tendència a sol·licitar places durant l'etapa de 0 a 3 anys, que es puguin considerar objecte d'una atenció prioritària a fi de corregir aquelles desigualtats que dificulten el desenvolupament escolar posterior de l'infant.
- f) *Generació d'espais de trobada i relació entre les famílies a les escoles bressol*: a fi que les escoles bressol esdevinguin un espai afavoridor de dinàmiques reals de contacte intercultural és important que, des del mateix centre, es generin mecanismes i espais de trobada i relació entre el conjunt de famílies. Aquesta intervenció en el terreny relacional és especialment rellevant perquè les escoles bressol esdevinguin espais de relació significatius entre les famílies immigrades i les autòctones.
- g) *Prevenició de les dinàmiques de segregació escolar a les escoles bressol*: evitar les dinàmiques de segregació escolar en funció de variables com el capital instructiu familiar o la procedència és quelcom necessari perquè les escoles bressol esdevinguin espais de contacte intercultural. Garantir una composició heterogènia en el

conjunt de centres que conformen la xarxa educativa de 0 a 3 anys, és un factor especialment transcendent perquè aquests centres tinguin un paper afavoridor de la cohesió social.

6. Bibliografia

- Agostin, T. M; Bain, S. K. «Predicting early school succes with developmental and social skills screeners». *Psychology in the Schools*. Vol. 34, núm. 3, (1997), p. 219-228.
- Alegre, M. A.; Benito, R.; González, S. *Immigrants als instituts. L'acollida vista pels seus protagonistes*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2006.
- Alegre, M. A.; Benito, R.; González, S. *Els sistemes educatius als països d'origen de l'alumnat immigrat. Una aproximació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2007. (Col·lecció «Informes Breus», 8).
- Barnett, S. «Long-Term Effects of Early Childhood Programs on Cognitive and School Outcomes». *The Future of Children*. Vol. 5, núm. 3, (1995), p. 25-50.
- Barnett, W. S.; Belfield, C. R. «Early Childhood Development and Social Mobility». *The Future of Children*. Vol. 16, núm. 2, (2006).
- Benito, R.; González, I. *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2007.
- Benito, R.; Chela, X.; González, S.; Sánchez, E. «Les oficines municipals d'escolarització: límits i oportunitats en la distribució de l'alumnat estranger». [En premsa].
- Berk, L. «Relationship of educational attainment, child oriented attitudes, job satisfaction, and career commitment to caregiver behavior toward children». *Child Care Quarterly*, núm. 14 (1985), p.103-129.
- Blair, C. «School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of child functioning at school entry». *American Psychologist*. Vol. 57, núm. 2 (2002), p.111-127.
- Brayfield, A.; Hofferth, S. L. «Balancing the family budget: differences in child care expenditures by race/ethnicity, economic status, and family structure». *Social Science Quarterly*. Vol. 76, núm. 1 (1995), p. 158-177.
- Broberg, A. G.; Wessels, H. R.; Lamb, M. E.; Hwang, C. P. «Effects of day care on the development of cognitive abilities in 8-year-olds: A longitudinal study». *Developmental Psychology*, 33 (1998), p. 62-69.
- Calero, J. *La equidad en educación. Informe analítico del sistema educativo español*. Madrid: MEC-CIDE, 2006.
- Esping-Andersen, G. «Against Social Inheritance». A: *Progressive Futures; New Ideas for the Centre-Left*. Londres: Policy Network, 2003.
- Esping-Andersen, G. «Unequal opportunities and the mechanisms of social inheritance». A: Corak, M. (ed.). *Generational Income Mobility*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

- Esping-Andersen, G. «Children in the Welfare State. A Social Investment Approach». *Arxius de Ciències Socials*, núm.15, desembre 2006.
- Esping-Andersen, G. «El doble avantatge de l'educació dels menors de tres anys». Bonal, X. (coord.). *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2005*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2006.
- Feagans, L. V.; Farran, D. C. «The Effects of daycare intervention in the preschool years on the narrative skills of poverty children in kindergarten». *International Journal of Behavioral Development*, núm. 17, (1994), p.503-523.
- Haskins, R. «Beyond Metaphor: The Efficacy of early childhood education». *American Psychologist*, núm. 44, 1989, p. 274-282.
- Haveman [et al.] «Childhood events and circumstances influencing high school completion». *Demography*. Vol. 28, núm. 1, (1991), p.133-157.
- Howes, C. «Caregiver behavior in center and family day care». *Journal of Applied Development Psychology*, núm. 4, (1983), p. 99-107.
- Huston, A. C. «Children in poverty: Designing research to affect policy». *Social Policy Report*, núm. 8, 1994, p.1-12.
- Huston, A. C.; McLoyd, V. C.; García Coll, C. T. «Children and poverty: Issues in contemporary research. Child Development», 65, (1994), p. 275-282.
- Johnson, D. I; Walker, T. A. «A follow-up evaluation of the Houston Parent Child development Center: School performance». *Journal of Early Intervention*, núm. 15, (1991). p. 226-236.
- Leibowitz, A. «Women's allocation of time to market and non-market activities: differences by education». Tesis no publicada. Columbia University, 1972.
- Leibowitz, A. [et al.]. «Child care for preschoolers: differences by child's age». *Demography*. Vol. 25, núm. 2, (1988), p. 205-220.
- Malakoff, M. «The Need for Universal Prekindergarten for Children in Poverty». Zigler, E. [et al.]. *Vision for Universal Preschool Education*. New York: Cambridge University Press, 1998.
- McCartney, K. «Effect of quality of day care environment on children's language development». *Developmental Psychology*, núm. 20, (1984), p. 244-266.
- Nesdale, D.; Todd, P. «Effect of contact on intercultural acceptance: a field study». *International Journal of Intercultural Education*. Vol. 24, núm. 3, (2000), p. 341-360.
- Peisner-Feinberg [et al.]. *The children of the cost, quality, and outcomes study got to school: Technical report*. Chapel Hill: University of North Carolina, Frank Porter Graham Child Development Center, 1999.
- Ramey [et al.]. «Persistent effects of early childhood education on high-risk children and their mothers». *Applied Developmental Science*, núm. 4, 2000, p. 2-14.
- Ramey, S.; Ramey, C. «Early Childhood experiences and developmental competence». Danziger, S.; Waldvogel, J. (ed.). *Securing the Future. Investing in Children from the Birth to College*. New York: Russell Sage, 2000, p. 122-150.
- Ramey, C. T.; Campbell, F. A. «Poverty, early childhood education, and academic

- competence: The Abecedarian experiment». Huston, A. C. (ed.). *Children in poverty: Child development and public policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 190-221.
- Schwinhart, L. J.; Barnes, H. V.; Weikart, D. P. [et al.]. *Significant Benefits: The High/Scope Perry Preschool Study Through Age 27*. Monograph of the High/Scope Educational Research Foundation, 10. Ypsilanti, Michigan: High-Scope Educational Research Foundation, 1993.
- Smith, J. R.; Brooks-Gunn, J.; Klebanov, P. K. «The consequences of living in poverty for young children's cognitive and verbal ability and early school achievement». Duncan, G. J.; Brooks-Gunn, J. (ed.). *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation, 1997, p. 132-189.
- Vandell, D. L.; Henderson, V. K.; Wilson, K. S. «A longitudinal study of children with daycare experiences of varying quality». *Child Development*, núm. 59, (1988). p. 1286-1292.
- Zigler, E. «Formal schooling for four-year-olds? No». *American Psychologist*, núm. 42, 1987. p. 254-260.
- Zigler, E. [et al.]. *A Vision for Universal Preschool Education*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Resumen

Son varios los autores que han situado la educación preescolar como una de las etapas educativas de especial importancia en la búsqueda de una mayor equidad, en tanto que instrumento capaz de atenuar los efectos que el origen familiar provoca sobre el desarrollo social y cognitivo de los alumnos. A partir de un conjunto de entrevistas realizadas a familias extranjeras con hijos escolarizados en P4 y de entrevistas llevadas a cabo con los maestros de sus hijos, el análisis se centra, en primer lugar, en los valores atribuidos a la educación preescolar como puerta de entrada a la educación universal y, en segundo término, en las impresiones de las familias sobre el peso de la educación preescolar en torno a las relaciones familia-escuela y entre las propias familias. Finalmente, hemos abordado las principales razones por las que un número importante de familias extranjeras optan por no escolarizar a sus hijos con anterioridad a los 3 años.

Palabras clave: educación preescolar, inmigración, igualdad de oportunidades, acceso a la educación.

Abstract

A number of authors have underlined the importance of preschool education in achieving greater equity as a means of attenuating the effect of family background

on a student's social and cognitive development. Based on a series of interviews with foreign families who have children aged 4-5 attending kindergarten and with their teachers, this paper focuses on the values of preschool education as a gateway to universal education and on the families' opinions about the significance of preschool education for relations between the family and the school and relations between families. Finally, it examines the main reasons why a significant number of foreign families opt not to send their children to school before the age of 3.

Keywords: preschool education, immigration, equal opportunities, access to education.

Résumé

Des nombreux auteurs ont souligné l'importance de l'éducation préscolaire en ce qui concerne l'équité et en tant qu'instrument capable de diminuer les effets de l'origine familiale sur le développement social et cognitif des élèves. Sur la base d'entretiens, d'une part, avec des familles étrangères dont les enfants de moins de 3 ans sont scolarisés et avec les professeurs de ces enfants, d'une autre, cette étude analyse les valeurs attribuées à l'éducation préscolaire comme porte d'entrée à l'éducation universelle. L'analyse aborde aussi les impressions des familles concernant les effets de l'éducation préscolaire sur les relations entre la famille et l'école ainsi que les relations entre familles. Finalement, nous étudions également les principales raisons pour lesquelles un grand nombre de familles étrangères choisissent de ne pas scolariser leurs enfants avant l'âge de trois ans.

Mots-clé : Maternelle, éducation préscolaire, immigration, égalité de chances, accès à l'éducation.

■ Sheila González-Motos, de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la UAB, durant la seva ponència a l'Institut d'Estudis Catalans amb motiu de la IV Jornada de Recerca i Immigració. / *Ivan G. Costa.*

Identificacions múltiples, grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents dels fills i filles de persones migrades a Catalunya¹

*Cecilio Lapresta Rey (1), Àngel Huguet Canalís (2),
Silvia-Maria Chireac (3) i Clara Sansó Galiay (3)*

Grup de Recerca Consolidat «Plurilingüisme i Educació» (2009 SGR 00874)
Universitat de Lleida

- (1) Professor agregat del Departament de Geografia i Sociologia de la Universitat de Lleida.
- (2) Catedràtic d'Universitat del Departament de Pedagogia i Psicologia de la Universitat de Lleida.
- (3) Silvia-Maria Chireac i Clara Sansó són becàries predoctorals (DEBEQ i FI respectivament) del Departament de Pedagogia i Psicologia de la Universitat de Lleida.

Resum

L'objectiu d'aquest treball és avaluar, garantint la representativitat estadística i la possibilitat de generalització dels resultats, les identificacions i coidentificacions amb Catalunya i altres referents dels estudiants descendents de persones migrades que cursen l'ensenyament secundari obligatori. Els resultats obtinguts en una enquesta feta a 533 subjectes (n=533) indiquen que el grau de coidentificació amb la societat d'acollida és relativament baix (una mitjana de 27,90 sobre 100). Les variables que es mostren interrelacionades amb aquest procés són: l'edat, el lloc de naixement, l'edat d'arribada a Catalunya, el temps d'estada, l'àrea d'origen, el grau de vinculació dels progenitors, les xarxes socials que teixeixen els individus, l'escolarització en origen o no i les actituds lingüístiques (vers el català i el castellà). Tot plegat fa concloure que

1. Projecte de recerca subvencionat dins de la convocatòria ARAFI 2007 d'ajuts per incentivar la recerca aplicada en matèria d'immigració a Catalunya finançada per la Secretaria per a la Immigració i la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

s'han de potenciar mesures d'acollida a diversos nivells i a tota la població (autòctona i d'origen immigrant).

Paraules clau: identitat, integració, identificació i coidentificació amb la societat d'acollida, immigració, Catalunya.

1. Introducció i breus notes teòriques

El desenvolupament d'un projecte identitari comú és un pas imprescindible per aconseguir una convivència satisfactòria, democràtica i basada en criteris d'igualtat i justícia social.

Aquest projecte, atès el context actual, demana redefinir de manera ineludible el concepte de *nosaltres* destacant la ciutadania i la seva relació amb la nacionalitat (De Lucas, 2001; Lapresta, 2006; Generalitat de Catalunya, 2004a; Zapata-Barrero, 2004).

Consegüentment, i si l'objectiu és la consolidació d'un projecte de convivència comuna, multitud d'autors (Álvarez, 2008; Ariño, 2008; Bauman, 2008; De Lucas, 2008; Naïr, 2006, 2008; Pujadas, 2008) donen molta importància al procés de construcció de la identitat i el veuen com a element integrador. I derivat d'això, la identificació amb el projecte, com a part consubstancial del procés d'elaboració de la identitat, es torna cabdal.

El concepte d'identificació està lligat al d'identitat social. Concretament, aquesta es refereix a aquella part de l'autoconcepte de les persones que es deriva del coneixement de la seva pertinença a un grup social. I igualment, s'atorga a aquesta pertinença un significat emocional i valoratiu, és a dir, les identifications dels subjectes amb diferents col·lectius es troben relacionades amb el desenvolupament d'un sentiment de pertinença a un d'aquests, la qual cosa produeix efectes emotius i, si anem una mica més enllà, influeixen en certa mesura en el comportament, les preferències, les valoracions, etc. (Tajfel, 1972, 1978, 1981; Tajfel i Turner, 1985a, 1985b).

En relació amb el que s'acaba de comentar, cal incidir en la idea que els individus teixeixen les seves construccions identificatòries des de més d'un referent, tal com indiquen alguns autors, per exemple, Castells: «Para un individuo determinado o un actor colectivo puede haber una pluralidad de identidades» (Castells, 1998: 28). És a dir, les persones desenvolupen identifications múltiples, en el sentit que hom es pot sentir vinculat a molts referents i de diversa natura. Però la dificultat sorgeix quan, en una determinada societat, la representació social que suposa *ser català* o *ser espanyol*, per exemple, es troba ancorada en criteris exclusius que poden ser incompatibles amb altres.

Si aprofundim en els processos d'identificació i coidentificació dels descendents de persones migrades (migrants igualment o nascuts a la societat receptora), Rumbaut (2006) indica que construeixen diferents processos de formació de la identitat i

les identifications, atès principalment a condicions desiguals i de trajectòries educatives, lingüístiques, cíviques, polítiques o laborals. Així, l'origen propi o dels progenitors i el moment vital en el qual es produeix la incorporació, intervenen en els patrons d'identificació i coidentificació dels joves.

En el cas català s'han desenvolupat estudis sobre els processos identitaris dels joves nouvinguts des de diferents perspectives, i és remarcable la importància de les xarxes d'interacció social² que es teixeixen, el referent d'origen, el desenvolupament de complexes trames identificatòries, així com la implicació de la comunitat (Aparicio i Tornos, 2005; Besalú i Climent, 2004; Casas, 2003; Samper i Moreno, 2009; Torrabadella i Tejero, 2005). Ara bé, la immensa majoria d'aquests treballs són de caire qualitatiu i, tot i que no es pretén qüestionar-ne les conclusions, es troba a faltar complementar la recerca qualitativa amb anàlisis profundes des del punt de vista quantitatiu, amb mostres prou representatives per construir una visió més complexa del fenomen.

A més d'aquests elements, diversos estudis fets entre escolars nouvinguts, no directament centrats en aspectes identitaris però sí actitudinals (Huguet i Janés, 2005; Huguet, Janés i Chireac, 2008; Janés, 2006; Navarro i Huguet, 2005), mostren la influència de variables com l'edat d'arribada, el temps d'estada a la societat receptora, l'àrea d'origen, la identificació dels progenitors, la situació socioprofessional de les famílies, el nivell educatiu dels progenitors, el lloc de residència, etc., com a condicions interrelacionades amb la identificació que poden desenvolupar aquests nois i noies.

Altres treballs sobre aquest estudi duts a terme en el context espanyol són: el d'Aparicio i Portes (2007) i el d'Aparicio i Haller (2009). El primer, focalitzat sobre la generació 1.5 de marroquins, peruans i dominicans a Madrid i Barcelona, conclou que més de la meitat dels integrants dels col·lectius dominicà i marroquí s'identifiquen totalment amb el seu país d'origen (en el cas dels peruans, aquest percentatge és del 25%). Al voltant del 50% d'aquests últims i menys del 33% dels dominicans i marroquins es coidentifiquen tant amb Espanya com amb el seu lloc d'origen. Tan sols un 1% dels que provenen del Marroc i també el 13% dels que ho fan de Perú s'identifiquen totalment amb l'Estat espanyol. El segon estudi és una anàlisi longitudinal dels joves de segona generació també a Barcelona i Madrid. En el cas dels que resideixen a Barcelona, un terç es consideren espanyols o espanyoles.

Tenint en compte que la finalitat principal de la proposta és copsar fins a quin punt els alumnes descendents de persones migrades desenvolupen identifications i coidentifications, així com mesurar concretament graus de coidentificació amb Catalunya i altres referents, cal que ens referim al Pla de ciutadania i immigració 2005-2008, el Pla de ciutadania i immigració 2009-2012 i el Pacte Nacional per a la Immigració, amb l'objectiu de donar sentit a l'anàlisi feta.

2. S'entenen les xarxes d'interacció social com el conjunt de relacions socials que desenvolupen les persones en els diferents àmbits de la vida.

Des d'aquesta perspectiva, el fet que les persones autòctones i nouvingudes i d'inclusió a la mateixa societat desenvolupin un sentiment d'identificació que consolidi la cohesió social és cabdal. I ho és amb l'objectiu d'assolir un concepte de ciutadania que promogui «una ciutadania compartida que faci que tots els catalans i catalanes se sentin part de Catalunya i que puguin formar part de l'economia, la cultura i la vida social catalanes. La diversitat a Catalunya contribueix a un sentiment d'identitat i a l'evolució d'un sentit de ciutadania compartida» (Generalitat de Catalunya, 2004a: 42). I de la mateixa manera, de cara a conformar una cultura pública comuna entesa com «l'espai compartit de comunicació, convivència, reconeixement i participació de la nostra societat diversa diferenciada, per tal que la nació catalana continuï sent el referent de tota la gent que hi viu i treballa» (Generalitat de Catalunya, 2008: 63).

Així doncs, en un entorn on la diversitat creix, per aconseguir un grau elevat de cohesió social, cal garantir actuacions que la potenciïn des d'una perspectiva holística, integrada, coordinada, transversal i, també, la implicació dels agents de l'Administració més propers als ciutadans. I, novament, una de les variables que empíricament i teòricament s'ha mostrat més significativa a l'hora d'aconseguir un grau elevat d'integració i de cohesió social és el desenvolupament d'una identificació significativa amb la societat d'acollida.

En aquest context, un dels actors que ha de tenir un paper clau per interioritzar aquest concepte de ciutadania que contribueixi al desenvolupament d'un sentiment d'identitat que reverteixi en l'enfortiment de la cohesió social, és el sistema educatiu.

Repetim el que s'ha esmentat anteriorment: l'escola, com a element bàsic de socialització, té un paper fonamental per desenvolupar aquest projecte de convivència comuna. A Catalunya, a partir de la implementació del Pla de ciutadania i immigració 2005-2008 i el Pla de ciutadania i immigració 2009-2012, i més concretament en l'àmbit educatiu, el Pla per a la llengüa i la cohesió social (LIC),³ s'ha apostat per promoure i refermar la llengua catalana com a eix vertebrador d'un projecte educatiu plurilingüe i un model educatiu intercultural, amb la finalitat de consolidar la cohesió social. Una cohesió social que depèn, en gran mesura, de la vinculació amb la societat d'acollida.

L'ensenyament de la llengua pròpia en contextos plurilingües s'ha mostrat sovint com un element bàsic per desenvolupar aquest sentiment. Ara bé, aquest ensenyament ha d'anar acompanyat d'actuacions de coneixement i comprensió de l'altre perquè sigui efectiu i permeti tant als nouvinguts com als autòctons sentir-se part integrant de la societat (Lapresta, 2006; Lapresta, Huguet i Janés, 2008; Serra, 2006; Vila, 2000).

3. Tant des de la seva formulació inicial l'any 2004 com fins a les revisions posteriors.

2. Objectius

Els objectius de la nostra recerca són:

1. Aportar coneixement empíric i contrastable sobre la identificació i les identificacions múltiples. Més específicament, sobre el grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents desenvolupats per l'alumnat descendent de persones migrades que es troba cursant 2n i 4t d'ESO al sistema educatiu català, a partir d'una perspectiva quantitativa que garanteixi la representativitat dels resultats.
2. Aprofundir en l'anàlisi de les variables que poden influir en la coidentificació amb Catalunya i altres referents. En aquest sentit, es poden destacar variables de l'entorn personal i familiar (el gènere, l'edat, el lloc de naixement, l'àrea d'origen, l'edat d'arribada, el temps d'estada a la societat receptora, la coidentificació amb la societat catalana i altres referents dels progenitors, la situació socioprofessional de les famílies, el nivell sociocultural dels progenitors i les xarxes d'interacció social fora de l'àmbit educatiu), així com variables de l'entorn educatiu i/o comunitari (el curs, l'escolarització en origen o no, les capacitats generals i lingüístiques dels alumnes, les seves actituds lingüístiques i les xarxes d'interacció social a l'àmbit educatiu).
3. Oferir informació i propostes concretes a l'Administració pública per afavorir el desenvolupament de la vinculació amb la societat d'acollida dels fills i filles de les migracions. Aquest és un element bàsic per aconseguir l'aprenentatge efectiu de la llengua catalana, garantir la cohesió social i construir un projecte de convivència comuna i satisfactòria.

3. Metodologia

□ Univers d'estudi i mostra

L'univers d'estudi de la recerca és la totalitat de l'alumnat de 2n i 4t d'ESO escolaritzat a Catalunya. Aquesta elecció té una doble finalitat. D'una banda, tenir subjectes d'unes edats en què aquestes qüestions comencen a elaborar-se i, d'altra banda, obtenir una certa *perspectiva evolutiva* de la qüestió.

Segons dades del Departament d'Educació,⁴ en el curs 2006/2007,⁵ hi havia escolaritzats un total de 35.864 alumnes estrangers a l'educació secundària obligatòria, distribuïts per àrees de procedència de la manera següent:

4. http://www.gencat.net/educacio/depart/pdf/esta0607_alumnes.pdf.

5. Les dades que estaven disponibles en el moment en què es va dissenyar la mostra.

Taula 1. Alumnat estranger matriculat a educació secundària a Catalunya segons l'àrea d'origen

	Total	%
Europa comunitària	1.973	5,5
Europa no comunitària*	3.962	11,0
Magrib	8.351	23,2
Resta d'Àfrica	1.067	2,9
Amèrica del Nord	102	0,2
Llatinoamèrica	17.360	48,4
Àsia i Oceania	3.049	8,5
Total	35.864	100,0

* Romania i Bulgària en formen part.

Tenint en compte aquestes dades, l'univers d'estudi s'eleva a 35.864 ($N=35.864$). Davant la impossibilitat òbvia de treballar amb aquest volum de persones, es va optar per treballar amb una mostra representativa.

El disseny mostral utilitzat es correspon amb el mostreig aleatori per conglomerats. A fi de ser al més representatiu possible, després de contactar amb el Departament d'Educació, demanar permisos i consultar la idoneïtat dels centres, se'n va seleccionar un total de 10, distribuïts de la manera següent:

- 2 de Barcelona ciutat: IES Maragall / IES Barcelona Congrés
- 2 de les comarques barcelonines: IES Lluís de Peguera (Manresa) / IES Eduard Fonseré (l'Hospitalet de Llobregat)
- 1 de Tarragona ciutat: IES Francesc Vidal i Barraquer
- 1 de les comarques tarragonines: IES Gaudí (Reus)
- 1 de Girona ciutat: IES Santa Eugènia
- 1 de les comarques gironines: IES Montgrí (Torroella de Montgrí)
- 1 de Lleida ciutat: IES Escola del Treball
- 1 de les comarques lleidatanes: IES Guissona (Guissona)

Un cop fet el treball de camp i depurada la matriu de dades (és a dir, eliminats els qüestionaris incomplets, etc.) la mostra s'eleva a 533 subjectes ($n=533$). Aquest fet implica que s'accepta un marge d'error del $\pm 4,29\%$.⁶

6. Tenint en compte que es treballa a un nivell de confiança del 95,5% i amb $p=q=0,5$.

❑ Característiques principals de la mostra

Pel que fa a les principals característiques de la mostra, si bé es va aplicar de manera conjunta, es van tenir en compte principalment els estrats de gènere, curs i àrea de procedència. Quant a la primera condició, val a dir que del total mostrat 262 eren nois (el 49,2%) i 271, noies (el 50,8%). D'altra banda, 271 (el 50,84%) estaven cursant segon i 262 (el 49,16%), 4t d'ESO. En relació amb l'àrea d'origen, la composició es presenta a la taula 2:

Taula 2. Distribució mostrat en funció de l'àrea d'origen

	Subjectes	%
Europa comunitària	44	8,3
Europa no comunitària	66	12,4
Magrib	103	19,3
Resta d'Àfrica	39	7,3
Llatinoamèrica	231	43,3
Àsia i Oceania	42	7,9
Resta d'Amèrica	8	1,5
Total	533	100,0

Font: elaboració pròpia.

Si s'observa aquesta taula 2, i es compara amb la distribució poblacional per àrees d'origen (taula 1), es constata que les oscil·lacions en les proporcions en cap cas se situen per sobre del $\pm 5\%$, la qual cosa garanteix la representativitat i la fiabilitat de les dades obtingudes.⁷

❑ Variables⁸

Les variables emprades en aquesta recerca són les següents:

A. Variables dependents: identificació amb Catalunya, Espanya, Europa comunitària, Europa no comunitària, el Magrib, la resta d'Àfrica, Llatinoamèrica, Àsia/Oceania, la resta d'Amèrica, identificacions múltiples (Catalunya/Espanya/altres referents), grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents.

7. Es consideren joves d'origen immigrant els subjectes que han nascut a l'estranger o bé aquells que, havent nascut a Catalunya o l'Estat espanyol, tenen els dos progenitors nascuts fora de l'Estat.

8. Per a una descripció acurada de les variables emprades en la recerca, remetem al lector a l'annex metodològic i estadístic.

B. Variables independents de l'entorn personal, familiar i xarxes socials: gènere, edat, lloc de naixement, àrea d'origen, edat d'arribada, temps d'estada a Catalunya, grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents dels progenitor, situació socioprofessional, nivell sociocultural, xarxes d'interacció social fora de l'àmbit educatiu.

C. Variables independents de l'entorn educatiu: curs, escolarització en origen, capacitats generals de l'alumne, capacitats en llengua catalana i en llengua castellana, actituds lingüístiques vers el català, el castellà i les diferents llengües maternes (L1) i xarxes d'interacció socials a l'àmbit educatiu.

❑ Qüestionari

Es va dissenyar un qüestionari per cobrir els objectius fixats i per recollir variables sociodemogràfiques (gènere, edat, edat d'arribada, temps d'estada a la societat receptora, àrea d'origen, situació socioprofessional de les famílies, nivell sociocultural dels progenitors, etc.), identificatòries, actitudinals i de xarxes de relacions. El qüestionari es va fer de manera col·lectiva.

El treball de camp, el va fer un equip d'enquestadors formats per a aquesta finalitat i es va desenvolupar durant la segona meitat de l'any 2008.⁹

4. Resultats

A fi d'obtenir la màxima claredat expositiva, s'estructura la presentació dels resultats obtinguts en dos blocs:

1. Un primer en què s'analitzen les pautes identificatòries i les identificacions múltiples.
2. Un segon en què s'aprofundeix amb més concreció en el grau de coidentificació de l'alumnat descendent de persones migrades amb la societat catalana.

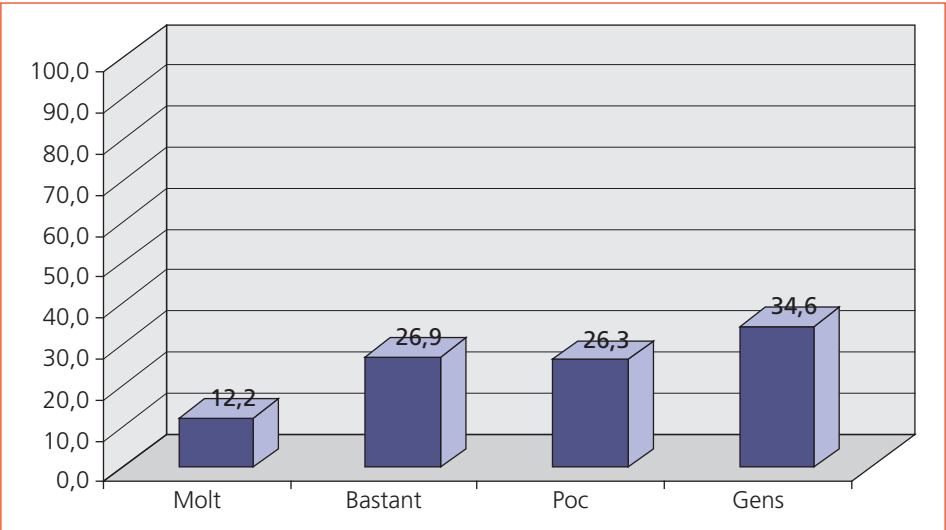
9. Les dades obtingudes s'han tractat amb el paquet estadístic SPSS per a Windows en la seva versió 15.0. Per a l'anàlisi, s'han utilitzat tècniques estadístiques descriptives (taules de freqüències i taules de contingència, mesures de tendència central i mesures de dispersió), així com procediments d'estadística inferencial. El tipus de variables, principalment d'escala Likert i, en menys mesura, nominals, permet aplicar proves d'associació entre variables (correlacions, chi-cuadrat, V de Cramer), d'anàlisi de la variança i contrastos de mitjanes, per comprovar els efectes d'una o més variables independents en les explicacions de les diferències sobre cadascuna de les variables dependents (l'Anova en el cas de la comparació de mitjanes de variables quantitatives i nominals, i per aprofundir-hi, en el cas que aquesta última hagués resultat significativa, s'ha utilitzat la prova de Scheffé). El nivell de significació utilitzat ha estat del 0.05.

na i altres universos, així com l'estudi de l'impacte de les diferents variables que s'han considerat (diferenciant entre les que s'han inclòs a l'entorn personal, familiar i a l'entorn educatiu).

■ **4.1. Pautes identificatòries i identificacions múltiples dels escolars descendents de persones migrades**

En general, la identificació que estableixen els fills i filles de les migracions amb Catalunya és relativament baixa. Al voltant d'1 de cada 10 (el 12,2%) se sent molt català (gràfic 1). El tractament estadístic d'aquestes dades permet obtenir una mitjana de 38,8.¹⁰

Gràfic 1. Identificació amb Catalunya

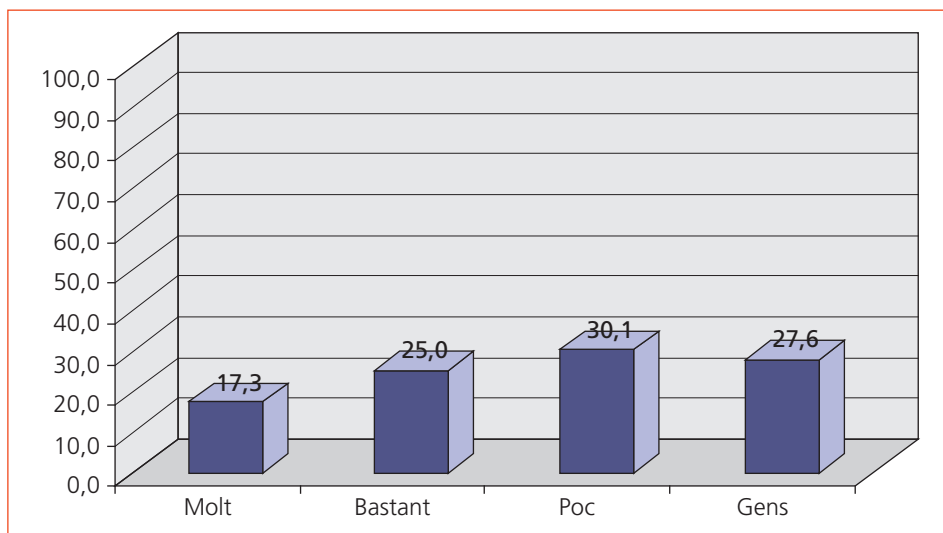

Font: elaboració pròpia.

Una situació molt similar es dona amb el cas de la identificació amb Espanya (gràfic 2). Així, un 17,3% afirma identificar-se amb un alt grau amb l'Estat espanyol. En aquest cas, la mitjana té un valor de 43,9.

10. En una escala de 0 a 100 on 0 seria cap identificació amb Catalunya i 100 una total identificació.

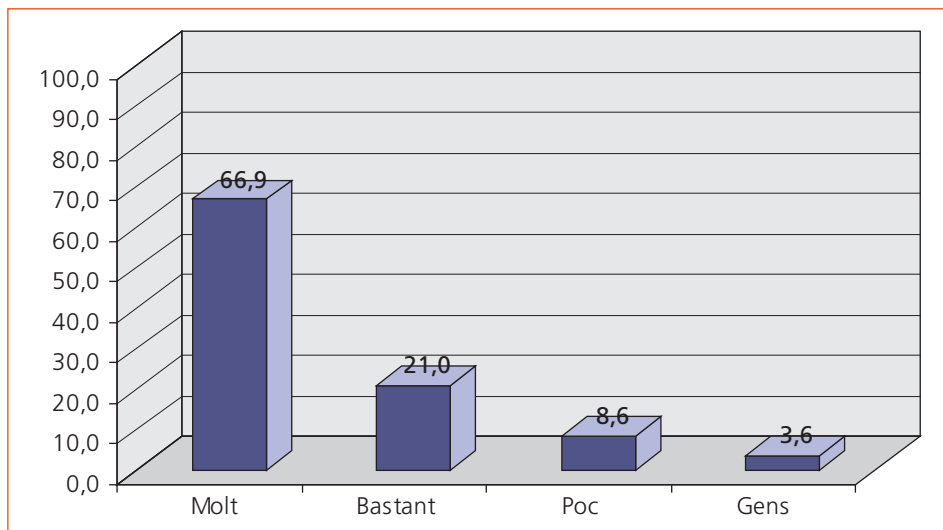
Gràfic 2. Identificació amb Espanya

Font: elaboració pròpia.

En canvi, l'alta identificació amb altres referents és majoritària; arriba a suposar el 66,9% dels enquestats, és a dir, davant la qüestió «Fins a quin punt et sents (especificar altres)», 2 de cada 3 subjectes es vinculen molt amb un altre univers d'identificació (gràfic 3). En aquest cas la mitjana s'eleva fins a 83,4.

Gràfic 3. Identificació amb altres referents

Font: elaboració pròpia.

I, més concretament, tal com es pot veure a la taula 3, en especificar les diferents àrees d'origen aïlladament, es constata que aquest percentatge es manté amb petites oscil·lacions. D'aquesta manera, un 71,6% se sent molt llatinoamericà (la mitjana del grup és 86,0); un 62,2% s'identifica amb l'Europa comunitària (82,8); un 74,2%, amb l'Europa no comunitària (89,2); un 64,9%, amb Magrib (83,8); un 51,4%, amb la resta d'Àfrica (79,0), i un 68,3%, amb Àsia/Oceania (82,9).

Taula 3. Identificació amb Llatinoamèrica, Europa comunitària, Europa no comunitària, Magrib, resta d'Àfrica i Àsia/Oceania

	Identificació amb Llatinoamèrica	Identificació amb l'Europa comunitària	Identificació amb l'Europa no comunitària	Identificació amb el Magrib	Identificació amb la resta d'Àfrica	Identificació amb Àsia/Oceania
	%	%	%	%	%	%
Molt	71,6	62,2	74,2	64,9	51,4	68,3
Bastant	19,1	24,3	19,4	22,7	34,3	12,2
Poc	5,3	13,5	6,5	11,3	14,3	19,5
Gens	4	0	0	1	0	0
Total	100	100	100	100	100	100

Font: elaboració pròpia.

En síntesi, els adolescents descendents de persones migrades se senten relativament poc identificats amb Catalunya i amb l'Estat espanyol, i molt identificats amb altres referents (l'àrea d'origen té un pes molt significatiu). Però aquestes dades no són compartiments estancs, sinó que la identitat és un element multidimensional i els escolars descendents de migrants desenvolupen trames identificatòries complexes en les quals es barregen diferents universos, tot i predominar el d'origen.

En la taula 4 es presenten les diferents categories d'identificació múltiple agrupades en sis possibilitats: els que se senten exclusivament altres, catalans o espanyols, els que prioritzen algun d'aquest referents per sobre dels altres i els que se senten catalans espanyols o altres.

En aquest sentit, cal remarcar que no hi ha cap subjecte que es consideri únicament espanyol i només l'1,5% se sent exclusivament català, mentre que un 19% s'identifica únicament amb altres universos.

Si anem una mica més enllà, s'observa que la categoria que concentra el percentatge més alt de joves és la que prioritza altres referents per sobre del català o l'espanyol. Concretament, gairebé 6 de cada 10 subjectes (el 57,9%). Molt per sota se situen els joves que se senten més catalans que espanyols i/o altres (el 7,7%) i els que s'identifiquen amb Espanya més que amb Catalunya i/o altres universos (el 6,7%).

Taula 4. Identificacions múltiples dels joves descendents de persones migrades

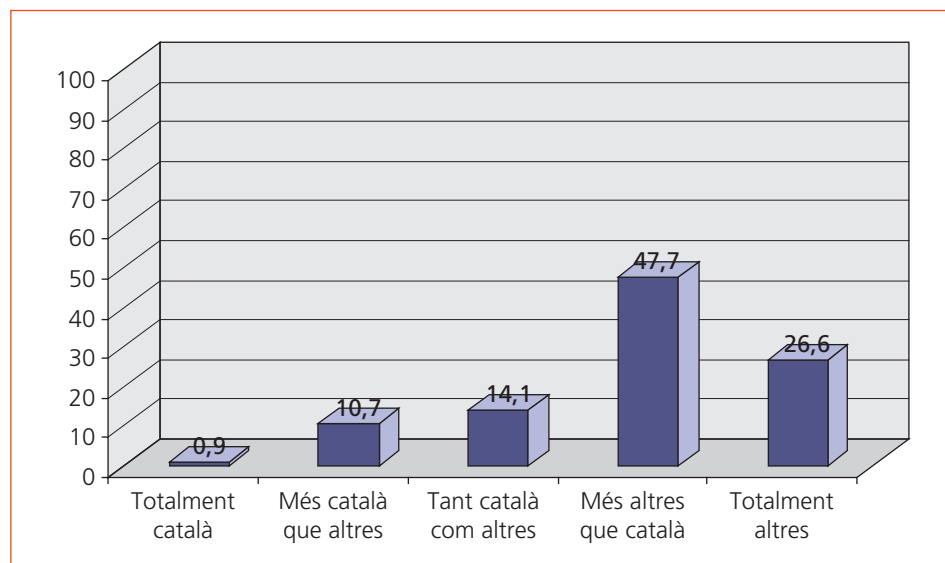
Identificacions múltiples	%
Totalment altres	19,0
Totalment català	1,5
Més català que altres i/o espanyol	7,7
Més espanyol que altres i/o català que altres	6,7
Més altres que català i/o espanyol	57,9
Tant altres com català o espanyol	7,2
Total	100

Font: elaboració pròpia.

■ 4.2. Grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents dels escolars descendents de persones migrades

Pel que fa al grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents d'aquests nois i noies, cal destacar que un 11,6% ho fa prioritàriament amb Catalunya, un 14,1% amb Catalunya i amb altres, i un 74,3% col·loquen abans que el català un sentiment de vinculació amb altres universos (gràfic 4).

Gràfic 4. Grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents

Font: elaboració pròpia.

De nou, gràcies al tractament estadístic d'aquestes dades, es pot expressar aquest sentiment en una escala de 0 a 100.¹¹ El valor mitjà que adquireix és 27,9. Aquesta dada significa que els joves desenvolupen una coidentificació amb la qual altres referents tenen un pes més gran que el de la societat catalana.

■ 4.2.1. Variables de l'entorn personal, familiar i de xarxes socials

Analitzem ara l'impacte sobre el grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents de les variables incloses en el que s'ha anomenat «entorn personal, familiar i de xarxes socials»:¹² gènere, edat, lloc de naixement, àrea d'origen, edat d'arribada, temps d'estada a la societat receptora, coidentificació amb la societat catalana i altres referents dels progenitors, situació socioprofessional de les famílies, nivell sociocultural dels progenitors i xarxes d'interacció social fora de l'àmbit educatiu.

El fet de ser noi o noia no influeix en el grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents desenvolupats pels fills i filles de la immigració a Catalunya. El valor mitjà és de 27 per a les noies i de 28,8 per als nois.

Un fenomen diferent ocorre amb l'edat. Les proves de correlació fetes mostren que, si bé la relació entre aquesta i el grau de vinculació és feble, és també negativa. És a dir, hi ha una relació feble, ja que els joves com més edat tenen menys coidentificats se senten (això implica menys identificació amb Catalunya i més amb altres universos).¹³

Amb referència al lloc de naixement, hi ha diferències significatives entre els que han nascut a Catalunya o l'Estat espanyol i els que ho han fet a l'estranger. Així, els primers presenten una coidentificació quasi perfecta respecte als nascuts a l'estranger, que prioritzen la vinculació amb altres universos per sobre de la identificació amb Catalunya (amb mitjanes respectivament de 52,2 i 24,4, vegeu el gràfic 5).

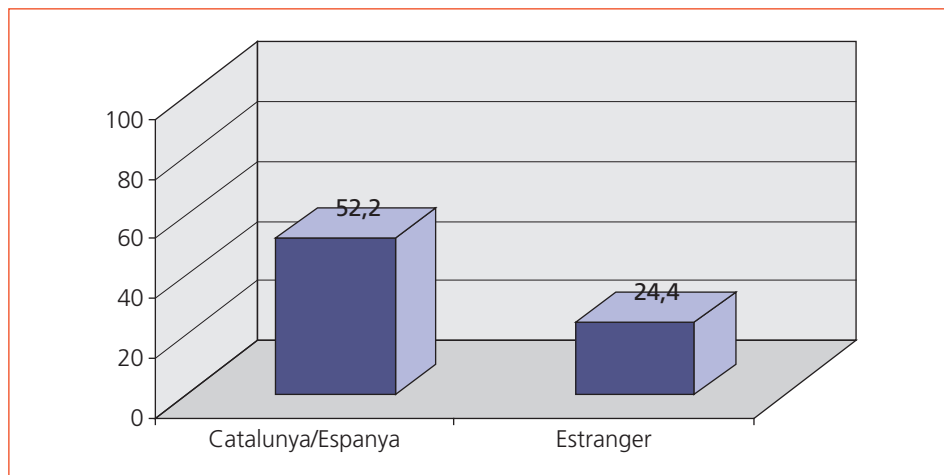
Si aprofundim en l'efecte del lloc de naixement, la variable «àrea d'origen» recull la influència del referent de procedència en el grau de coidentificació. En el cas dels nascuts a l'Estat, es remet a l'àrea d'origen dels progenitors i de nou les proves estadístiques fetes constaten una relació clara entre ambdues variables.

11. El 0 seria cap grau d'identificació amb Catalunya (i total amb altres referents); 50, una coidentificació perfecta, i 100, un grau de vinculació total amb Catalunya (i nul·la amb altres universos).

12. Cal puntualitzar que, de cara a una lectura entenedora i alhora rigorosa des del punt de vista científic, les proves estadístiques que legitimen les afirmacions sobre els resultats obtinguts es presenten a l'annex metodològic i estadístic.

13. Cal incidir que durant la presentació dels resultats es pren com a referència la coidentificació (que suposaria un valor mitjà de 50), ja que en molt pocs casos se supera aquesta puntuació. Per tant, quan s'afirma que els subjectes mostren un grau més alt de coidentificació, queda implícit que desenvolupen alhora un nivell més elevat de vinculació amb Catalunya, i el mateix ocorre a la inversa.

Gràfic 5. Mitjanes del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents en funció del lloc de naixement

Font: elaboració pròpia.

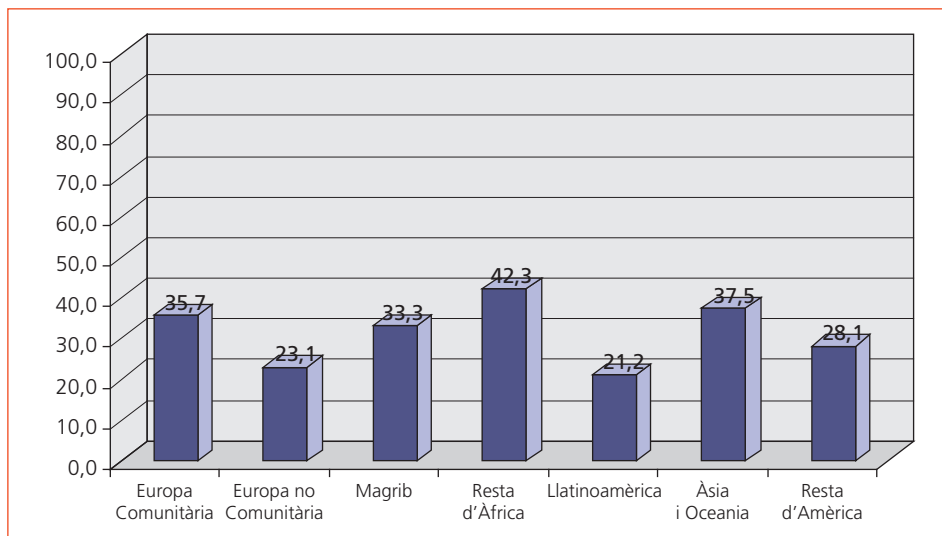
Així es demostra que els que provenen de la resta d'Àfrica (amb una mitjana de 42,3) presenten un grau més elevat de coidentificació (i, per tant, un alt grau més d'identificació amb Catalunya) respecte als que ho fan des de l'Europa no comunitària (amb una mitjana de 23,1) i Llatinoamèrica (21,2). Igualment, els originaris de Llatinoamèrica desenvolupen un grau més baix de coidentificació (i consegüentment una menor identificació amb Catalunya) que els de l'Europa comunitària (35,7), el Magrib (33,2), Àsia i/o Oceania (37,5) i els que ja s'han comentat de la resta d'Àfrica (gràfic 6).

Estudiem ara la variable «edat d'arribada» a la societat de destinació. El contrast d'aquesta variable s'analitza mitjançant la variable «lloc de naixement»: cal saber si el fet de néixer a Catalunya o l'Estat espanyol, o arribar a Catalunya a la primera infantesa o a l'inici de l'adolescència, influeix en el grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents.

Els resultats obtinguts confirmen aquest punt i hi constaten una clara tendència, tal com s'observa en el gràfic 7: els que han nascut a Catalunya expliciten una coidentificació gairebé perfecta (amb un valor mitjà de 52,2), significativament més alta que els que van arribar amb menys de 10 anys (28,4) i els que ho van fer amb 10 anys o més (22,1). Així mateix, les diferències entre aquests dos últims grups tampoc són fruit de l'atzar, sinó que hi ha un comportament diferenciatiu.

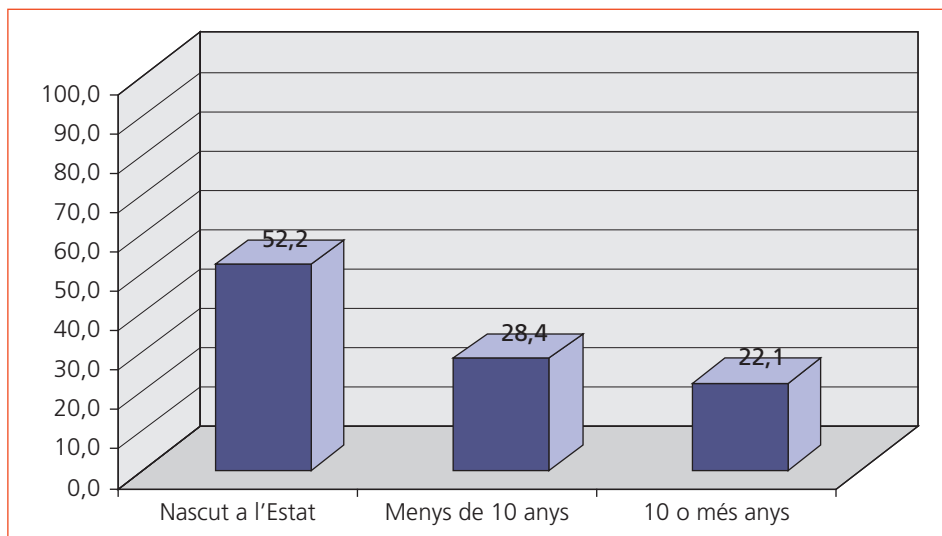
Paral·lelament, el temps d'estada a Catalunya també és una variable que, a priori, pot influir en el nostre objecte d'estudi i els resultats obtinguts confirmen la idea següent: com més temps d'estada més elevat és el grau de coidentificació (la qual cosa comporta, tal com hem dit, una vinculació més alta amb Catalunya).

Gràfic 6. Mitjanes del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents en funció de l'àrea d'origen

Font: elaboració pròpia.

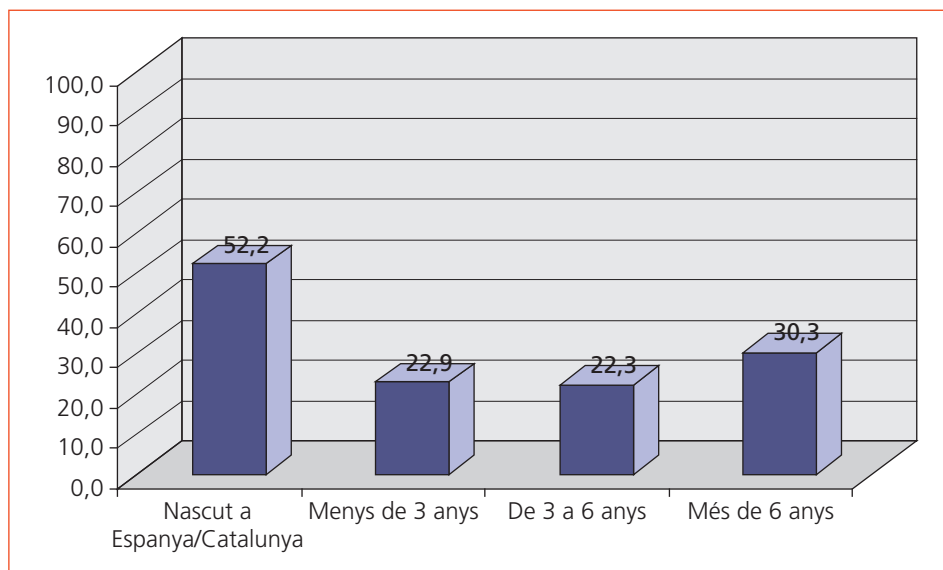
Gràfic 7. Mitjanes del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents en funció de l'edat d'arribada a Catalunya

Font: elaboració pròpia.

Més concretament, els joves descendents de persones migrades nascuts a l'Estat espanyol o a Catalunya són els que presenten una coidentificació més elevada (com ja s'ha vist, amb una mitjana de 52,2) respecte als que fa menys de 3 anys (22,9), de 3 a 6 (22,3) o més de 6 anys que són a Catalunya (30,3).

Gràfic 8. Mitjanes del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents en funció del temps d'estada a Catalunya

Font: elaboració pròpia.

Com s'ha vist en el marc teòric, diferents estudis han demostrat que les pautes coidentificatòries dels joves es troben interrelacionades amb les que desenvolupen els seus progenitors. Una conseqüència d'això és que es preveu que el grau de coidentificació amb la societat catalana i d'altres referents dels progenitors influeixi en el grau de coidentificació que desenvolupen els seus descendents. Novament, les dades obtingudes confirmen aquest punt i aquesta afirmació es basa en les proves de correlació fetes. Tal com s'ha dit, hi ha una relació en el sentit que com més elevat sigui el grau de coidentificació dels progenitors més elevat serà el grau de coidentificació dels joves.

Tanmateix, ens trobem davant d'un fet diferent si analitzem la situació socioprofessional de les famílies i el seu nivell sociocultural. Així, ambdues condicions no influeixen en el grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents expressats. És a dir, aquests resultats indiquen que el fet que els progenitors tinguin una millor situació socioeconòmica no influeix en les pautes coidentificatòries.

En darrer lloc, i íntimament relacionat amb el desenvolupament d'un grau de vinculació amb la societat receptora, i especialment en el cas dels joves, observem la

importància de les interaccions socials que construeixen aquests nois i noies. En aquest sentit, en les xarxes de relació de les filles de la immigració fora de l'àmbit educatiu, es detecta un cert grau d'endogàmia, tal com es pot constatar a la taula 5. Així, tot i que es desenvolupen interaccions amb persones nascudes a Catalunya/Estat espanyol i a altres contrades, prioritzen també les interaccions amb persones de la seva mateixa àrea d'origen.

Taula 5. Xarxes d'interacció fora de l'àmbit educatiu en funció de l'origen

	Àrea d'origen						
	Europa comunitària	Europa no comunitària	Magrib	Resta d'Àfrica	Llatino-amèrica	Àsia i Oceania	Resta d'Amèrica
Relacions fora del centre	%	%	%	%	%	%	%
Llatinoamèrica	16,5	17,1	13,5	12,5	36,5	18,6	50,0
Europa comunitària	18,6	9,3	9,6	9,6	10,5	6,2	12,5
Europa no comunitària	7,2	29,3	6,5	8,7	6,4	3,1	6,3
Magrib	3,1	3,6	28,7	11,5	5,5	7,2	6,3
Resta d'Àfrica	8,2	5,0	8,3	25,0	4,9	5,2	,0
Resta d'Amèrica	16,5	2,1	4,8	2,9	6,4	6,2	6,3
Àsia i Oceania	4,1	4,3	3,5	2,9	4,1	29,9	6,3
Estat espanyol	25,8	29,3	25,2	26,9	25,6	23,7	12,5

Font: elaboració pròpia.

Més específicament, si s'observa cada col·lectiu segons aquest criteri, es confirma que els llatinoamericans tendeixen a interactuar amb altres llatinoamericans (el 36,5% afirma que s'hi relacionen habitualment), els magrebins amb els magrebins (el 28,7%) i la mateixa tendència es manté amb la resta de grups.

■ **4.2.2. Variables de l'entorn escolar**

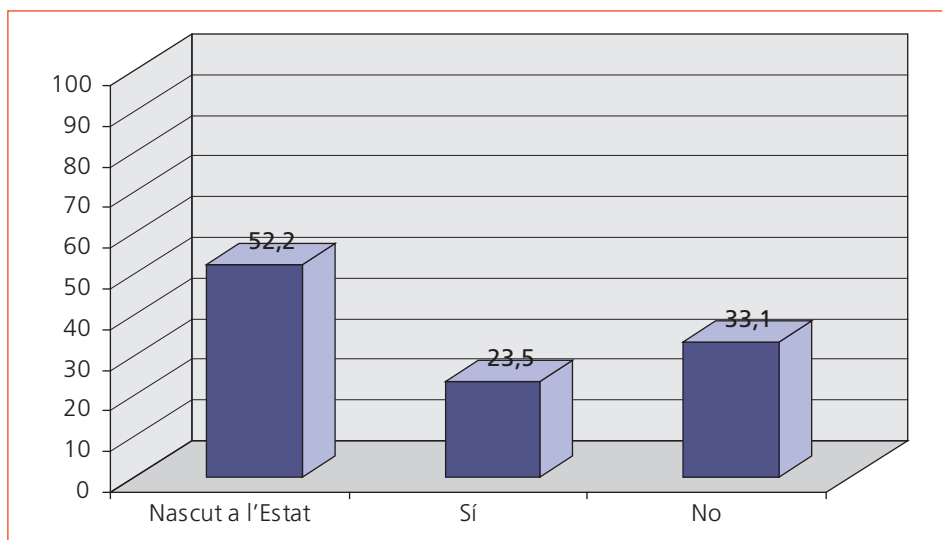
Dins aquest apartat, analitzem l'impacte de variables incloses en el que hem denominat *entorn escolar*. Així, es té en compte el curs escolar, l'escolarització en origen o no, les capacitats generals i lingüístiques, les actituds lingüístiques, així com les xarxes d'interacció que es desenvolupen a l'aula i al pati.

L'anàlisi estadística feta mostra que no hi ha diferències significatives entre els alumnes que es troben cursant 2n o 4t d'ESO. El fet d'estar cursant un o altre nivell, o el temps passat en el sistema educatiu català, no determina les coidentificacions explicitades per aquests joves.

Un altre element que cal considerar és l'escolarització a la societat d'origen, atesa la capacitat socialitzadora del sistema educatiu català.

Sense tenir en compte els nois i noies descendents de migrants nascuts a Catalunya o l'Estat espanyol, els resultats mostren que hi ha diferències significatives entre els que en el seu moment van anar a l'escola a la societat d'origen i els que no ho van fer. En aquesta línia, els que no han estat escolaritzats en origen mostren un grau més elevat de coidentificació (mitjana de 33,1) respecte als que sí que ho han estat (amb un valor mitjà de 23,5, vegeu el gràfic 9).

Gràfic 9. Mitjanes del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents en funció l'escolarització en origen o no

Font: elaboració pròpia.

Igualment, el sistema educatiu té un paper important com a agent socialitzador i també en l'adquisició de competències generals i lingüístiques, i s'ha demostrat que els resultats acadèmics estan interrelacionats amb les pautes coidentificatòries i amb les estratègies d'adaptació identitària dels joves. Però, en aquest cas, l'anàlisi correlacional demostra que sentir-se més o menys coidentificat amb la societat catalana i amb altres universos no està interrelacionat amb les valoracions generals que fan els mestres de les seves capacitats, tant des del punt de vista general com del lingüístic.

D'altra banda, i contràriament al que s'acaba de comentar, les actituds lingüístiques vers el català i el castellà sí que tenen una influència en el grau de coidentifica-

ció amb la societat catalana i altres referents. Aquest fenomen no ocorre amb les actituds respecte a les diferents llengües maternes.

Així, hi ha una correlació positiva i significativa en el cas de les actituds vers el català. Per tant, es conclou que com més positives siguin les actituds vers el català hi haurà major grau de coidentificació (i, implícitament, vers el nivell de vinculació amb la societat catalana).

Ara bé, si ens centrem en l'anàlisi de les actituds cap al castellà, es dona la situació inversa. Aquest fet és conseqüència d'una correlació negativa i relativament feble. O dit d'una altra manera, com més positives són les actituds vers el castellà, menor és el grau de coidentificació amb Catalunya i amb altres referents.

Si s'estudien les actituds vers les llengües maternes, aquesta correlació no és significativa.

Finalment, repassem les xarxes d'interacció que desenvolupen aquests nois i noies a l'àmbit educatiu, diferenciant entre les que es produeixen a l'aula i al pati, ja que són dos contextos amb dinàmiques diferenciades.

Així, en comparar tots dos àmbits, tot i que es comprova un grau d'endogàmia relatiu, l'alumnat descendent de persones migrades interactua amb tots els seus companys amb major o menor mesura (autòctons i no autòctons). És a dir, l'entorn educatiu afavoreix les relacions intergrupals, aspecte que no queda tan palès en àmbits no escolars.

Taula 6. Xarxes d'interacció a l'aula en funció de l'origen

	Àrea d'origen						
	Europa comunitària	Europa no comunitària	Magrib	Resta d'Àfrica	Llatino-amèrica	Àsia i Oceania	Resta d'Amèrica
Relacions a l'aula	%	%	%	%	%	%	%
Llatinoamèrica	16,5	23,1	18,6	17,7	32,2	15,1	15,8
Europa comunitària	20,6	7,7	6,3	5,2	6,7	10,4	10,5
Europa no comunitària	10,3	25,9	10,3	8,3	7,4	7,5	15,8
Magrib	10,3	3,5	22,5	17,7	10,7	12,3	21,1
Resta d'Àfrica	6,2	4,2	5,1	17,7	4,3	5,7	10,5
Resta d'Amèrica	6,2	,7	3,2	1,0	2,5	5,7	,0
Àsia i Oceania	1,0	,7	4,0	5,2	6,9	15,1	,0
Estat espanyol	28,9	34,3	30,0	27,1	29,3	28,3	26,3
Total	100	100	100	100	100	100	100

Font: elaboració pròpia.

Taula 7. Xarxes d'interacció al pati en funció de l'origen

	Àrea d'origen						
	Europa comunitària	Europa no comunitària	Magrib	Resta d'Àfrica	Llatino-amèrica	Àsia i Oceania	Resta d'Amèrica
Relacions al pati	%	%	%	%	%	%	%
Llatinoamèrica	20,4	21,6	18,3	15,3	36,4	14,9	16,7
Europa comunitària	23,5	5,8	6,4	4,7	6,7	10,3	16,7
Europa no comunitària	7,1	24,5	8,5	9,4	6,7	4,6	22,2
Magrib	6,1	9,4	23,4	15,3	8,9	5,7	16,7
Resta d'Àfrica	4,1	4,3	7,2	17,6	4,0	9,2	5,6
Resta d'Amèrica	6,1	2,2	3,8	3,5	4,3	1,1	,0
Àsia i Oceania	4,1	3,6	5,1	5,9	5,1	25,3	5,6
Estat espanyol	28,6	28,8	27,2	28,2	27,9	28,7	16,7
Total	100	100	100	100	100	100	100

Font: elaboració pròpia.

5. Conclusions

Sintèticament, els principals resultats indiquen el següent:

1. Pel que fa a les pautes identitàries, cal remarcar que els fills i filles de les migracions desenvolupen trames identificatòries complexes, és a dir, *se senten* inclosos en molts referents d'identificació, combinant i complementant diferents universos, allunyant-se d'identificacions exclusives. Encara així, el pes d'altres universos és el principal (per sobre del català o l'espanyol).
2. En relació amb el punt anterior, l'anàlisi del grau de coidentificació amb la societat catalana i altres referents demostra que predomina la coidentificació, però sempre es dona més importància a altres universos.
3. Les variables considerades en aquesta recerca que intervenen i s'interrelacionen en el desenvolupament de la vinculació amb Catalunya i altres referents són: a) l'àmbit personal, familiar i les xarxes socials: l'edat, el lloc de naixement, l'edat d'arribada, el temps d'estada, l'àrea d'origen, el grau de vinculació dels progenitors i les xarxes socials, i b) l'àmbit escolar: l'escolarització en la societat d'origen o no i les actituds lingüístiques vers el català i el castellà.

Més concretament, observem:

1. Com més edat menys grau de coidentificació (la qual cosa implica un menor nivell de vinculació amb la societat catalana).
2. Entre els nascuts a Catalunya, es dona un grau més alt de coidentificació respecte als nascuts a l'estranger.
3. Si considerem la variable de l'àrea geogràfica d'origen, els que desenvolupen un grau de coidentificació més elevat són, per ordre decreixent, els de la resta d'Àfrica, Àsia/Oceania, Europa comunitària, Magrib, Europa no comunitària i Llatinoamèrica.
4. El mateix comportament presenten els que van arribar més joves en relació amb els que ho van fer amb més edat i els que fa més temps que estan a Catalunya que els que fa menys temps que hi estan.
5. També hi ha una correlació positiva entre el grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents dels progenitors i el grau de coidentificació desenvolupat pels seus descendents.
6. D'altra banda, el fet d'haver-se escolaritzat en la societat d'origen o no influeix en el sentit que els que s'han escolaritzat en origen mostren menys coidentificació que els que no ho han estat.
7. En darrer lloc, es constata una correlació positiva entre la vinculació a la societat catalana i altres referents i les actituds lingüístiques vers el català, mentre que en el cas del castellà aquesta correlació és negativa.

Aquests resultats concorden, en la seva majoria, amb els que s'han apuntat en el marc teòric encara que en sorgeixen de nous que cal argumentar. Però, una consideració prèvia ineludible, i que cal tenir en compte en tot moment, recau en el fet que les actuacions desenvolupades en matèria migratòria i d'acollida obtenen els seus fruits a mitjà-llarg termini. És per això que, tenint en compte el context competencial català i que les accions en vigor impulsades per la Generalitat de Catalunya encara són relativament recents, caldria esperar un temps per fer una valoració total. Tot i així, aquest fet no invalida que en el moment present s'hagi fet aquest treball, ja que no deixa de ser un test per analitzar la situació actual.

El fet que en el cas dels nascuts a Catalunya presentin una coidentificació més elevada que els nascuts a l'estranger, relacionat amb l'edat d'arribada i el temps d'estada a Catalunya, mostra com el fet d'arribar en un moment o altre del cicle vital influeix directament en les construccions identitàries, tal com argumenten Rumbaut (2006) o Portes i DeWin (2006). És a dir, les diferents condicions contextuais (educatives, lingüístiques, cíviques, de convivència, etc.) influïdes per un major o menor temps de residència a Catalunya –que, paral·lelament comporta un contacte més llarg amb la societat catalana–, condicionen el grau d'identificació amb Catalunya, atès el coneixement progressiu de la realitat catalana.

En relació amb aquest fet, trobem el paper determinant dels progenitors. Els estu-

dis fets (Rumbaut, 2006; Aparicio, 2007), a part de confirmar la tendència dels resultats presentats, apunten la importància de l'influx dels referents paterns, que elaboren les seves construccions identitàries com a resultat d'experiències que sobrepassen l'àmbit educatiu i es troben connectades a elements econòmics, comunitaris, cívics o a percepcions sobre ells mateixos. A més, no s'ha de menystenir la composició de la parella de progenitors; si ambdós components de la parella són persones migrades, és tracta d'una parella mixta o nascuts a la societat de destinació.

Així, es plantegen algunes reflexions sobre el perquè d'aquestes dinàmiques de coidentificació, que es deriven d'aquests i d'altres resultats obtinguts.

I aquest qüestionament condueix a un primer aspecte clau, centrat en la societat catalana: quina realitat i quina idiosincràsia estan coneixent aquests nois i noies amb la qual es troben poc vinculats? Realment s'està creant una societat on la ciutadania i la identitat (i derivat d'això el grau d'identificació) «...[fan] que tots els catalans i catalanes se sentin part de Catalunya i que puguin formar part de l'economia, la cultura i la vida social catalanes. La diversitat a Catalunya contribueix a un sentiment d'identitat i a l'evolució d'un sentit de ciutadania compartida (Generalitat de Catalunya, 2004a: 42)», alhora que una cultura pública comuna (Generalitat de Catalunya, 2008).

Els resultats fruit d'aquest treball qüestionen en certa mesura que s'estigui aconseguint aquest objectiu, com a mínim la vinculació amb un sentiment d'identitat compartida. És a dir, les coidentificacions poden ser un objectiu desitjable, però el que es proposa és que el pluriculturalisme i el plurilingüisme siguin quelcom intrínsec a la identitat catalana. El fet de sentir-se català no ha d'implacar una necessitat d'explicitar diverses identitats, ja que aquestes haurien de ser consubstancials i valorades dins la mateixa catalanitat.

I, si bé és cert que pot haver-hi moltes situacions en les quals aquesta manca de vinculació és fruit de la voluntat dels mateixos subjectes descendents de persones migrades, també és conseqüència de la percepció en molts estrats de la població (tant autòctona com no) d'una representació social de la catalanitat determinada, relativament essencialista i assimilacionista, i encara allunyada d'un projecte real de convivència pluricultural i plurilingüe (Lapresta, 2006; Lapresta, Huguet i Janés, 2008; Lapresta, Huguet, Janés, Navarro, Chireac, Querol i Sansó, 2009; Lapresta, Huguet i Janés, en premsa; Méndez, 2009).

En relació amb el que s'acaba d'exposar, i pel que fa ara a l'àmbit educatiu, cal indicar el poc significat que té el fet d'estar escolaritzat a 2n o 4t d'ESO en el cas dels que ja han cursat la major part de l'etapa educativa a Catalunya. En altres paraules, què succeeix (o no) a l'escola (quant a les pràctiques educatives, disseny curricular, relacions família-escola, etc.) que fa que el pas d'aquests joves pel sistema educatiu no potenciï una major vinculació amb la societat catalana? En aquest sentit, cal recordar que l'aprenentatge i el desenvolupament dels lligams afectius amb la societat receptora demanen valorar i acceptar com a propi el que aporten els fills de les migracions (Lapresta, 2006; Lapresta, Huguet i Janés, 2008; Vila, 2000), a més d'acon-

seguir que se sentin integrats i valorats en l'àmbit escolar i des del punt de vista social (Lapresta, Huguet i Janés, 2008; Serra, 2006).

Finalment, i tenint en compte els àmbits social i educatiu, s'han de remarcar les dades referents a la qüestió lingüística, aspectes que manifesten el Pla de ciutadania i immigració 2005-2008, el Pla de ciutadania i immigració 2009-2012 (Generalitat de Catalunya, 2004a, 2009a), el Pla LiC (Generalitat de Catalunya 2004b, 2009b) o el Pacte Nacional per a la Immigració aprovat recentment (Generalitat de Catalunya, 2008) en què aquesta qüestió té un paper crucial.

En aquest sentit, és fins a cert punt preocupant el fet que la coidentificació que senten els joves amb la societat catalana i altres universos correlacioni positivament amb les actituds vers el català, negativament vers el castellà i no sigui significativa respecte a les diferents llengües maternes. En una societat realment intercultural i plurilingüe, la identificació amb Catalunya ha de correlacionar positivament amb les actituds vers el català, però també vers el castellà i les diferents llengües pròpies de les persones nouvingudes. Llengües que són tan pròpies de la societat catalana (perquè les parlen persones que resideixen, treballen i desenvolupen la seva experiència vital a Catalunya) com ho és el català.

Aquesta argumentació significa que el català ha de tenir un paper crucial com a llengua de comunicació entre les persones que conformen la societat catalana, però no s'ha d'oblidar que, per poder dotar d'un valor i una funcionalitat una llengua no pròpia, cal que tota la societat valori el que és propi de les persones migrades. Unes persones que, repetim, formen part integrant (de fet i a vegades no de dret) de la societat catalana, i ho continuaran sent en el futur.

Tot el que s'ha exposat té repercussions importants a diferents nivells. En primer lloc, no s'ha de caure en la ingenuïtat que el procés és fàcil o que les persones immigrades no han de contribuir a la societat d'acollida. Per aconseguir una convivència democràtica i satisfactòria tant com sigui possible, s'han de respectar i valorar les normes cíviques i polítiques, però el que es proposa és que les persones migrades, i també (i encara més important) les autòctones, interioritzin una identitat catalana en què un dels trets definidors sigui valorar positivament el pluriculturalisme i el plurilingüisme, i estigui ancorada en criteris cívics i de residència.

6. Propostes d'actuació

Consegüentment, les propostes d'actuació que es deriven dels resultats i les conclusions que s'acaben d'exposar estan lligades a diversos àmbits, especialment l'identitari i l'educatiu.

Una consideració que cal reiterar és que, si bé en aquests moments s'estan avaluant diferents polítiques implementades a partir del Pla de ciutadania i immigració, els resultats –especialment en l'àmbit socioidentitari i educatiu– s'obtenen a mitjà-llarg termini. Tot i així, com s'acaba de comentar, es poden destacar els punts següents:

1. Actuacions en l'àmbit de l'acomodació/integració:

- Més enllà de les accions concretes que es duen a terme, cal potenciar accions que conduixin a la interiorització de la realitat plurilingüe i pluricultural de la societat catalana des d'un prisma positiu.
- Apostar per una nova identitat catalana i el projecte de convivència comuna que es vol construir, així com el paper que han de tenir les llengües en el procés, valorant totes les que conviuen a Catalunya.
- Treballar aquests aspectes no solament entre el col·lectiu immigrant o els seus descendents, sinó, i potser de manera més incisiva, en el cas de la població autòctona.
- Potenciar el contacte intercultural en tots els àmbits per produir un coneixement mutu i eliminar estereotips i visions esbiaixades.
- En darrer lloc, eliminar prejudicis i visions esbiaixades de la realitat del fet migratori a través dels mitjans de comunicació i altres agents que generen opinió.

2. Actuacions en l'àmbit educatiu:

- Aplicar els punts anteriors a l'esfera educativa a fi de valorar la diversitat i veure-la com una situació normal, real i enriquidora. Aquest fet comporta que tots els docents s'impliquin en tots els àmbits a partir d'unes directrius clares.
- Desenvolupar accions formatives i d'assessorament (a banda de les que ja es fan), adreçades als agents implicats en el sistema educatiu per sensibilitzar-los i donar-los eines pedagògiques per treballar en la construcció de la nova identitat catalana.
- Potenciar la implicació i participació dels pares i mares en l'àmbit educatiu.
- Treballar en l'àmbit comunitari, el barri o l'ajuntament, desenvolupant les actuacions i els programes que s'estan fent.
- En darrer lloc, per portar a terme els punts esmentats, cal dotar-se dels recursos humans i materials necessaris per dur-los a terme.

7. Bibliografia

- Álvarez, A. «Acceso a la nacionalidad española por los inmigrantes e hijos de inmigrantes. ¿Integración o equiparación de derechos?» A: García Roca, J.; Lacomba, J. (ed.). *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2008, p. 607-630.
- Aparicio, R.; Tornos, A. *Hijos de inmigrantes que se hacen adultos: marroquíes, dominicanos, peruanos*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2005, 160 p. ISBN: 84-7850-140-1.

- Aparicio, R. «The integration of the second and 1.5 generations of Moroccan, Dominican and Peruvian origin in Madrid and Barcelona». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, núm. 33 (7), (2007), p. 1169-1193.
- Ariño, A. «Estilos de aculturación y conciencia intercultural». A: García Roca, J.; La-comba, J. (ed.). *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2008, p. 245-266.
- Bauman, Z. *Múltiples culturas, una sola humanidad*. Buenos Aires: Katz, 2008, 68 p. ISBN: 9788496859500.
- Besalú, X.; Climent, T. (coord.). *Construint identitats. Espais i processos de socialització dels joves d'origen immigrant*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2004, 253 p. ISBN: 84-8334-529-3.
- Casas, M. (coord.). *També catalans: fills i filles de famílies immigrades*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2003, 139 p.
- Castells, M. *La era de la informació. Economía, sociedad y cultura. El poder de la identidad*. Madrid: Alianza, 2000. Vol. II, 495 p. ISBN: 84-206-4246-0.
- Fernández Enguita, M.; Gaete, J. M.; Terrén, E. «¿Fronteras en las aulas? Contacto transcultural y endogamia en las interacciones del alumnado». *Revista de Educación*, núm. 345, (2008), p. 157-181.
- Generalitat de Catalunya. *Pla de ciutadania i immigració 2005-2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Benestar i Família, 2004a.
- Generalitat de Catalunya. *Pla de ciutadania i immigració 2009-2012*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Benestar i Família, 2009a.
- Generalitat de Catalunya. *Pla per a la llengua i la cohesió social*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament d'Educació, 2004b.
- Generalitat de Catalunya. *Pla per a la llengua i la cohesió social. Educació i convivència intercultural*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament d'Educació, 2009b.
- Generalitat de Catalunya. *Pacte Nacional per a la Immigració*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Secretaria per a la Immigració, 2008.
- Huguet, Á.; Janés, J. «Niños inmigrantes en sociedades bilingües. Las actitudes ante las lenguas por parte de los recién llegados a Cataluña». *Cultura & Educación*, núm. 17 (2005), vol. 4, p. 309-322.
- Huguet, Á.; Janés, J.; Chireac, S. «Mother tongue as a determining variable in language attitudes. The case of immigrant Latin American students in Spain». *Language and Intercultural Communication*. Vol. 4, núm. 8 (2008), p. 246-260.
- Janés, J. *Les actituds lingüístiques de l'alumnat d'origen immigrant a Catalunya. Una anàlisi d'algunes variables de l'àmbit escolar i sociofamiliar*. Universitat de Lleida: tesi doctoral inèdita, 2006.
- Lapresta, C. «Identidad colectiva, ciudadanía e inmigración. Consecuencias para la lengua y la escuela». *Cultura & Educación*. Vol. 2, núm. 18 (2006), p. 185-200.
- Lapresta, C.; Huguet, Á.; Janés, J. «Anàlisi discursiva de les actituds lingüístiques de l'alumnat nouvingut a Catalunya. Una aproximació qualitativa». A: Secretaria

- per a la Immigració (ed.). *Recerca i Immigració. La recerca sobre la immigració a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Departament d'Acció Social i Ciutadania – Secretaria per a la Immigració, 2008, p. 133-152.
- Lapresta, C.; Huguet, À.; Janés, J. «Análisis discursivo de las actitudes lingüísticas de los escolares de origen inmigrante en Cataluña». *Revista de Educación* [en premsa].
- Lapresta, C.; Huguet, À.; Janés, J.; Navarro, J. L.; Chireac, S.; Querol, M.; Sansó, C. «Actitudes lingüísticas, escuela e inmigración. Los escolares ante la diversidad lingüística y cultural». A: Instituto de Formación del Profesorado, Investigación e Innovación Educativa – Ministerio de Educación (ed.). *Premios Nacionales de Investigación Educativa y Tesis Doctorales 2007*. Madrid: Instituto de Formación del Profesorado, Investigación e Innovación Educativa – Ministerio de Educación, 2009, p. 109-153.
- Lucas, Javier de. «Ciudadanía y Unión Europea intercultural». *Anthropos*, núm. 191 (2001), p. 93-115.
- Lucas, Javier de. «Integración política, participación y ciudadanía». A: García Roca, J; Lacomba, J. (ed.). *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2008, p. 631-642.
- Méndez, Mònica. *L'opinió dels catalans sobre la immigració*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2009, 76 p. ISBN: 978-84-8334-985-4.
- Naïr, Sami. *Diálogo entre culturas e identidades*. Madrid: Editorial Complutense, 2006, p. 48. ISBN: 84-74918057.
- Naïr, Sami. «Política de ciudadanía». A: Guerra, A.; Tezanos, J. F. (ed.). *La inmigración y sus causas*. Madrid: Sistema, 2008, p. 549-566.
- Navarro, J. L.; Huguet, À. *El conocimiento de la lengua castellana en alumnado inmigrante escolarizado en primero de ESO. Un estudio empírico*. Madrid: CIDE, 2005, 193 p. ISBN: 84-369-3940-9.
- Portes, A.; Dewind, J. (coord.). *Repensando las migraciones. Nuevas perspectivas teóricas y empíricas*. Zacatecas: Universidad Autónoma de Zacatecas, 2006, 468 p. ISBN: 970-701-737-6.
- Portes, A.; Aparicio, R.; Haller, W. *La segunda generación en Barcelona: un estudio longitudinal*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, 2009.
- Pujadas, J. J. «Integración, convivencia y transnacionalismo». A: García Roca, J.; Lacomba, J. (ed.). *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2008, p. 289-303.
- Rimbaut, R. «Edades, etapas de la vida y cohortes generacionales: un análisis de las dos primeras generaciones de inmigrantes en Estados Unidos». A: Portes, A.; Dewind, J. (coord.). *Repensando las migraciones. Nuevas perspectivas teóricas y empíricas*. Zacatecas: Universidad Autónoma de Zacatecas, 2006, p. 361-410.
- Samper, S.; Moreno, R. *Integració i interculturalitat: Anàlisi de les trajectòries migratòries i de la integració subjectiva de la població estrangera extracomunitària a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona – Direcció d'Immigració, 2009, 78 p.

- Serra, J. M. «El Plan de Lengua y Cohesión Social en Cataluña: primeros datos de una investigación». *Cultura & Educación*. Vol. 2, núm. 18 (2006), p. 159-172.
- Tajfel, H. «Le catégorisation sociale». A: Serge Moscovici (ed.). *Introduction à la Psychologie Sociale*. París: Larousse, 1972, p. 272-302.
- Tajfel, H. «The psychological structure of intergroup relations». A: Tajfel, H. (dir.). *Differentiation between groups: studies in the social psychology of intergroups relations*. Londres: Academic Press, 1978, p. 6-35.
- Tajfel, H. *Human groups and social categories: Studies in the social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981, 369 p. ISBN: 0-521-22839-5.
- Tajfel, H.; Turner, J. «An integrative theory of intergroup conflict». A: Austin, W.; Worchel, S. (ed.). *The social psychology of intergroup relations*. Monterrey: CA, Brooks / Cole, 1985a, p. 33-47.
- Tajfel, H.; Turner, J. «The social identity theory of intergroup behaviour». A: Worchel, S.; Austin, W. (ed.), *The social psychology of intergroups relations*. Chicago: Nelson Hall, 1985b, p. 7-24.
- Torradella, L.; Tejero, E. *Pioneres i pioners. Trajectòries biogràfiques de fills i filles de famílies immigrades a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill – Fundació Caixa Sabadell, 2005, 165 p. ISBN: 84-8334-648-6.
- Vila, I. «Inmigración, educación y lengua propia.» A: Diversos autors. *La inmigración extranjera en España. Los retos educativos*. Barcelona: Fundación «la Caixa», 2000, p. 145-166.
- Zapata Barrero, R. *Multiculturalidad e inmigración*. Madrid: Síntesis, 2004, 287 p. ISBN: 84-9756-221-6.

8. Annex metodològic i estadístic

■ 8.1. Annex metodològic

A. Variables dependents. Identificació amb Catalunya: cospa el grau de catalanitat dels joves descendents de persones migrades. La variable s'elabora a partir d'una escala Likert de quatre possibilitats (molt/bastant/poc/gens) sobre l'ítem «Fins a quin punt et sents català». Posteriorment s'assigna un valor a cada resposta, respectivament, de 100 (molt), 66,60 (bastant), 33,30 (poc) i 0 (gens), per obtenir així una escala de 0 a 100, on 0 seria «gens català» i 100 «totalment català».

Identificació amb Espanya o amb altres referents (Europa comunitària, Europa no comunitària, Magrib, etc.): elaborada de la mateixa manera que l'anterior. **Identificacions múltiples** (Catalunya/Espanya/altres referents): cospa les diferents coidentificacions dels joves descendents de persones migrades. En funció del valor de les variables «identitat catalana», «identitat espanyola» i «identitat altres». A partir de procediments de recodificació, les categories que admet són: totalment català, totalment espanyol, totalment altres, més català que espanyol i més espanyol que altres, més català que altres i més altres que espanyol, més espanyol que català i més català que altres, més espanyol que altres i més altres que català, més altres que català i més català que espanyol, més altres que espanyol i més espanyol que català, més altres i tant espanyol com català, tant altres

com català com espanyol, tant altres com català i menys espanyol, tant altres com espanyol i menys català, tant català com espanyol i menys altres, més català i tant espanyol com altres, més espanyol i tant català com altres. **Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents:** mesura el grau de vinculació amb la societat catalana i altres en funció dels valors que s'obtenen a les variables «identitat catalana» i «identitat altres». En funció d'aquests valors, amb operacions de recodificació, és possible obtenir les categories següents: totalment català, més català que altres, tant català com altres, més altres que català, totalment altres. Un cop obtingudes s'atorga un valor de 100 (totalment català), 75 (més català que altres), 50 (tant català com altres), 25 (més altres que català) i 0 (totalment altres). D'aquesta manera s'obté una escala de 0 a 100 on 0 és cap vinculació amb Catalunya (i total amb altres referents), 50 una bivinculació (amb Catalunya i altres referents) i 100 total vinculació amb Catalunya (i nul·la amb altres referents).

B. Variables independents de l'entorn personal, familiar i de xarxes socials: **gènere, edat, lloc de naixement** (nascut a Catalunya/Estat espanyol, a l'estranger), **àrea d'origen** (en funció del lloc concret de naixement dels nois i noies o el dels pares si els joves ja han nascut aquí: Europa comunitària, Europa no comunitària, Magrib, resta d'Àfrica, Llatinoamèrica, Àsia/Oceania, resta d'Amèrica), **edat d'arribada, nascut a Catalunya/Estat espanyol** (menys de 10 anys, 10 anys o més), **temps d'estada a Catalunya** (nascut a Catalunya/Estat espanyol, menys de 3 anys, de 3 a 6 anys, més de 6 anys), **grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents dels progenitors** (elaborada de manera idèntica que la que es refereix als joves), **situació socioprofessional dels progenitors** (alta, mitjana i baixa), **nivell sociocultural dels progenitors** (titulació universitària, ensenyament secundari, estudis primaris i sense estudis), **xarxes d'interacció socials fora de l'àmbit educatiu** (copsa les relacions i paral·lelament el grau d'endogamia entre els diferents col·lectius descendents de persones migrades).

C. Variables independents de l'entorn educatiu: **curs** (2n o 4t d'ESO), **escolarització en origen** (nascut a Catalunya/Estat espanyol, sí/no), **capacitats generals de l'alumne** (copsa la valoració del professorat: molt bona, bona, normal, deficient i molt deficient),¹⁴ **capacitats en llengua catalana i en llengua castellana** (elaborades pel mateix procediment que l'anterior), **actituds lingüístiques vers el català, el castellà i les diferents llengües maternes (L1)**¹⁵ i les **xarxes d'interacció socials a l'àmbit educatiu**.¹⁶

14. Aquestes categories tenen un valor de 100 (molt bona), 75 (bona), 50 (normal), 25 (deficient) i 0 (molt deficient).

15. En una escala Likert que oscil·la entre -10 a +10, els alumnes es posicionen en funció de la seva valoració global de les llengües catalana, castellana i les llengües pròpies no oficials.

16. Detecta les relacions i paral·lelament el grau d'endogàmia entre els diferents col·lectius descendents de persones migrades a l'aula i el pati.

■ 8.2. Annex estadístic

A. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus gènere

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Máxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Noi	262	28,8	24,2	1,4	25,8	31,7	,00	100
Noia	271	27,0	23,3	1,4	24,2	29,8	,00	100
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	425,525	1	425,525	,750	,387
Intragrups	301316,970	531	567,452		
Total	301742,495	532			

B. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus edat

Correlacions

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Edat	Grau de catalanitat
Edat	Correlació de Pearson	1
	Sig. (bilateral)	,021
	N	533

* La correlació és significativa al nivell 0,05 (bilateral).

C. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus lloc de naixement

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Catalunya / Espanya	67	52,2	24,1	2,9	46,3	58,1	,00	100
País d'origen	466	24,4	21,6	1,0	22,4	26,3	,00	100
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	45365,602	1	45365,602	93,960	,000
Intragrups	256376,894	531	482,819		
Total	301742,495	532			

D. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus àrea d'origen

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Europa comunitària	44	35,7	26,6	4,0	27,6	43,8	,00	100
Europa no comunitària	66	23,1	18,2	2,2	18,6	27,5	,00	75
Magrib	103	33,2	24,6	2,4	28,4	38,0	,00	100
Resta d'Àfrica	39	42,3	24,4	3,9	34,3	50,2	,00	75
Llatinoamèrica	231	21,2	22,2	1,4	18,3	24,0	,00	100
Àsia i Oceania	42	37,5	20,8	3,2	31,0	43,9	,00	75
Resta d'Amèrica	8	28,1	24,7	8,7	7,4	48,8	,00	75
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	29509,353	6	4918,225	9,503	,000
Intragrups	272233,142	526	517,554		
Total	301742,495	532			

Comparacions múltiples

Variable dependent: grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents Scheffé

(I) Àrea d'origen	(J) Àrea d'origen	Diferència de mitjanes (I-J)	Error típic		Sig.	Interval de confiança per a la mitjana al 95%	
			Límit inferior	Límit superior		Límit inferior	Límit superior
Europa comunitària	Europa no comunitària	12,6	4,4	,225		-3,0	28,4
	Magrib	2,5	4,0	,999		-12,0	17,1
	Resta d'Àfrica	-6,5	5,0	,945		-24,3	11,3
	Llatinoamèrica	14,5(*)	3,7	,02		1,2	27,9
	Àsia i Oceania	-1,7	4,9	1,0		-19,1	15,7
	Resta d'Amèrica	7,6	8,7	,9		-23,4	38,8
Europa no comunitària	Europa comunitària	-12,6	4,4	,2		-28,4	3,0
	Magrib	-10,1	3,5	,2		-22,9	2,6
	Resta d'Àfrica	-19,2(*)	4,5	,0		-35,5	-2,8
	Llatinoamèrica	1,8	3,1	,9		-9,4	13,2
	Àsia i Oceania	-14,3	4,4	,1		-30,3	1,6
	Resta d'Amèrica	-5,0	8,5	,9		-35,3	25,3
Magrib	Europa comunitària	-2,5	4,0	,9		-17,1	12,0
	Europa no comunitària	10,1	3,5	,2		-2,6	22,9
	Resta d'Àfrica	-9,0	4,2	,6		-24,2	6,1
	Llatinoamèrica	12,0(*)	2,6	,0		2,4	21,6
	Àsia i Oceania	-4,2	4,1	,9		-19,0	10,5
	Resta d'Amèrica	5,1	8,3	,9		-24,6	34,8
Resta d'Àfrica	Europa comunitària	6,5	5,0	,9		-11,3	24,3
	Europa no comunitària	19,2(*)	4,5	,0		2,8	35,5

	Magrib	9,0	4,2	,6	-6,1	24,2
	Llatinoamèrica	21,0(*)	3,9	,0	7,0	35,1
	Àsia i Oceania	4,8	5,0	,9	-13,2	22,8
	Resta d'Amèrica	14,1	8,8	,8	-17,2	45,6
Llatinoamèrica	Europa comunitària	-14,5(*)	3,7	,0	-27,9	-1,2
	Europa no comunitària	-1,8	3,1	,9	-13,2	9,4
	Magrib	-12,0(*)	2,6	,0	-21,6	-2,4
	Resta d'Àfrica	-21,0(*)	3,9	,0	-35,1	-7,0
	Àsia i Oceania	-16,2(*)	3,8	,0	-29,8	-2,6
	Resta d'Amèrica	-6,9	8,1	,9	-36,0	22,2
Àsia i Oceania	Europa comunitària	1,7	4,9	1,0	-15,7	19,1
	Europa no comunitària	14,3	4,4	,1	-1,6	30,3
	Magrib	4,2	4,1	,9	-10,5	19,0
	Resta d'Àfrica	-4,8	5,0	,9	-22,8	13,2
	Llatinoamèrica	16,2(*)	3,8	,0	2,6	29,8
	Resta d'Amèrica	9,3	8,7	,9	-21,8	40,6
Resta d'Amèrica	Europa comunitària	-7,6	8,7	,9	-38,8	23,4
	Europa no comunitària	5,0	8,5	,9	-25,3	35,3
	Magrib	-5,1	8,3	,9	-34,8	24,6
	Resta d'Àfrica	-14,1	8,8	,8	-45,6	17,2
	Llatinoamèrica	6,9	8,1	,9	-22,2	36,0
	Àsia i Oceania	-9,3	8,7	,9	-40,6	21,8

* La diferència de mitjanes és significativa al nivell 0,5.

E. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus edat d'arribada

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Nascut a l'Estat	67	52,2	24,1	2,9	46,3	58,1	,00	100
Menys de 10 anys	169	28,4	23,1	1,7	24,8	31,9	,00	100
10 anys o més	297	22,1	20,4	1,1	19,8	24,4	,00	100
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	49592,337	2	24796,169	52,120	,000
Intragrups	252150,158	530	475,755		
Total	301742,495	532			

Comparacions múltiples

Variable dependent: grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents Scheffé

(I) Edat d'arribada 2	(J) Edat d'arribada 2	Diferència de mitjanes (I-J)	Error típic	Sig.	Interval de confiança per a la mitjana al 95%	
		Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior
Nascut a l'Estat	Menys de 10 anys	23,8(*)	3,1	,0	16,1	31,5
	10 anys o més	30,1(*)	2,9	,0	22,8	37,3
Menys de 10 anys	Nascut a l'Estat	-23,8(*)	3,1	,0	-31,5	-16,1
	10 anys o més	6,2(*)	2,1	,0	1,1	11,4
10 anys o més	Nascut a l'Estat	-30,1(*)	2,9	,0	-37,3	-22,8
	Menys de 10 anys	-6,2(*)	2,1	,0	-11,4	-1,1

* La diferència de mitjanes és significativa al nivell 0,5.

F. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus temps d'estada a Catalunya

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Nascut a Espanya/ Catalunya	67	52,2	24,1	2,9	46,3	58,1	,00	100
Menys de 3 anys	170	22,9	20,9	1,6	19,7	26,1	,00	100
De 3 a 6 anys	188	22,3	20,5	1,4	19,3	25,2	,00	100
Més de 6 anys	108	30,3	23,6	2,2	25,8	34,8	,00	75
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	50315,034	3	16771,678	35,287	,000
Intragrups	251427,461	529	475,288		
Total	301742,495	532			

Comparacions múltiples

Variable dependent: grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents Scheffé

(I) Temps a Catalunya 2	(J) Temps a Catalunya 2	Diferència de mitjanes (I-J)	Error típic	Sig.	Interval de confiança per a la mitjana al 95%	
		Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior
Nascut a Espanya/ Catalunya	Menys de 3 anys	29,2(*)	3,1	,0	20,4	38,1
	De 3 a 6 anys	29,8(*)	3,1	,0	21,1	38,5
	Més de 6 anys	21,9(*)	3,3	,0	12,4	31,4
Menys de 3 anys	Nascut a Espanya/ Catalunya	-29,2(*)	3,1	,0	-38,1	-20,4
	De 3 a 6 anys	,6	2,3	,9	-5,8	7,0
	Més de 6 anys	-7,3	2,6	,0	-14,9	,1
De 3 a 6 anys	Nascut a Espanya/ Catalunya	-29,8(*)	3,1	,0	-38,5	-21,1
	Menys de 3 anys	-	2,3	,9	-7,0	5,8
	Més de 6 anys	-7,9(*)	2,6	,0	-15,3	-,6
Més de 6 anys	Nascut a Espanya/ Catalunya	-21,9(*)	3,3	,0	-31,4	-12,4
	Menys de 3 anys	7,3	2,6	,0	-,1	14,9
	De 3 a 6 anys	7,9(*)	2,6	,0	,6	15,3

* La diferència de mitjanes és significativa al nivell 0,5.

G. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus situació socioprofessional

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Alta	74	29,7	26,06	3,0	23,6	35,7	,00	100
Mitjana	103	30,0	25,8	2,5	25,0	35,1	,00	100
Baixa	356	26,8	22,7	1,2	24,5	29,2	,00	100
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	1103,717	2	551,859	,973	,379
Intragrups	300638,778	530	567,243		
Total	301742,495	532			

H. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus nivell sociocultural

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Titulació universitària	198	26,6	24,3	1,7	23,2	30,0	,00	100
Educació secundària	216	26,5	23,7	1,6	23,3	29,6	,00	100
Estudis primaris	91	31,3	23,1	2,4	26,4	36,1	,00	75
Sense estudis	28	36,6	20,9	3,9	28,4	44,7	,00	75
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	3920,523	3	1306,841	2,321	,074
Intragrups	297821,973	529	562,990		
Total	301742,495	532			

I. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus curs

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
2	271	28,5	25,3	1,5	25,4	31,5	,00	100
4	262	27,2	22,1	1,3	24,5	29,9	,00	100
Total	533	27,9	23,8	1,0	25,8	29,9	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	196,799	1	196,799	,347	,556
Intragrups	301545,696	531	567,883		
Total	301742,495	532			

J. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus escolarització al país d'origen

Descriptius

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	N	Mitjana	Desviació típica	Error típic	Interval de confiança per a la mitjana al 95%		Mínim	Màxim
	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior	Límit inferior	Límit superior
Sí	407	23,5	20,4	1,0	21,5	25,5	,00	100
No	40	33,1	26,7	4,2	24,5	41,6	,00	100
Total	447	24,3	21,2	1,0	22,4	26,3	,00	100

Anova

Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Intergrups	3355,962	1	3355,962	7,577	,006
Intragrups	197099,854	445	442,921		
Total	200455,817	446			

K. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus capacitats generals i lingüístiques

Correlacions

		Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents
Valoració general de l'alumne	Correlació de Pearson	-,018
	Sig. (bilateral)	,687
	N	533
Valoració general de l'alumne en llengua catalana	Correlació de Pearson	,079
	Sig. (bilateral)	,069
	N	533
Valoració general de l'alumne en llengua castellana	Correlació de Pearson	-,022
	Sig. (bilateral)	,613
	N	533

L. Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents versus actituds lingüístiques

Correlacions

		Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents	Actitud vers el català	Actitud vers el castellà	Actitud vers L1
Grau de coidentificació amb Catalunya i altres referents	Correlació de Pearson	1	,326(**)	-,126(**)	-,055
	Sig. (bilateral)		,000	,003	,207
	N	533	533	533	533

** La correlació és significativa al nivell 0,01 (bilateral).

Resumen

El objetivo de este trabajo es evaluar, asegurando la representatividad estadística y la posibilidad de la generalización de los resultados, el nivel de vinculación de los estudiantes de origen inmigrante que se encuentran cursando enseñanza secundaria obligatoria con Cataluña y otros referentes. A partir de la realización de una encuesta a 533 sujetos (n=533), los principales resultados apuntan a que el grado de coidentificación con la sociedad de acogida es relativamente bajo (una media de 27,90 sobre 100). Las variables que se muestran interrelacionadas con este proceso son la edad, el lugar de nacimiento, la edad de llegada a Cataluña, el tiempo de estancia, el área de origen, el grado de vinculación de los progenitores, las redes sociales que tejen los individuos, la escolarización o no en origen y las actitudes lingüísticas (hacia el catalán y el castellano). Todo ello lleva a concluir que se deben potenciar medidas de acogida a diversos niveles y abarcando toda la población (autóctona y de origen inmigrante).

Palabras clave: identidad, integración, identificación y vinculación con la sociedad de acogida, inmigración, Cataluña.

Abstract

The purpose of this paper is to assess the extent to which students in compulsory secondary education who are the descendants of immigrants identify with Catalonia and other reference points while ensuring statistical representativeness and the possibility of generalisation of the results. The findings of a survey of 533 students (n=533) are that the degree of identification with the host society is relatively low (an average of 27.90 out of 100). The interrelated variables in this process are age, place of birth, age of arrival in Catalonia, years of residence, geographical origin, degree of relation of progenitors, social networks built by individuals, schooling or the absence thereof in the country of origin and language attitudes (towards Catalan and Spanish). This leads to the conclusion that reception and integration measures need to be stepped up at various levels for the entire population whether native or immigrant.

Keywords: identity, integration, identification and linkage with the host society, immigration, Catalonia.

Résumé

L'objectif de cette étude est d'évaluer le niveau d'intégration des étudiants issus de l'immigration dans l'enseignement secondaire en Catalogne, à travers l'exploitation

statistique des résultats et de leur possibilité de généralisation. En partant d'un sondage auprès d'une population scolaire de 533 étudiants (n=533), les principaux résultats ont montré que le niveau de co-identification avec la société d'accueil est relativement faible (une valeur de 27,90 sur 100). Les variables qui interagissent dans ce processus sont : l'âge, le lieu de naissance, l'âge d'arrivée en Catalogne, le temps de résidence, l'origine géographique, le degré de relation avec les parents, les réseaux sociaux que les individus tissent avec leurs communautés, la scolarisation, et les attitudes linguistiques (vis-à-vis du catalan et du castillan). Les conclusions présentées indiquent qu'il serait opportun de favoriser des mesures d'accueil aux différents niveaux et d'englober toute la population (*autochtone* et d'origine immigrante).

Mots-clé : Identité, intégration, identification et lien avec la société d'accueil, immigration, Catalogne.

■ En primer terme, Cecilio Lapresta, del grup de recerca “Plurilingüisme i Educació” de la UdL, durant la seva intervenció a la IV Jornada de Recerca i Immigració. / *Ivan G. Costa.*

Resums de recerques finançades dins la convocatòria ARAFI-2007

Joves d'origen immigrant i associacions de la seva comunitat de procedència: un procés cap a la interculturalitat o cap a l'exclusió

*Lola López, Antoni Vives, M. del Socorro Pérez Rincón,
Toni Borrell¹ i Gemma Torres*

Grup de Recerca Multiculturalisme i Gènere
Universitat de Barcelona

Resum

La investigació té per objectiu conèixer quin és el paper de les associacions d'immigrants en el procés d'integració dels joves de les seves comunitats i la societat receptora, i respon a la necessitat d'enfortir la col·laboració entre administracions i associacions per millorar el treball que ambdues fan per aconseguir aquesta integració. La recerca es desenvolupa amb entrevistes als responsables de cada associació i els joves de la comunitat. El treball s'ha elaborat amb dues comunitats provinents de contextos culturals diferenciats (Pakistan i Àfrica sudsaahariana); per contrastar les diverses estratègies que tenen les associacions per treballar amb els seus joves. S'analitzen quines són les activitats que es duen a terme amb joves i per a aquests, la seva implicació, els objectius de les activitats, les expectatives i, sobretot, quin és el resultat final. L'estudi incorpora una perspectiva de gènere en la seva anàlisi.

Paraules clau: joves, interculturalitat, exclusió, associacionisme, Pakistan, Àfrica sudsaahariana, gènere.

1. Investigador associat al Grup de Recerca Consolidat Multiculturalisme i Gènere per a l'elaboració d'aquest projecte.

Resumen

El proyecto tiene por objetivo conocer cuál es el papel de las asociaciones de inmigrantes en el proceso de integración de los jóvenes de sus comunidades y la sociedad receptora, y responder a la necesidad de fortalecer la colaboración entre administraciones y asociaciones para mejorar el trabajo que ambos realizan para conseguir la integración. La investigación se desarrolla con entrevistas a los responsables de cada asociación y a los jóvenes de la comunidad. Se elaboró el trabajo con dos comunidades provenientes de contextos culturales diferentes (Pakistán y África sudsahariana), para contrastar las diversas estrategias que tienen las asociaciones para trabajar con sus jóvenes. Se analizan cuáles son las actividades que llevan a cabo con los jóvenes i para éstos, su implicación, los objetivos de las actividades, las expectativas y, sobre todo, cuales son los resultados. El estudio incorporará una perspectiva de género en su análisis.

Palabras clave: jóvenes, interculturalidad, exclusión, asociacionismo, Pakistán, África sudsahariana, género.

Abstract

This research explores the role of immigrants' associations in the integration of young people from their communities in the host society and seeks to strengthen the partnership between government and associations in order to enhance the work they do to achieve this integration. The research involved interviews with association leaders and young people in the communities and was carried out with two communities from different cultural contexts (Pakistan and Sub-Saharan Africa) to study the associations' strategies for working with their young people. The activities carried out with and for young people, their involvement, the purpose of the activities, expectations and in particular their outcomes have been examined. The study includes the gender perspective in its analysis.

Keywords: young people, interculturality, exclusion, associations, Pakistan, Sub-Saharan Africa, genre.

Résumé

L'objectif du projet est de connaître le rôle des associations d'immigrants, ainsi que celui de la société de destination, dans le processus d'intégration des jeunes de différentes communautés. Ce but répond au besoin de renforcer les liens, la collaboration des administrations et les synergies des associations pour améliorer le travail

qu'elles réalisent pour atteindre cette intégration. La recherche a été développée avec des entretiens avec les responsables de chaque association et avec des jeunes de la communauté d'immigrants. Le travail empirique est réalisé dans deux communautés qui ont des contextes culturels différents (le Pakistan et l'Afrique Subsaharienne), afin de comparer les différentes stratégies des associations pour travailler avec ces jeunes. L'analyse porte sur les activités qui sont réalisées avec et/ou pour les jeunes, l'implication de ces jeunes, les buts de ces activités, les attentes et, surtout, le résultat final. En outre, cette recherche a incorporé une perspective de genre à son analyse.

Mots-clé : Jeunes, interculturalité, associations d'immigrants, Pakistan, Afrique Sub-saharienne, genre.

Estratègies d'integració de la població immigrant mitjançant el treball en àrees rurals de Catalunya: relació amb els fons estructurals europeus i amb polítiques d'acolliment i habitatges a les zones rurals de Catalunya

Carme Ruíz i Viñals

Universitat Abat Oliba CEU

Resum

Aquest estudi planteja les bases d'un programa d'acció que determini polítiques públiques i estratègies d'integració sociolaboral de la població immigrant. L'objectiu és promoure la inserció d'immigrants en àrees rurals de Catalunya. Per això s'han localitzat les àrees rurals en les quals és factible aplicar accions d'inserció de persones immigrants. Amb aquest estudi es pot afavorir un encreuament de les polítiques públiques d'immigració amb polítiques de desenvolupament rural i de foment de l'equilibri territorial a Catalunya. Actualment hi ha una arribada important de població immigrant que s'instal·la en les ciutats grans, on s'acaben fent patents diferents problemàtiques. Aquest fet requereix una reflexió sobre l'acolliment de la població immigrant. Amb això es pot estimular la mobilitat geogràfica cap a àrees rurals de Catalunya, especialment aquelles amb problemes de despoblació o de supervivència a causa de diferents motius, inclosa la disminució d'ajudes econòmiques de la UE.

Paraules clau: immigració, polítiques públiques, integració, territori, rural, acolliment, Catalunya.

Resumen

Este estudio plantea las bases de un programa de acción que determine políticas públicas y estrategias de integración sociolaboral de la población inmigrante. El objetivo es promover la inserción de inmigrantes en áreas rurales de Catalunya. Por esto se han localizado las áreas rurales en las que es factible aplicar acciones de inserción de personas inmigrantes. Con este estudio se puede favorecer un cruce de políticas públicas de inmigración con políticas de desarrollo rural y de fomento del equilibrio territorial en Catalunya. Actualmente hay una llegada importante de población inmigrante que se instala en las grandes ciudades, donde se acaban haciendo patentes diferentes problemáticas. Este hecho requiere una reflexión sobre el acogimiento de la población inmigrante. Con ello se puede estimular la movilidad geográfica hacia áreas rurales de Catalunya, especialmente aquellas con problemas de despoblación o de supervivencia debidos a diferentes causas, incluida la disminución de ayudas económicas de la UE.

Palabras clave: inmigración, políticas públicas, integración, territorio, rural, acogida, Cataluña.

Abstract

This study addresses the foundations for an action programme that maps out public policies and strategies for the socio-occupational integration of immigrants. The goal is to promote the integration of immigrants in rural areas in Catalonia and as a result rural areas where it is feasible to implement integration policy actions for immigrants have been identified. This study seeks to couple public immigration policy with rural development and regional balance policies in Catalonia. At present large numbers of immigrants are moving into the big cities and these concentrations generate problems. This makes it necessary to rethink reception and integration policy for immigrants. This might encourage geographical mobility towards Catalonia's rural areas, especially those which have depopulation or survival problems brought about by a range of reasons including falling EU grants.

Keywords: immigration, public policies, integration, territory, rural, reception, Catalonia.

Résumé

Cette étude projette les bases d'un programme de l'action qui détermine des politiques publiques et des stratégies d'intégration socioprofessionnelle de la population

étrangère immigrante. L'objectif est de promouvoir l'insertion d'étrangers dans des lieux ruraux de la Catalogne. Pour ce faire, l'étude a localisé des lieux ruraux dans lesquels il est possible d'appliquer des actions d'insertion de personnes étrangères immigrantes. Cette étude permet de favoriser un croisement entre des politiques publiques d'immigration et des politiques de développement rural et de promotion de l'équilibre territorial en Catalogne. Il y a actuellement une arrivée massive de population étrangère qui s'installe dans les grandes villes, dans lesquelles surgissent différentes problématiques. Ce fait requiert une réflexion sur l'accueil de la population étrangère. Ceci peut permettre de stimuler la mobilité géographique vers des villes rurales de Catalogne, en particulier vers celles connaissant des problèmes de dépeuplement ou de survie découlant de différentes causes, y compris la diminution d'aides économiques de l'U.E.

Mots-clé : Immigration, politiques publiques, intégration, territoire, rural, accueil, Catalogne.

Les xarxes socials dels immigrants búlgars a Catalunya: els casos de Roses i Barcelona

Sílvia Gómez-Mestres, José Luis Molina, Sarah Hoeksma i Jürgen Lerner¹

Egoredes

Laboratori de Xarxes Personals i Comunitats

Departament d'Antropologia Social

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Aquesta recerca analitza les estratègies d'adaptació dels immigrants búlgars a Roses i Barcelona mitjançant l'anàlisi de les seves xarxes personals. Els resultats ens mostren que: a) les xarxes socials dels búlgars estan determinades pel seu nivell formatiu, edat, via d'entrada i els patrons de relació social de la població on s'estableixen. Posteriorment, s'hi afegeixen altres factors que poden modificar les xarxes personals, com ara el temps de residència, l'aprenentatge de la llengua del país i l'adquisició de recursos socials (coneixença de gent local); b) existeix una influència del context local d'acollida en les modalitats d'adaptació a la cultura i societat catalanes. En localitats més petites és possible inserir-se en una societat més densa i homogènia i, al mateix temps, disposar d'una proporció similar de contactes amb catalans i/o espanyols que en contextos urbans més grans.

Paraules clau: búlgars, xarxes socials, adaptació.

Resumen

Se estudian las estrategias de adaptación de los inmigrantes búlgaros en Rosas y Barcelona a través del análisis de sus redes personales. Los resultados muestran que: a) las redes sociales de los búlgaros vienen determinadas por el nivel educativo, la edad, la vía de entrada y por los patrones de relación social de la población en la que se

1. Investigador associat a Egoredes per a l'elaboració d'aquest projecte.

establecen. Posteriormente, se añaden otros factores que pueden modificar las redes personales como son el tiempo de residencia, el aprendizaje de la lengua del país y la adquisición de recursos sociales (conocimiento de gente local); b) existe una influencia del contexto local de acogida en las modalidades de adaptación a la cultura y sociedad catalanas. En localidades más pequeñas es posible incorporarse en una sociedad más densa y homogénea y, al mismo tiempo, disponer de una proporción similar de contactos con catalanes y españoles que en contextos urbanos más grandes.

Palabras clave: búlgaros, redes sociales, adaptación.

Abstract

This paper examines the adaptation strategies of Bulgarian immigrants in Roses and Barcelona by examining their personal networks. The findings indicate that firstly the Bulgarians' social networks are determined by the level of education, age, means of entry and the social relationship patterns of the people in the place where they settle. Subsequently other factors may modify the personal networks such as length of residence, learning the national language and acquiring social resources (getting to know local people). Then secondly the local context of reception and integration influences the way Bulgarians adapt to Catalan society and culture. In smaller towns, it is possible to integrate into a more dense and homogeneous society while still having a similar proportion of contacts with Catalans and/or Spaniards as in larger urban contexts.

Keywords: Bulgarians, social networks, adaptation.

Résumé

Nous étudions les stratégies d'adaptation des immigrants bulgares à Roses et Barcelone, à travers l'analyse des réseaux sociaux personnels. Les résultats indiquent que : a) Les réseaux sociaux bulgares sont déterminés par la formation, âge, voie d'entrée des immigrants, la structure et les modes de relation sociale de la population où ils s'installent. Il faut également souligner d'autres variables qui peuvent modifier les réseaux sociaux comme le temps de séjour, l'apprentissage de la langue nationale et l'acquisition de ressources sociales (connaissances des populations locales) ; b) il existe une influence du contexte local d'accueil sur la manière dont ils s'intègrent dans la société et la culture catalanes. Dans les petites villes, il est possible de s'intégrer dans un réseau social plus homogène et plus dense, tout en ayant une proportion similaire de contacts avec des catalans et des espagnols que dans un contexte plus vaste.

Mots-clé : Bulgares, réseaux sociaux, adaptation.

Benestar psicosocial en el pacient immigrant hospitalitzat¹

Adil Qureshi, Patricia Martinena, Hilda Wara Revollo, Francisco José Eiroa-Orosa, Francisco Collazos, M. del Mar Ramos, M. Emilia Dip i Miquel Casas

Servei de Psiquiatria, Hospital Universitari Vall d'Hebron

Resum

Aquest projecte pretén examinar la relació entre els factors que influeixen en el benestar psicosocial de la població immigrant hospitalitzada i estudiar el paper que tenen en el procés d'integració social. Mostra: 179 persones immigrants que van demanar atenció sanitària en un hospital de tercer nivell van participar en aquest estudi transversal. Es van prendre les dades sociodemogràfiques dels pacients, el nivell d'estrès aculturatiu, l'adaptació social, els nivells d'ansietat i depressió, l'aculturació i l'estrès percebut. L'estudi evidencia que l'estrès aculturatiu és important a l'hora de modular el benestar del pacient. A més, cap estratègia aculturativa sembla estar relacionada amb una millora dels nivells de benestar psicosocial. Les persones amb més suport social desenvolupen menys simptomatologia depressiva. Se suggereix considerar aquests resultats a l'hora de fer intervencions des de les administracions públiques.

Paraules clau: immigració, benestar psicosocial, aculturació, estrès aculturatiu.

Resumen

Este proyecto pretende examinar la relación entre los factores que influyen en el bienestar psicosocial de la población inmigrante hospitalizada y estudiar el papel que

1. Projecte de recerca subvencionat dins de la convocatòria ARAFI-2007 d'ajuts per incentivar la recerca aplicada en matèria d'immigració a Catalunya finançada per la Secretaria per a la Immigració i la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

tienen en el proceso de integración social. Muestra: 179 personas inmigrantes que demandaron atención sanitaria en un hospital de tercer nivel participaron en este estudio transversal. Se midieron los datos sociodemográficos de los pacientes, el nivel de estrés aculturativo, la adaptación social, los niveles de ansiedad y depresión, la aculturación y el estrés percibido. El estudio muestra evidencias de que el estrés aculturativo es importante a la hora de modular el bienestar del paciente. Además, ninguna estrategia aculturativa parece estar relacionada con una mejora de los niveles de bienestar psicosocial. Las personas con más apoyo social desarrollan menos sintomatología depresiva. Se sugiere reconsiderar los presentes resultados a la hora de realizar intervenciones desde las administraciones públicas.

Palabras clave: inmigración, bienestar psicosocial, aculturación, estrés aculturativo.

Abstract

This project examines the relationship amongst the factors that influence the psychosocial well-being of immigrants who are admitted to hospital and looks at their role in social integration. The sample consisted of 179 immigrants who sought medical attention in a tertiary care hospital and agreed to take part in this cross-cutting study. Information about the patients' socio-demographic details, acculturative stress, social adaptation, anxiety and depression levels, acculturation and perceived stress was gathered. The study shows acculturative stress plays an important role in the psychosocial well-being of the patient. Furthermore, none of the acculturative strategies appears to be related to an improvement in psychosocial well-being. Those immigrants with higher levels of social support present fewer symptoms of depression. It is suggested that government should take these findings into consideration when acting.

Keywords: immigration, psychosocial well-being, acculturation, acculturative stress.

Résumé

Résumé

Ce projet tente d'examiner la relation entre les facteurs qui ont une influence sur le bien-être psychosocial des immigrants hospitalisés et d'étudier le rôle qu'ils jouent dans le processus d'intégration sociale. Échantillon : 179 immigrants qui ont demandé des soins sanitaires dans un hôpital de soins tertiaires ont participé à cette étude transversale. Nous avons mesuré les données sociodémographiques des patients, le niveau de stress d'acculturation, d'adaptation sociale, les niveaux d'anxiété et de dé-

pression, de l'acculturation et du stress perçu. L'étude montre que le stress d'acculturation est important dans la modulation du bien-être du patient. De plus, aucune stratégie d'acculturation ne semble être liée à l'amélioration du niveau de bien-être psychosocial. Les personnes bénéficiant d'un plus grand soutien social développent moins de symptômes dépressifs. Il suggère de réexaminer les résultats présents lors des interventions des administrations publiques.

Mots clés : Immigration, bien-être psychosocial, acculturation, stress d'acculturation.

Anàlisi de les diferències en la despesa farmacèutica i en la utilització de fàrmacs entre la població immigrant i autòctona de la Regió Sanitària de Lleida

Montserrat Rué Monné

Universitat de Lleida

Resum

Es va estudiar mitjançant un disseny observacional si hi havia diferències en la despesa farmacèutica entre immigrants i autòctons residents a la Regió Sanitària de Lleida i si l'àmbit de residència (urbà/rural) estava associat a la despesa en farmàcia. Es van incloure 22.847 immigrants i 174.768 autòctons de 15 a 64 anys d'edat. Es va analitzar la despesa en farmàcia durant l'any 2007. En tots els grups terapèutics, els individus autòctons van gastar més que els immigrants. En els homes, el risc d'estar entre el 25% dels que més van gastar va ser tres vegades superior en els autòctons respecte als immigrants i en les dones va ser el doble. Els immigrants d'Europa de l'Est, van gastar menys en medicaments. Els residents en el medi rural tenien més probabilitat de tenir una despesa farmacèutica elevada. En conclusió, es van observar desigualtats en la despesa en medicaments entre immigrants i autòctons. Els estudis que es facin en un futur haurien de proposar accions dirigides a reduir-les.

Paraules clau: immigració, despesa en farmàcia, desigualtats.

Resumen

Se estudió mediante un diseño observacional si había diferencias en el gasto farmacéutico entre inmigrantes y autóctonos residentes en la Región Sanitaria de Lérida y si el ámbito de residencia (urbano/rural) estaba asociado al gasto en farmacia. Se incluyeron 22.847 inmigrantes y 174.768 autóctonos de 15 a 64 años de edad. Se ana-

lizó el gasto en farmacia durante el año 2007. En todos los grupos terapéuticos, los individuos autóctonos gastaron más que los inmigrantes. En los hombres, el riesgo de estar entre el 25% de los que más gastaron fue tres veces superior en los autóctonos respecto a los inmigrantes y en las mujeres fue el doble. Los inmigrantes de Europa del Este, gastaron menos en medicamentos. Los residentes en el medio rural tenían más probabilidad de tener un gasto farmacéutico elevado. En conclusión, se observaron desigualdades en el gasto en medicamentos entre inmigrantes y autóctonos. Futuros estudios deberían proponer acciones dirigidas a reducirlas.

Palabras clave: inmigración, gasto en farmacia, desigualdades.

Abstract

An observational design was used to analyse whether there were any differences in pharmaceutical expenses between immigrant and native residents in the Lleida Health Region and whether pharmaceutical expenditure was associated with where people lived (urban/rural). The study included 22,847 immigrants and 174,768 native-born residents aged 15 to 64. Expenditure on pharmaceutical drugs in 2007 was examined. In all therapeutic groups, native-born individuals spent more than immigrants. In men, the risk of being among the 25% that had the highest expenditure was three times higher in native-born residents compared with immigrants and in women it was double. Immigrants from Eastern Europe spent less on drugs. Residents in the rural environment were more likely to have high pharmaceutical expenditure. In conclusion, inequalities in pharmaceutical expenditure were observed between immigrants and native-born residents. Further studies should propose strategies addressed to reducing them.

Keywords: immigration, pharmaceutical expenditure, inequalities.

Résumé

Sous la forme d'observation, nous avons analysé s'il existait des différences dans les dépenses pharmaceutiques entre les résidents immigrés et les autochtones de la région sanitaire de Lleida et si la consommation de médicaments était associée à l'environnement de vie (urbain / rural). Nous avons inclus 22 847 immigrants et 174 768 autochtones, âgés de 15 à 64 ans. Nous avons analysé les dépenses de médicaments en 2007. Dans tous les groupes thérapeutiques, les individus locaux ont dépensé plus que les immigrants. Chez les hommes, le risque d'être parmi les 25 % ayant les dépenses les plus hautes a été trois fois plus élevé chez les autochtones et chez les femmes il a été le double. Les immigrants d'Europe orientale ont moins dépensé

pour des médicaments. Les résidents en milieu rural étaient plus susceptibles d'avoir une consommation de produits pharmaceutiques que les résidents en milieu urbain. En conclusion, les inégalités dans les dépenses pharmaceutiques ont été observées entre les immigrants et les sujets autochtones. Les études futures devraient proposer des actions pour les réduire.

Mots-clé : Immigration, dépenses pharmaceutiques, inégalités.

Aproximació social al perfil alimentari dels immigrants bolivians amb malaltia de Chagas

*Elizabeth Posada (1), Christopher Pell (1), Nataly Angulo (1),
Maria Jesús Pinazo (1), Faust Gimeno (2), Ignasi Elizalde (3),
Marjolein Gysels (1), José Muñoz (1), Robert Pool (1) i Joaquim Gascon (1)*

(1) Centre de Recerca de Salut Internacional de Barcelona, Hospital Clínic/ IDIBAPS
Universitat de Barcelona/CIBER Epidemiologia i Salut Pública

(2) Departament de Radiologia, Hospital Clínic, Barcelona

(3) Departament de Gastroenterologia, Hospital Clínic, Barcelona

Resum

A causa de l'arribada recent a Espanya d'immigrants llatinoamericans, hi ha un augment important de persones diagnosticades de malaltia de Chagas. Pacients atesos a l'Hospital Clínic de Barcelona i diagnosticats de malaltia de Chagas es queixen sovint de restrenyiment, que pot tenir diverses causes. Aquest estudi es va iniciar per relacionar els problemes digestius dels pacients, la malaltia de Chagas i els canvis dietètics dels pacients amb la dieta boliviana, per millorar tant el diagnòstic com el maneig de les complicacions digestives de la malaltia de Chagas. Es van entrevistar tres grups de persones (seropositius per malaltia de Chagas, que tenien restrenyiment; seropositius sense restrenyiment i persones amb serologia negativa per malaltia de Chagas). L'estudi es va fer en immigrants bolivians. Malgrat algunes característiques comunes, els hàbits alimentaris eren diversos i estaven influenciats per l'ofici de les persones: les persones que cuiden a altres solen modificar la seva dieta d'acord amb la dieta de la persona que cuiden i les dones de la neteja solen consumir aliments mentre es desplacen entre els llocs on treballen. La percepció que tenen els immigrants de la seva dieta, es que mengen i beuen menys quantitat que a Bolívia. Malgrat que hi ha una gran diversitat dietètica, el restrenyiment és habitual i es considera sovint com un fet normal. Encara que les dades suggereixen una infranotificació del restrenyiment a l'anamnesi, la descripció que en fan els pacients concorda amb els criteris

de Roma III. Aquests criteris són, doncs, útils si es fa una bona i acurada anamnesi. La presència de restrenyiment en immigrants que no pateixen la malaltia de Chagas suggereix que els canvis dietètics són un potencial factor de confusió a l'hora de valorar els problemes digestius en els pacients amb malaltia de Chagas.

Paraules clau: malaltia de Chagas, restrenyiment, canvis dietètics, salut i migració, criteris de Roma III, immigrants bolivians.

Resumen

Debido a la reciente llegada a España de inmigrantes latinoamericanos, hay un aumento importante de personas diagnosticadas de enfermedad de Chagas en nuestro país. Pacientes atendidos en el Hospital Clínic de Barcelona y diagnosticados de enfermedad de Chagas se quejan a menudo de estreñimiento, que puede tener diversas causas. Este estudio se inició para establecer relaciones entre los problemas digestivos de los pacientes, la enfermedad de Chagas y los cambios dietéticos en relación con la dieta en Bolivia, con el objetivo de mejorar tanto el diagnóstico como el manejo de las complicaciones digestivas de la enfermedad de Chagas. Se entrevistaron a tres grupos de personas de origen boliviano (seropositivos para enfermedad de Chagas, con estreñimiento; seropositivos sin estreñimiento y personas con serología negativa para la enfermedad de Chagas). A pesar de algunas características comunes, los hábitos alimentarios eran diversos y estaban influenciados por el trabajo que ejercían los inmigrantes: las personas que cuidan a otras suelen modificar su dieta de acuerdo con la dieta de la persona que cuidan; las mujeres de la limpieza suelen consumir alimentos mientras se desplazan entre sus lugares de trabajo. La percepción que tienen los inmigrantes de su dieta actual es que comen y beben en menor cantidad que en Bolivia. A pesar de la gran variedad dietética, el estreñimiento es habitual y se considera a menudo como una cosa normal. A pesar de que los datos sugieren una baja notificación del estreñimiento durante la anamnesis, la descripción que de ella hacen los pacientes concuerda con los criterios de Roma III. Estos criterios son útiles si se hace una buena anamnesis. La presencia de estreñimiento en inmigrantes que no padecen la enfermedad de Chagas, sugiere que los cambios dietéticos son un potencial factor de confusión cuando se valoran los problemas digestivos en pacientes con enfermedad de Chagas.

Palabras clave: enfermedad de Chagas, estreñimiento, cambios dietéticos, salud y migración, criterios de Roma III, inmigrantes bolivianos.

Abstract

Due to the recent arrival in Spain of Latin American immigrants, there has been a significant rise in the number of people diagnosed with Chagas disease. Patients treated at Hospital Clinic in Barcelona and diagnosed with Chagas disease commonly report constipation, which has several potential causes. To enable more accurate diagnosis and effective management of Chagas-related digestive complications, the relationship between patient digestive problems, Chagas disease and patient dietary changes from the Bolivian diet were examined. Respondents from three groups (Chagas seropositive, reporting constipation; Chagas seropositive, no constipation; and Chagas seronegative) were interviewed. The study was carried out among Bolivian immigrants. Despite some shared characteristics, food habits varied and were influenced by employment type: carers often adapt their diet to that of the person they are caring for, while women cleaners tend to eat as they travel between the places where they work. The immigrants' perception of their diet is that they eat and drink smaller quantities than in Bolivia. In spite of great dietary diversity, constipation is common and often considered normal. Although data suggested under-reporting of constipation in anamnesis, patients' descriptions tally with Rome III criteria, indicating that these criteria are useful if anamnesis is carefully and properly done. The presence of constipation amongst Chagas seronegative immigrants suggests that dietary changes are a potential confounding factor when assessing digestive problems in patients suffering from Chagas disease.

Keywords: Chagas disease, constipation, dietary changes, health and migration, Rome III criteria, Bolivian immigrants.

Résumé

En raison de l'arrivée récente en Espagne d'immigrants latino-américains, il existe une croissance de personnes souffrant de la maladie de Chagas dans notre pays. Des patients de l'Hôpital Clínic de Barcelone, atteints de la maladie de Chagas se plaignent souvent de constipation, qui peut avoir différentes causes. Cette étude a été lancée pour établir des liens entre les problèmes digestifs des patients, la maladie de Chagas et les changements diététiques par rapport à leur diète en Bolivie, dans l'objectif d'améliorer aussi bien le diagnostic que la gestion des complications digestives de la maladie de Chagas. Trois groupes de personnes d'origine bolivienne ont été interviewés (séropositifs par la maladie de Chagas, avec constipation ; séropositifs sans constipation et personnes avec sérologie négative pour la maladie de Chagas). Malgré quelques caractéristiques communes, les habitudes alimentaires étaient diverses et influencées par le travail des immigrants : ceux qui s'occupent d'autres personnes adaptent leur diète à celle de ces dernières ; les femmes de ménage con-

somment des aliments pendant leurs déplacements vers les lieux de travail. La perception des immigrants de leur diète actuelle est qu'ils mangent et boivent moins qu'en Bolivie. En dépit de la grande variété diététique, la constipation est habituelle et considérée comme normale. Toutefois, les données suggèrent une baisse de la constipation pendant l'anamnèse, la description faite par les patients coïncide avec les critères de Rome III. Ces critères sont utiles si une bonne anamnèse est réalisée. La présence de constipation chez les immigrants qui ne souffrent pas de la maladie de Chagas suggère que les changements diététiques sont un facteur potentiel de confusion lors de l'analyse des problèmes digestifs des patients atteints de la maladie de Chagas.

Mots-clé : Maladie de Chagas, constipation, changements digestifs, santé et migration, critères de Rome III, immigrants boliviens.

Aplicacions pràctiques per a la comunicació amb persones nouvingudes en un centre sanitari públic i en una institució no governamental

Melissa Moyer, Mònica Heller, Alexandre Duchêne, Eva Codó, Sònia Oliver, Maria Rosa Garrido, Maria Sabaté, Katia Yago, Angélica Carlet i Safae Jabri

Grup CIEN, Grup de recerca reconegut 2009 SGR 1340

Resum

L'estudi elaborat pel grup de recerca CIEN investiga des de la perspectiva de la sociolingüística crítica la gestió del multilingüisme en institucions privades, públiques i no governamentals a l'àrea metropolitana de Barcelona. Les dades obtingudes a partir d'una etnografia en múltiples contextos (*multi-site ethnography*) feta a un locutori privat (Sabaté-Dalmau 2010), un centre d'atenció primària públic (Moyer 2010) i una organització no governamental d'inspiració religiosa (Garrido 2010), mostren les diferents maneres en què les ideologies institucionals sobre la llengua i sobre la comunicació justifiquen com es tracten les pràctiques multilingües en cada cas. La distribució i la valoració del coneixement professional i popular, així com l'agència i la participació dels migrants en les interaccions quotidianes en aquestes institucions, ens ajuden a entendre millor les maneres concretes en què es gestiona el multilingüisme. La llengua en l'acollida de persones nouvingudes pot ésser una mercaderia valuosa per obtenir accés a determinades feines i mercats, a més d'un sistema per controlar la informació i representar relacions de poder, i, finalment, un recurs valorat a través del qual es pot accedir a la plena ciutadania.

Paraules clau: multilingüisme, institucions, immigració.

Resumen

El estudio llevado a cabo por el grupo de investigación CIEN investiga desde la perspectiva de la sociolingüística crítica la gestión del multilingüismo en instituciones privadas, públicas y no gubernamentales en el área metropolitana de Barcelona. Los datos obtenidos a partir de una etnografía en múltiples contextos (*multi-site ethnography*) realizada en un locutorio privado (Sabaté-Dalmau 2010), un centro de atención primaria público (Moyer 2010) y una organización no gubernamental de inspiración religiosa (Garrido 2010) muestran las diferentes maneras en que las ideologías institucionales sobre la lengua y la comunicación justifican cómo se tratan las prácticas multilingües en cada caso. La distribución y la valorización del conocimiento profesional y popular, además de la agencia y la participación de los migrantes en las interacciones cotidianas en estas instituciones, nos ayudan a entender mejor las maneras concretas en que se gestiona el multilingüismo. La lengua en la acogida lingüística de personas recién llegadas puede ser una mercancía valiosa para obtener acceso a ciertos trabajos y mercados, además de un sistema para controlar la información y representar relaciones de poder y, por último, un recurso valorado a través del cual se puede acceder a la plena ciudadanía.

Palabras clave: multilingüismo, instituciones, inmigración.

Abstract

This study carried out by the CIEN research group examines the management of multilingualism in private, public and non-governmental institutions in the Barcelona metropolitan area from a critical sociolinguistic perspective. Data obtained from multi-site ethnography at a private call shop or *locutorio* (Sabaté-Dalmau 2010), a public health clinic (Moyer 2010) and a religious non-governmental organisation (Garrido 2010) show the different ways institutional ideologies about language and communication account for the way multilingual practices are addressed in each case. The distribution and valuation of professional and lay knowledge, along with migrant agency and participation in everyday interactions in these institutions, provide a better understanding of the specific ways in which multilingualism is managed. Language in the reception of immigrants can be a valuable commodity for gaining access to certain jobs and markets, as well as a system for controlling information and portraying power relations and, finally, as a valued resource through which access to full citizenship can be gained.

Keywords: multilingualism, institutions, immigration.

Résumé

Cette étude, menée par le groupe de recherche CIEN, examine depuis une perspective sociolinguistique critique la gestion du multilinguisme au sein d'institutions privées, publiques et non gouvernementales de la région métropolitaine de Barcelone. Les données, recueillies lors d'une ethnographie multi-site dans une boutique téléphonique privée ou *locutorio* (Sabaté-Dalmau 2010), une clinique de santé publique (Moyer 2010) et une organisation non gouvernementale d'inspiration religieuse (Garrido 2010), témoignent des diverses façons par lesquelles les idéologies institutionnelles du langage et de la communication rendent compte de l'utilisation et de la réception des pratiques multilingues dans chacun des cas. La distribution et la valorisation des savoirs populaires et professionnels, tout comme la participation et le pouvoir d'action sociale des migrants dans les interactions quotidiennes dans les espaces soutiennent concrètement l'étude de la manière de gérer le multilinguisme. La langue peut être pour les nouveaux arrivants une commodité inestimable leur permettant d'accéder à certains emplois et à certains marchés, tout comme un système pour contrôler l'information et réaliser des relations de pouvoir et, finalement, une ressource précieuse pour accéder à la citoyenneté.

Mots-clé : Multilinguisme, institutions, immigration.

Del desconeixement a la participació: grup de dones migrants com a promotores de salut de la seva comunitat

*María Victoria Arija Val, Carmina Poblet Calaf, Silvia Gómez Canales,
Claudia Marcela Garay, Cristina Rey Reñones, Aurora Reina Córdoba,
María Teresa García Vidal, Rosa Tort Vernet, Mònica Anguela Batlle,
Eva Torres Mailló, Gisela Mimbrero García, Noèlia Hernández Gauchia
i Josep Basora Gallisà*

Universitat Rovira i Virgili

Resum

La detecció de pacients dones migrades amb malestar inespecífic en el barri Sant Josep Obrer de Reus planteja als professionals sanitaris la necessitat d'identificar els elements que s'interrelacionen i deriven en aquest fenomen, per determinar possibles vies d'actuació, definir-les i dur-les a la pràctica. En un marc d'investigació-acció-participativa, mitjançant la investigació qualitativa i quantitativa s'estableix una relació entre morbiditat registrada quantitativament i diferents factors de tipus social. Les propostes d'intervenció parteixen d'una perspectiva que entén el subjecte com a part activa en la construcció de la realitat social de la qual forma part, i es tradueixen en la creació i/o aprofitament d'espais i recursos comunitaris per incidir directament o indirecta en la promoció de la salut, evitant la medicalització d'aquest malestar.

Mots clau: migració, dona, qualitat de vida, investigació-acció-participativa, xarxes de suport social, salut comunitària, promoció de la salut.

Resumen

La detección de pacientes mujeres migrantes con malestar inespecífico en el barrio Sant Josep Obrer de Reus, plantea a los profesionales sanitarios la necesidad de identificar los elementos que se interrelacionan y derivan en este fenómeno, para deter-

minar posibles vías de actuación, definir las y finalmente llevarlas a cabo. En un marco de investigación-acción-participativa, mediante investigación cualitativa y cuantitativa se establece una relación entre morbilidad registrada cuantitativamente y diferentes factores de tipo social. Las propuestas de intervención parten desde una perspectiva que entiende el sujeto como una parte activa en la construcción de la realidad social de la que forma parte, y se traduce en la creación y aprovechamiento de espacios y recursos comunitarios para incidir directa o indirectamente en la promoción de salud, evitando la medicalización de este malestar.

Palabras clave: migración, mujer, calidad de vida, investigación-acción-participativa, redes de apoyo social, salud comunitaria, promoción de la salud.

Abstract

The detection of women immigrant patients with nonspecific malaises in the Sant Josep Obrer district in Reus means that health professionals need to identify the interrelated factors leading to this phenomenon in order to decide on and implement appropriate courses of action. By means of qualitative and quantitative participatory action research, a relationship has been established between quantitatively registered morbidity and a number of social factors. Proposals for action are based on a perspective that sees the subject as having an active role in the construction of the social reality of which they form part and involve the creation and/or use of community facilities and resources to directly or indirectly promote health, thus preventing the medicalisation of this malaise.

Keywords: migration, woman, quality of life, participatory action research, social support networks, community health, health promotion.

Résumé

La détection de patientes femmes migrantes souffrant d'un malaise non-spécifique dans le quartier Sant Josep de Reus rend nécessaire l'identification par les professionnels de la santé des éléments qui interagissent et donnent lieu à ce phénomène, afin de déterminer les possibles voies d'action, les définir et, enfin, les mettre en pratique. Dans un cadre de recherche-action-participation, à travers des recherches qualitatives et quantitatives, il est possible d'établir un rapport entre la morbidité enregistrée quantitativement et différents facteurs sociaux. Les propositions d'intervention se fondent sur une perspective qui intègre le sujet comme un acteur dans la construction de la réalité sociale dont il fait partie, et se traduisent par la création et/ou utilisation d'espaces et de ressources communautaires afin de contribuer directe-

ment ou indirectement à la promotion de la santé, tout en évitant la médicalisation de ce malaise.

Mots-clé : Migration, femme, qualité de vie, recherche-action-participation, soutien social, santé communautaire, promotion de la santé.

Ètica i convivència amb l'alumnat magribí. Guia per al professorat de secundària

*Francesc-Xavier Marín, Àngel-Jesús Navarro,
Josep M. Ballarín, Cèlia Rosich i Marie Thérèse Cabié*

Grup de Recerca Identitat i Diàleg Intercultural
Universitat Ramon Llull de Barcelona

Resum

La presència significativa d'alumnat magribí en els centres de secundària planteja un seguit de reptes educatius que tenen a veure amb la construcció de les identitats culturals. Les variables que condicionen la convivència i l'aparició de conflictes ètics entre el professorat i l'alumnat troben el seu origen en les imatges mentals que s'elaboren sobre l'alteritat. Només una educació de la mirada basada en el reconeixement i en la inclusió podrà fer front amb garanties d'èxit als estereotips, els prejudicis i les discriminacions. Per dur a terme aquest treball pedagògic, aquesta guia proposa analitzar els canvis en les estructures i les relacions familiars al Marroc, així com l'evolució actual de la reforma educativa en aquest país magribí. En un segon moment, la guia ofereix unes pautes d'intervenció a partir de la reflexió sobre la percepció de l'espai i del temps, de les relacions interpersonals i del valor del llenguatge.

Paraules clau: interculturalitat, inclusió, estereotips, prejudicis.

Resumen

La presencia significativa de alumnado magrebí en los centros de secundaria plantea una serie de retos educativos que tienen que ver con la construcción de las identidades culturales. Las variables que condicionan la convivencia y la aparición de conflictos éticos entre el profesorado y el alumnado encuentran su origen en las imágenes mentales que se elaboran sobre la alteridad. Sólo una educación de la mirada basada en el reconocimiento y en la inclusión podrá hacer frente con garantías de éxito a los

estereotipos, los prejuicios y las discriminaciones. Para llevar a cabo este trabajo pedagógico, esta guía propone analizar los cambios en las estructuras y las relaciones familiares en Marruecos, así como la evolución actual de la reforma educativa en este país magrebí. En un segundo momento, la guía ofrece unas pautas de intervención a partir de la reflexión sobre la percepción del espacio y del tiempo, de las relaciones interpersonales y del valor del lenguaje.

Palabras clave: interculturalidad, inclusión, estereotipos, prejuicios.

Abstract

The significant presence of North African students in secondary schools poses a number of educational challenges concerning the construction of cultural identities. The variables that determine coexistence and the appearance of ethical conflicts between teachers and students have their origins in the mental images of alterity. Only education of the gaze based on recognition and inclusion can successfully overcome stereotypes, prejudice and discrimination. To that end this guide suggests examining changes in family structures and relationships in Morocco as well as current developments in educational reform in the country. It then offers guidelines for intervention based on thinking about the perception of space and time, interpersonal relationships and the value of language.

Keywords: interculturality, inclusion, stereotypes, prejudices.

Résumé

La présence significative des étudiants magrébins dans les établissements du secondaire implique une série de défis éducatifs liés à la construction des identités culturelles. Les éléments qui conditionnent la vie en commun et l'apparition des conflits éthiques entre les professeurs et les étudiants ont leur origine dans les images mentales sur l'altérité. Seule une perspective éducationnelle fondée sur la reconnaissance et l'inclusion peuvent réussir à arrêter les préjugés, les stéréotypes et les discriminations. Pour effectuer ce travail pédagogique, ce guide analyse les changements dans les structures familiales et les relations au Maroc, ainsi que l'évolution actuelle de la réforme de l'éducation dans ce pays maghrébin. Dans un second temps, le guide propose des orientations pour l'intervention à partir de la réflexion sur la perception de l'espace et du temps, les relations interpersonnelles et la signification de la langue.

Mots-clé : Interculturel, inclusion, stéréotype, préjugé.

Ensenyar matemàtiques als alumnes immigrants: què en pensen les estudiants de magisteri?¹

Marcela Costanzi (1), Núria Gorgorió (2) i Montserrat Prat (3)

Grup Educació Matemàtica i Context Sociocultural (EMiCS)

(1) Professora a la Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Ramon Llull i membre del grup EMiCS.

(2) Catedràtica de didàctica de la matemàtica a la Universitat Autònoma de Barcelona i coordinadora del grup EMiCS.

(3) Investigadora postdoctoral al Departament de Didàctica de la Matemàtica de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre del grup EMiCS.

Resum

Els processos d'aprenentatge matemàtic dels alumnes immigrants a les nostres escoles són processos de transició. Comporten nous contextos de pràctica i diferents maneres de relacionar-se amb les persones i el coneixement. El mestre té un paper significatiu en el desenvolupament d'aquests processos. El que les estudiants² de magisteri pensen en relació amb les matemàtiques, com s'aprenen i s'ensenyen, i el paper que té la llengua d'instrucció poden condicionar en el futur les seves propostes i actuacions a l'aula. En l'estudi que presentem, caracteritzem les representacions d'un grup d'estudiants de magisteri en relació amb els processos d'ensenyament i aprenentatge de les matemàtiques quan aquests impliquen alumnes immigrants. Pro-

1. Aquest estudi ha rebut un ajut de la Secretaria per a la Immigració i de la Direcció General de Recerca dins la convocatòria ARAFI-2007 i correspon al treball «Educació matemàtica dels alumnes immigrants: identificació de necessitats en la formació inicial de mestres i propostes d'actuació».

2. Utilitzem l'expressió *les estudiants de magisteri* per referir-nos als alumnes i les alumnes de les diplomatures de mestre que han estat informants de l'estudi. Utilitzem el masculí *el mestre* o *els mestres* per referir-nos tant als mestres com a les mestres. Reservem les expressions *l'alumne* i *els alumnes* per parlar dels alumnes i les alumnes de l'ensenyament obligatori. Aquestes decisions pretenen únicament facilitar la lectura del text.

posem una estratègia de formació que hauria de contribuir a fer que les estudiants fossin conscients de les seves representacions, reflexionessin sobre les implicacions pedagògiques que poden tenir i construïssin representacions alternatives.

Paraules clau: educació matemàtica, alumnes immigrants, representacions socials, formació del professorat.

Resumen

Los procesos de aprendizaje matemático de los alumnos inmigrantes son procesos de transición. Conllevan nuevos contextos de práctica y formas distintas de relacionarse con las personas y el conocimiento. El maestro juega un papel significativo en el desarrollo de estos procesos. Las ideas de las estudiantes de magisterio acerca de las matemáticas, cómo se aprenden y se enseñan, y el papel de la lengua de instrucción en el proceso de aprendizaje pueden condicionar en el futuro sus propuestas y actuaciones en el aula. En el estudio que presentamos, caracterizamos las representaciones de un grupo de estudiantes de magisterio en relación con los procesos de enseñanza y aprendizaje de las matemáticas cuando éstos implican alumnos inmigrantes. Proponemos una estrategia de formación que debería contribuir a que las estudiantes fueran conscientes de sus representaciones, reflexionasen sobre las implicaciones pedagógicas que pueden tener y construyesen representaciones sociales alternativas.

Palabras clave: educación matemática, alumnos inmigrantes, representaciones sociales, formación del profesorado.

Abstract

For immigrant schoolchildren in Catalan schools, processes of mathematics learning are transition processes in which they adapt to new classroom practises and construct new relationships with people and knowledge. Teachers are key figures in the implementation of these processes. What teacher training students think about mathematics and how it should be learned and taught and the role played by the teaching language will shape their future approach to teaching and classroom organisation. This study describes the representations of teacher training students in relation to mathematics teaching and learning processes that involve immigrant schoolchildren. It puts forward a teaching strategy to help make teacher training students aware of their own representations, reflect on their possible pedagogical implications and construct alternative representations.

Keywords: mathematics education, immigrant students, social representations, teacher training.

Résumé

Les processus d'apprentissage mathématique des élèves migrants dans nos écoles sont des processus de transition. Ils comportent de nouveaux contextes de pratique et différentes manières de mettre en rapport les personnes et le savoir. L'enseignant joue un rôle significatif dans le développement de ces processus. Ce que les futurs enseignants pensent des mathématiques, comment on les enseigne et les apprennent les enfants, ainsi que le rôle de la langue utilisée peuvent conditionner dans le futur leurs propositions et actions en classe. Dans notre étude, nous caractérisons les représentations d'un groupe de futurs enseignants par rapport aux processus d'enseignement/apprentissage des mathématiques lorsque des enfants migrants y sont impliqués. Nous proposons une stratégie de formation qui devrait contribuer à ce que les futurs enseignants prennent conscience de leurs représentations, qu'ils réfléchissent aux implications pédagogiques et qu'ils construisent des représentations alternatives.

Mots-clé : Éducation mathématique, élèves migrants, représentations sociales, formation des éducateurs.

Esport escolar i immigració. Estratègies d'intervenció per a la participació de nens i joves immigrants en l'esport escolar

Miguel Ángel Torralba Jordán

Universitat de Barcelona

Resum

La nostra societat s'ha fet més diversa i això també s'ha reflectit a les escoles. Davant d'aquest fet, les activitats físicoesportives poden esdevenir el primer pas per a la integració i la inclusió social. Aquest article presenta un estudi que se centra a analitzar les necessitats de la població immigrada en edat escolar en relació amb la pràctica física i esportiva fora de l'horari lectiu. Concretament, mostra els resultats obtinguts d'una entrevista feta als dirigents esportius, als tècnics esportius, i un qüestionari emplenat pels alumnes participants (nouvinguts, immigrants i autòctons) amb la intenció de donar a conèixer la importància i la necessitat de l'activitat física i esportiva en horari no lectiu com a eina per a la cohesió social, i fer propostes d'intervenció en l'àmbit esportiu en relació amb la participació dels immigrants en la pràctica esportiva, amb la igualtat com a principi bàsic.

Paraules clau: educació no formal, esport escolar, activitats físicoesportives, horari no lectiu, alumnat nouvingut, immigració, inclusió.

Resumen

Nuestra sociedad se ha vuelto más diversa y eso también se ha visto reflejado en las escuelas. Ante este hecho, las actividades físicodeportivas pueden ser el primer paso para la integración y la inclusión social. Este artículo presenta un estudio que se centra en el análisis de las necesidades de la población inmigrada en edad escolar en relación con la práctica física y deportiva fuera del horario lectivo. Concretamente,

muestra los resultados obtenidos en la aplicación de una entrevista realizada a los dirigentes deportivos, a los técnicos deportivos, y un cuestionario cumplimentado por los alumnos participantes (recién llegados, inmigrantes, autóctonos), con la intención de dar a conocer la importancia y la necesidad de la actividad física y deportiva en horario no lectivo como herramienta para la cohesión social, y realizar propuestas de intervención en el ámbito deportivo en relación con la participación de los inmigrantes en la práctica deportiva, con la igualdad como principio básico.

Palabras clave: educación no formal, deporte escolar, actividades físicodeportivas, horario no lectivo, alumnado recién llegado, inmigración, inclusión.

Abstract

Our society has become more diverse and this has been reflected in its schools. Given this situation, physical and sports activities can become the first step towards social integration and inclusion. This paper presents a study that examines the physical and sports activity needs of school-age immigrants outside school hours. It includes the findings of several interviews with sports managers and coaches and a questionnaire filled in by participating students (immigrants and natives) in order to highlight the importance of and need for physical and sports activities outside school hours as a means of social cohesion. It also suggests ways of fostering immigrant participation in sport with equality as a basic principle.

Keywords: non-formal education, school sport, physical and sports activities, outside school hours, immigrant students, immigration, inclusion.

Résumé

Notre société est devenue plus diverse et ce fait se reflète dans les écoles. Dans cet ordre des choses, les activités physiques et les sports peuvent contribuer à la première étape d'intégration et d'inclusion sociale des élèves. Cet article analyse les besoins de la population immigrée en âge de scolarisation en ce qui concerne l'éducation physique au-delà de l'horaire scolaire. En particulier, la recherche montre les résultats des entretiens réalisés auprès des dirigeants sportifs et des entraîneurs ainsi que sur la base d'un questionnaire complété par chaque étudiant participant à la recherche (nouveaux-arrivants, immigrants et autochtones). Le but est de montrer l'importance et le besoin de l'éducation physique en dehors des heures d'enseignement comme un outil à la cohésion sociale. L'étude apporte des propositions d'intervention dans le milieu sportif reliées à la participation d'immigrants dans la pratique sportive et en considérant l'égalité comme un principe fondamental.

Mots-clé : Éducation non formelle, sport scolaire, activités physiques et sportives, éducation physique au-delà de l'horaire scolaire, étudiants immigrants, immigration, inclusion.

■ La sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans durant la IV Jornada de Recerca i Immigració. / *Ivan G. Costa.*

■ La sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans durant el transcurs de la IV Jornada de Recerca i Immigració. / *Ivan G. Costa*.

En col·laboració amb:

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Economia
i Coneixement**

Agència
de Gestió
d'Ajuts
Universitaris
i de Recerca